



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**ZİNCİRİN HALKALARI: OSMANLI KİMLİĞİNDE
SELEF TASAVVURU**

Emre TAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

ZİNCİRİN HALKALARI: OSMANLI KİMLİĞİNDE SELEF TASAVVURU

Emre TAŞ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Emre Taş tarafından hazırlanan “Zincirin Halkaları: Osmanlı Kimliğinde Selef Tasavvuru” başlıklı bu çalışma, 19.06.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Öz (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi M. Hulusi Lekesiz (Danışman)

Prof. Dr. Haşim Şahin (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Emre TAŞ

I “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* *Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğr. Üyesi M. Hulusi Lekesiz** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Emre TAŞ

ÖZET

TAŞ, Emre. *Zincirin Halkaları: Osmanlı Kimliğinde Selef Tasavvuru*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Osmanlı tarihlerinden günümüze ulaşanlar, tamamıyla devletin ikinci bir kuruluş süreci yaşadığı Fetret Devri (1402-1413) ve sonrasında ortaya çıkmış, Osmanlı hanedanı Timurluların ve çevre Türk-İslam hanedanlarının egemenlik iddiaları karşısında kendi meşruiyetini kanıtlamak ve yeni bir güçlü kimlik tesis etmek zorunda kalmıştır. Meşruiyet soyca Oğuz-Kayı anlatısına bağlanmakla kurulmuş, öte yandan hâkimiyetin önceki erklerden yasal biçimde devralınması gerekliliği Selçuklular başta olmak üzere önceki hanedanlar ve kutsi makamlarla Osmanlılar arasında tarihsel bir ilişki tesisini zorunlu kılmıştır. Bu ilişki kurgusu, Osmanlıları öncekilerin halefleri ve meşru mirasçıları olarak sahneye çıkarmış, öte yandan öncekilerin gölgesinde kalma tehlikesi, yeni devletin evvelkilerden ne kadar farklı ve üstün olduğunu vurgulamayı gerektirmiştir. Osmanlıların kendilerinden öncekilerle ilgili düşünceleri bazen bilinçli bir inşa ile ortaya çıkarken bazen de tutumlarda görece bilinç dışı biçimde kendini açık etmiştir. Bu tezde, öncellerle halef-selef ilişkisi kurma işinin Osmanlılarda nasıl bir görünüm arz ettiği, bu iş yapılırken geçmişte ve o anda vuku bulan hangi siyasi, askerî ve sosyal gelişmelerin etkili olduğu ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler

Osmanlılar, Selçuklular, Moğollar, Timurlular, Tarih Yazımı, Selefler

ABSTRACT

TAŞ, Emre. *Rings of Chain: Imagination of Predecessors in Ottoman Identity*, Master's Thesis, Ankara, 2023.

The remnants of the Ottoman history books emerged completely during the Interregnum (Fetret Devri, 1402-1413) and after, when the state had a second establishment process, and the Ottoman dynasty had to prove its legitimacy and establish a strong new identity against the sovereignty claims of the Timurids and the surrounding Turkish-Islamic dynasties. Legitimacy was established by being connected to the Oghuz-Kayı narrative, on the other hand, the necessity of legally inheriting the dominance from the previous powers necessitated the establishment of a historical relationship between the Ottomans and the previous dynasties, especially the Seljuks, and the sacred authorities. This relationship setup brought the Ottomans to the stage as the successors and legitimate heirs of the previous ones, on the other hand, the danger of being overshadowed by the previous ones necessitated emphasizing how different and superior the new state was from the previous ones. While the Ottomans' thoughts about their predecessors sometimes emerged with a conscious construction, sometimes they were relatively unconscious in attitudes. In this thesis, it will be discussed how the work of establishing a successor-predecessor relationship with the predecessors appeared in the Ottomans, and which political, military and social events that took place in the past and at that time were effective while doing this work.

Keywords

Ottomans, Seljuks, Mongols, Timurids, Historiography, Predecessors

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ÖNCEKİLERE BAĞLILIK ve AİDİYET.....	20
1.1. SELÇUKLULARA BAĞLANMA.....	20
1.1.1. Osmanlı-Selçuklu Soy Bağı.....	34
1.1.2. Selçukluları Yenenleri Yenmek.....	40
1.1.3. Selçuklularla Gaza Arkadaşlığı.....	41
1.1.4. Hâkimiyet Alametlerinin Devri.....	42
1.1.5. Selçuklulara Muhabbet ve Sadakat.....	44
1.1.6. Son Selçuklu Prensleriyle Temas.....	48
1.1.7. Sözden Fiile: Yaşatılan Selçuklu Mirası.....	51
1.2. MOĞOLLARIN MİRASÇILARI.....	53
1.3. BÖLGESEL DAYANAKLAR.....	58
1.4. ESKİ YAKINDOĞU DEVLET VE HANEDANLARI.....	62
1.5. KUTSAL KÖKENLER.....	66
1.6. DESTANÎ KÖKENLER.....	70
1.7. ROMA'NIN VÂRİSİ: KAYSER-İ RÛM.....	71

2. BÖLÜM: BAĞIMSIZLAŞMA, KOPUŞ VE AYRILIK.....	73
2.1. SELÇUKLULARI AŞMAK.....	73
2.1.1. “Âsi” Selçuklular.....	74
2.1.2. Anadolu’ya Gelme Önceliği.....	76
2.1.3. Soy Üstünlüğü ve Kayı-Kımk Hiyerarşisinde Düzenleme.....	77
2.1.4. “Zâlim” ve “Müfsit” Selçuklular.....	79
2.1.5. Selçuklu Görkeminin Aşıldığı.....	81
2.1.6. Selçuklu’nun Hükümü Kalmadığı.....	82
2.1.7. Osman’ın Bilek Hakkı.....	83
2.1.8. Mevlânâ Nezdinde Selçukluların Yerini Almak.....	85
2.1.9. Gayrimemnunların Sığınağı: Selçuklu Anısı.....	87
2.1.10. Selçuklu Tazim Törenlerinin İlgası.....	92
2.1.11. Selçuklu Sarayının Yağmalanması.....	95
2.1.12. Selçuklu Ehemmiyetinin Değişkenliği.....	98
2.2. MOĞOL TRAVMASI VE TERAPİ.....	104
2.3. ÖNCEL-RAKİPLERİN AŞAĞILANMASI.....	111
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA.....	121
EK 1: ORJİNALLİK RAPORU.....	137
EK 2: ETİK KURUL İZİNİ MUAFİYET FORMU.....	139

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.: Bakınız

Çev.: Çeviren

DABOA: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

s.: Sayfa

ss.: Sayfalar

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

vd.: Ve diğer

GİRİŞ

Rûm Selçuklu Devleti ve onun hâkimi olduğu topraklar, 1243'teki Köseadağ yenilgisi sonrası kademeli olarak Moğol tahakkümü altına girdi. 1256'da İran'da Cengiz Han'ın torunu Hülâgü'nün hükümdarlığında Moğol İlhanlı Devleti kuruldu ve Anadolu daha sıkı kontrol edildi. Bu dönemde İlhanlılar Selçuklu topraklarını yine Selçuklu vezirler aracılığıyla yönettiler. 1277'de Memlük Sultanı Baybars, Anadolu'yu Moğollardan kurtarmayı denedi, Elbistan'da Moğol ordusunu yendiye de ülkede siyasi bir kararlılık göremeyince yüz geri etti. Dönemin İlhanlı hükümdarı Abaka Han, Baybars'ın Mısır'a dönüşünden sonra Anadolu'da büyük bir intikam hareketine girişti. Abaka'dan sonra oğlu Argun, II. Mesud'u bir gölge hükümdar olarak atadı ve Anadolu'yu kendi valileri eliyle doğrudan yönetti. 1308'de Mesud'un ölümü bağlı Rûm Selçuklularının sonu oldu. 1318'de Moğol Valisi Timurtaş, Selçuklu hanedanının Anadolu'da bulabildiği tüm fertlerini öldürttü, bunların sadece bir kısmı uçlara kaçabildi.¹ Bu sıralarda Anadolu beylikleri bağımsızlık emareleri gösterdiler: Bunlardan Osmanlı Beyliği, 1299 yılında, Moğol komutan Sülemiş'in İlhanlılara isyanı sırasında ve bağlı Selçuklu Sultanı III. Alaeddin Keykubad'ın azlinin doğurduğu fetret ortamında istiklalini duyurmuştu.² Yine de Osmanlılar ve diğer Türk beylikleri ancak 1335'te son İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın vâris bırakmadan ölümü sonucu İlhanlı devletinin parçalanmasıyla serbest kalabildiler.³

Osmanlı beyliğinin hızlı yükselişi, yine kendisini İlhanlar soyuna ve hatırasına dayandıran, Cengiz hanedanına hami ve damat olarak ortaya çıkan Timur-ı Küregen tarafından 1402'deki Ankara Savaşı ile durduruldu. Timur, sadece soyluluk öne sürerek değil, gelenek gereğince dahi Yıldırım Bayezid'in kendisine tabi olması gerektiğini ima ediyor, İlhanlıların vârisi sıfatıyla Anadolu beylerinin kadim itaatini tekrarlamasını

¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye: Siyasî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gâzi'ye*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014, ss. 451-457, 497-503, 560-566, 657-665; Faruk Sümer, "Selçuklular: Anadolu Selçukluları", *TDVİA*, c. XXXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, ss. 380-384.

² Mehmet Öz, "Kuruluşun Aşamaları: Kaynaklar ve Literatüre Eleştirel Bir Bakış", *Osmanlı Tarihi Üzerine I: Kuruluş, Kimlik ve Siyasî Düşünce*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2019, ss. 15-16.

³ Halil İnalçık, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, 71 (2007), s. 504.

bekliyordu. Yıldırım Bayezid buna karşılık Selçuklu hatıralarını öne çıkarmıştı.⁴ 1402 faciası Anadolu'da 1243'te alevlenen hayati krizleri yeniden körükledi ve kimlik bunalımları yarattı; Osmanlılar kalıcılık kaygısını derinden hissetmiş olmaları, kendilerini yakın tarihle bağlantılandırarak anlatılara, gerçekçi halef-selef söylemlerine muhtaç idiler. Bu, aynı savı sahiplenilen Karamanoğulları ve Kadı Burhaneddin hükûmeti gibi Oğuz kökenli beylikler ile Memlükler gibi Oğuz soylu olmayan diğer Müslüman güçlerle çekişmenin de sonucuydu. Timurlular Osmanlıları “basit bir Türkmen kayıkçının veya şöhretli bir korsanın”, Kadı Burhaneddin “sıradan bir Moğol’un”, Karamanoğulları “basit bir çobanın”, Safevîler ise “varlıklı bir çobanın” soyundan gösteriyordu.⁵ Timur, Anadolu'ya geldiğinde Tatarları tarafına çekmek için Osmanlıları “Selçukluların azat ettiği kölelerin oğulları” diye tanımlamış ve buradaki son yasal hükümdarın İlhanlılar tarafından Anadolu'da vali atanan Eretna (ö. 1352) olduğunu söylemişti.⁶

Şair Ahmedî'nin Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi'ye sunduğu *İskendernâme*'nin 1390'larda yazılıp Fetret devrinin sonuna doğru, 1410'a kadar ilavelerle çeşitlendiği bilinir.⁷ Bu manzum tarih, Osmanlıların kuruluşunu anlatan mevcut en eski eser olarak tanınır ve “Zikr-i Mülûk-i Âl-i Osmâniyân” bölümünde Osmanlıların Selçuklularla siyasi bağlantısını hemen başta kurar.⁸ II. Murad, devletinin ikinci kuruluşunu sağlamlaştırmaya çalışırken Timur'un oğlu Şahrûh kendisinden tabiiyetini açıkça göstermesini istemiş, Sultan bunun üzerine Osmanlıların hem soyca hem de gelenek gereği bağımsız bir devlet statüsünde olduğunu saptamak amacıyla Yazıcızâde Ali'ye *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'u yazdırmıştı (1424 veya 1437).⁹ Eser dışarıdan her ne kadar

⁴ Abdurrahman Daş, “Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15 (2004), s. 146; Halil İncalcık, “Osmanlılarda Saltanat Verâseti Usûlü ve Türk Hâkimiyet Telakkisiyle İlgisi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, XIV/1, 1959, ss. 69-79; İncalcık, “Osman Beg”, s. 484.

⁵ Şikârî, *Karamannâme [Zamanın Kahramanı Karamanilerin Tarihi]*, haz. Metin Sözen ve Necdet Sakaoglu, İstanbul: Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi, 2005, ss. 154, 196; İncalcık, “Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü”, s. 79; İncalcık, “Osman Beg”, s. 484; M. Fuad Köprülü, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri”, *Bellekten*, 7²/28 (1943), ss. 287-290.

⁶ İbn Arabşah, *Acâibu'l-makdûr fî Nevâib-i Timûr [Bozkırdan Gelen Bela]*, çev. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2012, ss. 303-304.

⁷ Günay Kut, “Ahmedî”, *TDVİA*, c. II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, s. 165.

⁸ Tâceddîn İbrâhim b. Hızır Ahmedî, *İskendernâme*, haz. Yaşar Akdoğan ve Nalan Kutsal, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019, ss. 856-857.

⁹ İncalcık, “Osman Beg”, s. 484. Yazıcızâde'de yer alan kurucu Oğuz mitlerinin benzeri anlatıları Jan Assmann “kökensel” ve “şimdiyi reddeden hatırlama” olarak tanımlar. Bu tür hatırlamanın işlevi var olan düzeni tarihin ışığı altında anlamlı kılmak ve şimdiyi reddederek geçmişi öne çıkarmaktır. Bkz. Jan Assmann,

“Selçuklu Hanedan Tarihi” gibi görünse de esasen yakın tarihteki egemenlik zincirinde Osmanlıların Selçuklu halkasına hemen bitişik olduğunu göstermeyi amaçlıyordu. Ancak Selçuklular, Osmanlıların meşruiyet arkeolojisinde toprağın yalnızca en üstündeki tabakaydı: Daha alt katmanlarda İlhanlılar, Bizanslılar, Gazneliler, Abbasîler ve Sasanîler’den bile izler vardı. Şükrullah’ın *Behcetü’-t-Tevârîh*’i (1456-1459) veya Mehmed Neşrî’nin *Kitâb-ı Cihannümâ*’sı (1485-1493) gibi erken kâinat tarihleri Osmanlıların dâhil olduğu yasal hükümdarlar -ve anlamlı bir var oluş- zincirini Âdem peygambere kadar uzatıyordu. Bu yükselen beyliğin kurucuları her ne kadar “kutlu” bir soydan gelmiş olsalar, nesepçe Oğuz’a ve Nuh Peygamber’e değin bağlanıyor olsalar bile içinde buldukları o tarihsel ana tayy-i zaman ederek gelmiş olamazlardı. Böyle aniden beliriveren hükümdarlar iktidar hakkını bizzat kendi bünyelerinden alır ve hiçbir etik-dinî temele dayanmazlardı: Bunlara batıda “tiran/diktatör”, doğuda “mütegallibe” denirdi ve tarih sahnesinde bir anda belirip aynı hızda kaybolurlardı.¹⁰

Osmanlılar bu rekabet ortamında kendi kimliklerini kurmaya ve kimlik kavramının en önemli konusu olan, zamansal silsiledeki yerlerini (halef-selef açıklamalarını) tespit etmeye girişirken elbette o devamı olduğunu iddia ettikleri hanedanlar/erkler artık ortalıkta görünmüyordu veya en azından eski güçlerine sahip değildiler. Öyleyse eski olanlar düşkünlüğü ve yok olmayı hak etmiş veya tarih sahnesinden silinmeleri kaçınılmaz hâle gelmiş olmalıydı.¹¹ Bu mantikî zorunluluk ve seleflerinin kalıntılarının kendileriyle bir şekilde rekabet edebilme ihtimali, onları öncellerinden de üstün ve seleflerinin hatalarından arı olduklarını dillendirmeye itti. Zamanla sahneye yeni rakiplerin, mesela kendilerini Peygamber’in amcazâdesi ve damadı Ali bin Ebu Tâlib’e

Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015, s. 87.

¹⁰ Jean-Paul Roux, *Kral: Mitler ve Simgeler*, çev. N. Fudayl Kıcıroğlu, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, ss. 36-37. Neşrî, bu olguyu Osmanlıların öncükilerin aksine “tegallüb” esasına dayanmamasıyla açıklar. Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ [6. Kısım: Osmanlı Tarihi (687-890/1288-1485) (Giriş, Çeviri Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013, s. 26. Müneccimbaşı, “Allah bu mülk ve saltanatı Cengiz ve Timur gibi zâlim ve azgın hükümdarlara birden verdiği gibi vermeyip yavaş yavaş ihsan eylemiştir” diyerek Osmanlıları meşrulaştırır. Bkz. Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiü’-d-düvel [Osmanlı Tarihi (1299-1481)]*, çev. Ahmed Ağırakça, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s. 54. Gelibolulu Âlî, kılıçlarıyla güç kullanarak saltanat elde edenler için istisnai biçimde daha olumlu “sahib-zuhûr” ifadesini kullanır. Bkz. Cornell H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, çev. Ayla Ortaç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, ss. 292-293.

¹¹ Hititler, Babilliler ve Çinliler de bu gerekliliği dile getirip dönemlerindeki varlıklarını açıkladılar. Bkz. Assmann, *Kültürel Bellek*, ss. 260-262.

dayandıran Safevîlerin ortaya çıkmasıyla yeni söylemler de geliştirdiler: Bazen eski bir mutasavvıfın kehanetlerinde bazense Peygamber'in halifelik makamında güç aradılar.¹²

Osmanlılar, özellikle de ikinci kez kuruldukları çağda, bu çok hizipli kargaşa ortamında hükümlerlik iddialarını güçlendirme ve değişen şartların getirdiği yeni sorunlara yeni çözümler üretme sınavıyla yüz yüzediler. Halef-selef ilişkileri sıkıca örülmüş, zamansal varoluş şeması içindeki öncelik-sonralık ilişkileri anlamlı biçimde kurulmuş ve kutlulukları onanmış güçlü bir kimlikle siyasi dizilim içindeki yeni yerlerini almalıydılar. Kurulan söylem bir daha sarsılmamalıydı ve sorgulanamaz nitelikte olmalıydı. Öte yandan kurulan söylem ile algılanan ve hatta fiiliyatta bulunan arasında -eşyanın tabiatı gereği- her zaman tam bir uyuşum görülmedi.

KAVRAMLAR

Bu çalışma bir Osmanlı kimliği araştırmasıdır: Osmanlı kimliğinin bir yönünü, haleflik-seleflik temellendirmesini derinlemesine incelemeyi amaçlar. Kimlik, toplumsal bir varlık olan insanı o kişi yapan, onun nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünüdür.¹³ Kimlik çalışmaları, kimliği bireysel ve kolektif (müşterek/ortak) kimlik olarak ikiye ayırmıştır. Kolektif kimlik, belirli bir insan grubunun kendileri hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve biricikliği yönündeki bilinci ile aidiyet duygusudur.¹⁴ Kişi bilhassa kendisinin nereye ait olduğundan kuşku duyduğunda kimliği üzerine düşünmeye başlar. Görünen davranış biçim ve kalıpları arasında kendisinin nerede durduğundan ve etrafındakilerin bu duruşunu nasıl kabul edeceklerinden emin olamadığı zaman kimliğine eğilir. Baumann'ın deyişle kimlik “belirsizlikten kaçışın adıdır”. İstenen ve aranan şeyin hâlihazırda olan şey üzerine yansıtılmasıdır. Kimlik (dolayısıyla onu tanımlama

¹² Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam, Bir İmparatorluk Bir Din*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2021, ss. 295-303.

¹³ İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lügati: Asırlar Boyu Tarihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi, 2010, s. 680; *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, c. II, haz. İsmail Parlatır vd., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 1324.

¹⁴ Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, İzmir: Aşina Kitaplar, 2007, ss. 165-166. Bozkurt Güvenç kimlik türlerini bireysel, kişisel, ulusal-tarihî-kültürel kimlikler şeklinde sınıflamıştır. Bkz. Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993, ss. 4-6.

teşebbüsü) mevcudun yetersizliğinin ve tamamlanmamış hâlinin zımnen kabulüdür.¹⁵ Kimliğin fark edilmesi için bir ya da birkaç “öteki” gereklidir. Zira insan kimliği diğer insanlarla kurduğu ilişkilere yanıt biçiminde, diyalog hâlinde yaratılmaktadır. Antropolog Claude Levi-Strauss’un 1967 tarihli *L’Identite* (Kimlik) başlıklı seminerinde ortaya koyduğu “ego versus autre” (ötekilere karşı ben) ilkesine göre, bir öteki var olmasa bile kişi onu sırf kendi kimliğini bulmak, tanımlamak ve korumak için yaratacak ve karşısında yer alacaktır. Bir Arap atasözü, konuyu şöyle özetler: “Kardeşime karşı ben; yeğenimize karşı kardeşim ve ben; yabancıya karşı yeğenim, kardeşim ve ben.”¹⁶

Aristoteles, insanı “zoon politikon” (politik hayvan) olarak tanımlarken onun ortaklaşa bir düzen içinde yaşayan sosyal yönüne işaret eder. Grup oluşturmaya yönelik eylem ve tutumlar insanlar dâhil çoğu canlı için içgüdüselidir. İnsan grup hâlinde yaşayan diğer canlılardan dili kullanımı ile ayrılır; dil grup oluşturmanın en temel aracıdır.¹⁷ Kimliğin en önemli işlevlerinden birisi, kişi ya da topluluğun nereden/kimden geldiğiyle ilgili sorulara getirdiği yanıttır.¹⁸ Diğer bir deyişle kişi ya da topluluğu tarihsel silsilede bir kaynağa bağlamasıdır; böylece kendinden önceki halkalara eklenen bir başka halkanın varlık zincirinde anlam ve süreklilik kazanmasıdır. Bunu kimlik belgelerimizdeki ana-baba adı ve soyadları bölümünde görürüz, soyadı kanunundan önce bu tahrir veya nüfus defterlerindeki sülale adları ile görünür hâldeydi. Parça, bütüne bağlıdır ve kimliğini ancak bütün içindeki rolüyle kazanır, bütün ise parçaların birlikteliğinden meydana gelir. Gruplar kendilerinin bir bütün ve özellikli oldukları düşüncesini geçmişteki olaylara dayandırır.¹⁹ Bu durum bir yönüyle, var olan her şeyin bir sebebe dayanmak zorunda olduğu felsefi nedensellik ilkesiyle bağlantılıdır. Demokritos ve Aristoteles, meydana gelen her şeyin belli bir başka şeyden meydana

¹⁵ Zygmunt Baumann, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlâk Denemeleri*, çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 111.

¹⁶ Charles Taylor, “Tanınma Politikası”, çev. Yurdanur Salman, *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası*, haz. Amy Gutmann, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018, s. 57; Akif Pamuk, *Bireysel ve Kolektif Kimliklerin İnşasında Tarih Algısının Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2013, s. 1; Güvenç, *Türk Kimliği*, s. 3-7.

¹⁷ Assmann, *Kültürel Bellek*, s. 148.

¹⁸ Fransız ressam Paul Gauguin 1897 tarihli bir tablosuna “D’ou Venons Nous / Que Sommes Nous / Où Allons Nous?” (Nereden geliyoruz? / Biz neyiz / Nereye gidiyoruz?) adını vererek bu temel insani soruyu sanatsallaştırır (Museum of Fine Arts Boston, 36.270, <https://collections.mfa.org/objects/32558>); Güvenç, *Türk Kimliği*, s. 5.

¹⁹ Assmann, *Kültürel Bellek*, ss. 140, 142.

geldiğini söylemiş, Bacon, Descartes ve Hobbes bu düşünceyi takip etmişti.²⁰ Politik-kolektif kimlikler de tıpkı doğa olayları gibi kendinden önceki kaynağın, başlatıcı etkinin ya da nedenin ne olduğunu açıklamakla kurulmaya başlanır. Aslında toplumun kuşatıcı tarihi içinde bizden önce gelen seleflerimiz ve bizi izleyecek olan haleflerimizle sürekli bir ilişki içindeyizdir. Seleflerimiz (atalarımız) ile “anonim tipleştirmeler” aracılığıyla ilişki kurarız. Bu tipleştirmeler mitsel biçimde bile olsa bireyselleşmiş bir içerik taşırlar ve gündelik hayatın gerçekliğinin birer parçası olarak devreye girerler.²¹

Benzer şekilde siyasi erkler de kendi kimliklerini kurmak için geçmişle (önceki mercilerle) bağlantı kurarlar. Her hanedan ister olumlu ister olumsuz bağlamda olsun, tarihsel silsiledeki yerini ve kimliğini açıklamak için bir öncekiyle bir şekilde ilişki kurmak ister. Hititler, Babilliler, Eski Mısırlılar ve Çin hanedanları yazdıkları kroniklerde kendileriyle öncekiler arasındaki halef-selef ilişkisini saptamış, hâkimiyetlerinin gerekli ve kaçınılmaz bir netice olduğunu söylerken o andaki egemenliklerini (bu egemenliğe kaynaklık eden kimliklerini) temellendirmişlerdir.²² İbn Haldun, yeni bir hanedanın kimlik ve söylem oluşturma boyutuna fazlaca eğilmese de önceki hanedana saldırarak veya uçlarda merkezin zayıflayacağı anı kollayarak ortaya çıkması olası yeni bir hanedanın eski hanedandan kalan yerleşik âdet ve akidelerle baş etmesi gerektiğine işaret eder.²³ Büyük Selçuklu veziri Nizâmülmük, hükümdarın kendisinden önceki yöneticilerin töresiyle yakından ilgilenmesi gerektiğini vurgular, efendisine çoğu yerde eskiden bağlı oldukları Sâmânîler ve Gaznelilerin uygulamalarını model olarak sunar. Zaten *Siyâsetnâme*'sini yazma sebebi de Afrasyab'ın soyuna halef olarak işaret ettiği Sultan Melikşah'ın “geçmiş emirlerin, Selçuk sultanlarının ve diğerlerinin merasim ve ananelerini” öğrenmek istemesidir.²⁴ Fransa'da kraliyet tarihini kayda alan XIII-XV. yüzyıllara ait *Grandes Chroniques de France*, Capetlerin Karolenjlerden, Karolenjlerin Merovenjlerden geldiğini vurgulamadan edemez. Bizans imparatorları kendilerine

²⁰ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*, c. IV, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1978, s. 233.

²¹ Peter Berger ve Thomas Luckmann, *Gerçekliğin Sosyal İnşâsı: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*, çev. Vefa Saygın Ögütte, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008, ss. 50-51.

²² Jan Assmann, *Kültürel Bellek*, ss. 260-262.

²³ İbn Haldun Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, ss. 565-569.

²⁴ Nizamülmülk Hasen b. Alî, *Siyâsetnâme*, çev. Nurettin Bayburtlugil, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, ss. 23, 73, 95-99, 116, 173.

“Romanos” diyerek Romalı kimliğini -ve onun getirdiği egemenlik haklarını- benimser, dolaylı yoldan öteki olanın, yani Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu’nun gasıp olduğunu vurgular.²⁵

Görülüyor ki kimlik kavramı, özellikle politik ve müşterek kimlikler söz konusu olduğunda egemenlik savaşımını ve ötekileştirmeyi de beraberinde getiriyor, bu da meselenin meşrulaştırma (haklılaştırma) meselesiyle ilgisini açıklamayı gerektiriyor. Sosyologlar Berger ve Luckmann’a göre meşrulaştırma sorunu kurumsal düzene ait nesnelleştirmelerin yeni bir kuşağa aktarılmasıyla birlikte kaçınılmaz olarak ortaya çıkar. Bireyin kendi hafızası ve alışkanlıkları aracılığıyla kurumların karakteri korunamaz olur, tarih ile biyografi birliği parçalanır. Bu birliği tekrar tesis etmek için kurumsal geleneğin göze çarpan unsurlarına dair açıklamalar ve haklılaştırmalar gerekir. Kimlik, bir sembolik evren bağlamına yerleştirildiğinde nihai olarak meşrulaştırılmış olur. “Birey kendi kimliğini hem toplumsallaşmanın tesadüflerine hem de olağandışı tecrübelerin art niyetli kişilik dönüşümlerine karşı korunaklı evrensel bir gerçekliğe demirleyerek kim olduğunu bilir.”²⁶

Berger ve Luckmann’ın geliştirdiği *sembolik evren* kavramı, “kurumsal düzeni sembolik bir bütünlükle kuşatan teorik gelenek gövdeleri” olarak tanımlanmıştır. Sembolik süreçler gündelik tecrübelerde karşılaşılanlardan farklı gerçekliklere atıfta bulunan göstergeleştirme süreçleridir ve meşrulaştırma işine öncülük eder. Her tarihsel toplum ve bireyin yaşam öyküsü bu evren içerisinde vuku bulan olaylardan oluşur. Sembolik düzen tarihi de bir düzene sokar, her toplumsal olayı geçmiş, şimdi ve gelecekte oluşan bir bütün içerisinde konumlandırır; böylece toplumun tüm fertleri tarafından paylaşılan ortak bir hafıza kurar. Gelecek bakımından ise bireysel eylemlerin tasarlanmasına yönelik bir referans çerçevesi tesis eder. Böylelikle sembolik evren bireysel varoluşun sınırlarını aşmak ve bireyin ölümüne bir anlam bahşetmek suretiyle insanları selefleri ve halefleriyle anlamlı bir bütün içerisinde birleştirir. Artık bir toplumun her üyesi kendisini doğumundan önce var olan ve ölümünden sonra da var olacak anlamlı bir evrene ait olduklarını düşünebilirler.²⁷ Hanedanlar veya çeşitli sosyal gruplar da müşterek kimlikler

²⁵ Roux, *Kral*, s. 329.

²⁶ Berger ve Luckmann, *Gerçekliğin Sosyal İnşâsı*, ss. 136, 146.

²⁷ Berger ve Luckmann, *Gerçekliğin Sosyal İnşâsı*, ss. 139-140, 149-150.

kurmaya talip olduklarında, -İbn Haldun'un devletlerin kaçınılmaz ölümlülüğü savıyla²⁸ birlikte düşünüldüğünde- bu sonluluk hissini aşmayı ve tarih içinde anlamlılık, bütünlük duygusu kazanmayı istemişlerdir.

Politik düzen ve politik roller kozmik bir güç ve adalet düzenine atıfta bulunarak meşrulaştırılır. Kurumsal düzenin meşrulaştırılması aynı zamanda kaosu kendinden uzak tutma zaruretiyle de sürekli olarak karşı karşıyadır. Berger ve Luckmann'ın ifadesiyle "bütün toplumlar kaosla yüz yüze olan inşalardır."²⁹ Kaos kimlikleri sarsar ve mevcudun onarımını ya da yenilerinin kurulmasını gerektirir. Öyle ki bazı zor durumlarda kültürün içinde hazır bulunan hayat hikâyelerini kendimize uyarlayıp bunların içine eklememiz. Sigmund Freud'un bir fantezi olarak ele aldığı *ail romanı* kavramı ümitsizliğe kapılmış çocuklara bir geçmiş ve anlatacakları bir öykü sunar. Kolektif kimliği tesis eden müşterek bellek ise kimliği tanımlamak ve haklılaştırmakla kalmaz, onu yücelterek daima olumlu tutma yükümlülüğünü taşır: Bir topluluğun geçmişteki değersiz veya olumsuz maceralarının gün yüzüne çıkarılması, kimlik için bir tehdit oluşturur ve bu kimliği taşıyanlarda rahatsızlık yaratır. Pozitif kimlik oluşturma teşebbüsü tarihi yeniden yazmayı da beraberinde getirir.³⁰ Cengiz İstilasası ve 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında Rûm Selçuklu topraklarında yaşananlar veya Osmanlı tarihlerinin Timur vartası olarak adlandırdıkları süreç benzer bir kimlik onarımı zarureti doğurmuştu, yazılan yeni tarihlerde yeni sembolik evrenler kuruldu ve bağımsızlığa layık bir siyasi kimliğin kurulmasına çalışıldı. Bu yapılırken öncel-selef hanedanlar, kişilikler ve makamlardan güç alındı. Sadece kimlik oluşturma yapı taşları olduğu için değil, bir ihtimal, atalar kültürünün toplum inancındaki yeri, ataların sıkıntılar karşısında kurtarıcılar olarak zuhur ettiği düşüncesi de bu tavır üzerinde etkili olmuş olmalı.³¹ Bunlara topluca *öncel merciler* diyebiliriz, hem kapsamlı bir ifade olduğu için hem de "kaosla karşı karşıya kalındığında kimlik tesis edilirken tarihe dönülmesi" olgusunu iyi ifade ettiği için. Bilindiği üzere Arapça kökenli merci kelimesi, rücû (dönmek) fiilinden türer ve "dönülecek yer" anlamına gelir.³²

²⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, ss. 392-394.

²⁹ Berger ve Luckmann, *Gerçekliğin Sosyal İnşası*, s. 150.

³⁰ Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, ss. 233, 236-237.

³¹ Celal Beydili, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, çev. Eren Ercan, Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 2004, ss. 185-187.

³² Ayverdi, *Kubbealtı Lügati*, s. 799.

Bu çalışmada Osmanlı kimliğinin halef-selef boyutu ele alınırken, saray çevresine yakın ve uzak yazarların Osmanlı yazınına yansıyan *tasavvurları* ele alınacaktır. Tasavvur; zihinde şekillendirme, fikren kurma, *tasarım* manalarına gelir.³³ Tasavvur ve tasarım terimleri; “algılanmış olanın yeniden üretilen imgesi” olarak açıklanır. Tasavvur-tasarım, imgelem yoluyla oluşturulanı dile getirmekle *algıdan* ayrılır. Tasavvur-tasarım; şimdiye ve geçmişe, olay ve anıya özgü her şeyi kapsar. Bu deyim idea kavramıyla paralel şekilde *bilinçli* olan her kavramı dile getirir.³⁴ *Algı* (idrak, şuur) ise “nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma” demektir. Duyu organlarından zihne aktarılan bilgi, bellekte biriken eski bilgilerle çağrışım yoluyla etkileşir ve bunun sonucunda algı oluşur. Alman düşünür Leibniz’e göre algı *bilinçdışı* bir süreçtir. Algı, öznenin kendisinin dışında oluşanı alması demektir.³⁵ Bu çalışmada Osmanlıların *bilinçli* öncel-selef tasavvuru-tasarımı merkeze alınırken görece *bilinçsiz* olarak ortaya çıkan, tarihsel tepki, tavır ve hareketlerden okunabilen öncel-selef düşüncesi de göz önünde bulundurulacaktır.

YÖNTEM VE KAPSAM

Tasavvur-tasarım dil ile icra edilir, algılar da çoğunlukla dilden yansır. Sosyal bir pratik olan dil, bir yönüyle varlığı da yaratma aracıdır. Sosyal hayatın merkezini tutar ve yaşamı yansıtmının ötesinde, doğrudan doğruya onu var eder.³⁶ Dil üzerinde kurulan *söylem*, “kavram tanımlamaları kendine mahsus olan ve ifade ettiği görüşler kendi içinde bir bütünlük oluşturan anlatım tarzı, söylenenden çok daha üst boyutta hissettirilen ifade, bir fikri ortaya koymadaki yaklaşım biçimi” olarak tanımlanır.³⁷ Michel Foucault’a göre söylemin üretimi her toplumda birtakım yollarla denetlenmiş, ayıklanmış, örgütlenmiş ve yeniden paylaştırılmıştır. İktidar, sosyolojik ve tarihsel süreçte toplumsal refleksleri ve bireysel tutumları dikkate alarak ideolojik ve düşünsel bir üretim ilişkisi bağlamında bilgiyi siyaset üzerinden söylemsel bir pratik olarak somutlaştırır. Böylelikle bilgi,

³³ Ayverdi, *Kubbealtı Lügati*, s. 1206; *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, c. II, s. 2144.

³⁴ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*, c. VI, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979, ss. 251-252.

³⁵ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*, c. I, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976, s. 42.

³⁶ Hilal Çelik ve Halil Ekşi, “Söylem Analizi”, *Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27/27 (2013), ss. 99-117.

³⁷ Ayverdi, *Kubbealtı Lügati*, 1125.

söylemler yoluyla her an yenilenip dönüştürülür. Bilgi, bir güç ilişkisi barındırır.³⁸ Dili kelimelerin, cümlelerin ve dilsel özelliklerin ötesinde ele alan, dilin kullanılma biçimlerine odaklanan, kelime seçimlerine ve dilin içinde kullanıldığı sosyal bağlama dikkat çeken söylem analizi, verilerin çözümlenmesinde kendi üslubunu yaratmış bir bakış açısıdır.³⁹ Söylem analizi aynı zamanda dilin “sosyal eylem” yönünü vurgular. Bu açıdan anlamın çeşitliliğini ve değişkenliğini araştıran ileri düzey hermeneutik ve sosyal göstergebilim ile ilişkili bulunur.⁴⁰

Bu çalışmada hanedan tarihleri, şehnameler, saray takvimleri, vekayinâme, silsilenâme, hikâye, destan, tezkire, seyahatnâme, basılı gazete, basılı ders kitabı vb. türlerdeki kaynak demeti söylem analizi yöntemiyle incelenecektir. Bu tür analizde metinde bulunan iletinin tüm boyutları (kim, hangi otoriteye dayanarak, kime ve neye ulaşmak için söylüyor) dikkate alınmaktadır.⁴¹ Bu bağlamda Osmanlı döneminde öncel-seleflerle kurulan bağlantının nasıl dile getirildiği, hangi kelimelerin ne amaçla seçildiği, ifadelerin dönemlere göre nasıl anlamlar kazandığı incelenecektir. Ayrıca elde edilen bulguları sınıflandırılmış ve yorumlanmış olarak okuyucuya sunma amacını taşıyan betimsel analiz yoluyla sistematik bir tarzda ortaya konan yazınsal veri, neden-sonuç ilişkileri bağlamında değerlendirilecektir.⁴² Doğrudan alıntılara sıkça yer verilecek, elde edilen veriler belirlenmiş temalara göre özetlenip yorumlanacaktır.

Bu çalışma Osmanlılarda öncel-selef algısı ve tasavvurlarını ortaya koymaya amaçlarken bunun yıllar içerisinde nasıl değiştiğini ortaya koyma niyeti de taşır. Bu sebeple çalışmanın tarihsel sınırları ilk kroniklerin kaleme alındığı XV. yüzyıl başlarından İmparatorluk tarihinin sonuna dek uzanır.

Bu tezin araştırma soruları şunlardır:

³⁸ Yasin Şahin, “Michel Foucault’ta Söylem Analizi”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3/6 (2017), 119-135.

³⁹ Keith F. Punch, *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, çev. Dursun Bayrak vd., Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, s. 215.

⁴⁰ Hilal Çelik ve Halil Ekşi, “Söylem Analizi”, s. 105.

⁴¹ Keith F. Punch, *Sosyal Araştırmalara Giriş*, s. 216.

⁴² Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, s. 256.

1. Osmanlıların (yönetici zümre, saray ve çevresi) XV-XX. yüzyıl arasındaki kimlik tesisinde selef tasavvur ve algıları nasıl bir görünüm arz etmektedir?
 - a. Osmanlıların kimlik tesisinde selef tasavvuru/algısı hangi devletler, hanedanlar, kişilikler, makamlar üzerinden şekillenmektedir?
 - b. Sasanîler, Emevîler, Roma/Bizans, Abbasîler, Gazneliler, Selçuklular, Memlükler, İlhanlılar, Karamanoğulları gibi kuruluş tarihi daha eskilere uzanan devletler Osmanlıların kendileri için benimsedikleri öncel-selef tasavvur/algılarına dâhil olmakta mıdır? Olmaktaysa bu dâhil oluş ne minvaldedir?
 - c. Osmanlı tarih anlatılarında belirli devlet, makam ve kişiliklerin selef tasavvur/algısına dâhil olmasının ardında yatan sebepler nelerdir?
 - d. Osmanlı tarih anlatılarında selef tasavvuru/algısı siyasî-sosyal gelişmelerden etkilenmiş midir, yoksa bunlardan bağımsız mıdır? Etkilenmiş ise bu etkinin niteliği nedir?
 - e. Osmanlı tarih anlatılarında öncel mercilerle kurulan bağ yalnızca olumlu yönde midir? Olumsuz yönde bağ kurulması söz konusu olmuş ise neden kurulmuş olabilir? Seleflerle hem olumlu hem olumsuz bağlar kurulduysa bu ne anlama gelir?
2. Osmanlı tarihçilik geleneğinin genel görünüşü nasıldır?

LİTERATÜR

Osmanlı kimliğini inceleyen çalışmalar içerisinde Osmanlıların etnik kökenlerine eğilen çalışmalar başından beri öne çıkmıştır. Osmanlıların Oğuzların Kayı boyundan gelip gelmedikleri, kendi etnik kökenlerine dair görüşleri (kendilerini nasıl adlandırdıkları ve takdim ettikleri), gaza ideolojisinin temel kimlik belirleyicisi olup olmadığı XX. yüzyılın başlarından itibaren uzun tartışmalara sebep olmuştur. Tartışmacılar arasında yer alan Herbert Adams Gibbons, 1916'da Osmanlıları Türk ve Hristiyan Rumlardan oluşan

melez bir topluluk olarak tanımlarken, 1935'te Mehmed Fuad Köprülü buna itiraz etmiş, Osmanlıların Oğuz-Türk ve Müslüman olduklarını ve bu gelenekten beslendiklerini savunmuştur. Paul Wittek ise 1938'de Osmanlıların kendilerini Oğuz olarak tanımlamalarını uydurma ve önemsiz diye nitelemiş, onları asıl tanımlayan şeyin gaza ve gazilik sıfatı olması gerektiğini dile getirmiştir. Halil İnalcık (1982), Feridun Emecen (1995) ve Mehmet Öz (2005) gibi tarihçiler Wittek'in Osmanlıların Oğuz kökenleri konusundaki şüphelerine katılmamakla birlikte gaza ideolojisi tezini geliştirmiş ve desteklemişlerdir. Gyula Kaldy-Nagy (1980), Rudi Paul Lindner (1983), Colin Imber (1986), Ronald Jennings (1986), Şinasi Tekin (1993), Heath Lowry (2003) gibi tarihçilerse, temelde ilk Osmanlı fetihlerindeki Hristiyan-Müslüman iş birliğini ve Müslüman-Türkler arasındaki savaşları merkeze alarak gaziliğin Osmanlılar için temel kimlik belirleyicisi olduğu savını reddederler. J. Marquart (1914) ve Zeki Velidi Togan (1941) Osmanlıların Moğol kökenli Kay kabilesinden olduğunu dile getirmiş, Colin Heywood (1999) Osmanlı kimliğinin özünün gazilik ya da Kayı boyundan olmaktan değil Karadeniz kuzeyinden göçen halkların kültürlerinde aramak gerektiğini öne sürmüştür.⁴³

Osmanlıların kendilerinden öncekilerle kurdukları halef-selef ilişkisinin tasavvur boyutuna ilk kez doğrudan değinen çalışma Halil İnalcık'ın 1959'da yayımladığı "Osmanlılarda Saltanat Verâseti Usûlü ve Türk Hâkimiyet Telâkkisiyle İlgisi" makalesidir. İnalcık bu çalışmasında ilk Osmanlı rivayetlerine dayanarak Selçuklular ile kurulan meşruiyet bağına kısaca değinmiş, bu bağın Timurlular ve Memlûklere karşı güç elde etmek için kurulduğunu söylemiştir.⁴⁴ Colin Imber, 1987'de yayımladığı "Osmanlı

⁴³ M. Fuad Köprülü, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri", ss. 219-313; Feridun Emecen, "Gazâya Dâir: XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul: Kitabevi, 2010, ss. 75-85 (ilk yayım 1995); Mehmet Öz, "Kuruluşun Aşamaları: Kaynaklar ve Literatüre Eleştirel Bir Bakış", ss. 13-34 (ilk yayım 2011); Mehmet Öz, "Kimlik Tartışmalarına Osmanlı Kimliği Vasıtasıyla Bir Katkı: Osmanlı Devleti Kimler Tarafından ve Nasıl Kuruldu?," *Osmanlı Tarihi Üzerine I: Kuruluş, Kimlik ve Siyasi Düşünce*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2019, ss. 45-57 (ilk yayım 2005); Süleyman Demirci, "Erken Dönem Osmanlı Tarihi 'Kara Bir Delik/A Black Hole' Mi? Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu 'Gazi/Gazâ' İdeolojisi ile İlgili Tartışmalar", *History Studies*, 5/1, Ocak 2013, ss. 89-100. Salih Özbaran ve Cemal Kafadar ise köken tartışmalarına mesafeli durarak Osmanlı kimliğinde mekânı ve buradaki kültürel kaynaşmaları merkeze koymuş, "Rumîlik" sıfatını vurgulamışlardır. Bkz. Salih Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmî Aidiyet ve İmgeleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017 (ilk basım 2004); Cemal Kafadar, *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, çev. Fatih Özgüven, İstanbul: Metis Yayınları, 2017. Ahmet Yaşar Ocak, tebaası ve merkezî iktidarıyla Osmanlı kimliğini kapsayıcı biçimde "siyasallaşmış İslam parantezinde Rûmî, Türkî, Farsî bir imparatorluk" diye tanımlamıştır. Bkz. Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, s. 80.

⁴⁴ İnalcık, "Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü", ss. 69-94. Tarih-i Osmanî Encümeni üyesi Efdaleddin'in 1914'te Osmanlıların kuruluş tarihini saptamak amacıyla hazırladığı makale, Osmanlı-Selçuklu bağına

Hanedanı Efsanesi” (The Ottoman Dynastic Myth) makalesinin “Selçukluların Vârisi Olarak Sultan” bölümünde, Osmanlıların Selçuklularla kurdukları meşruiyet ilişkisini ayrıntılı olarak incelemiş, bunun gerekçesini de Müslüman devletlerle yürütülen savaşta meşrulaştırma ihtiyacına bağlamıştır.⁴⁵ Hasan Basri Karadeniz, 2008’de yayımlanan *Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu’da Meşruiyet Mücadelesi (XIV-XVI. Yüzyıllar)* başlıklı kitabının “Soy Asalet/Soysuzluk” ve “Verâset” başlıklı bölümlerinde, önceki devletlerle kurulan olumlu yöndeki bağlantılara, beylikler arası siyasi rekabet merkezinde yer ayırmıştır.⁴⁶ Sanat tarihçisi Sema Gündüz, 2009’da yayımladığı “Tarihi Kaynaklarda Selçuklu Osmanlı Bağlantısı” makalesinde ilk dönem kronikleri üzerinden Osmanlıların, “köken,” “toprak” ve “hükümdarlık hakkı/mirası” olmak üzere bir devletin oluşum sürecindeki üç asal konuda kendilerini Selçuklularla ilişkilendirdiklerini dile getirmiştir.⁴⁷

Birçok araştırmacı, Osmanlıların öncelleri-selefleriyle alakasını, daha çok satır arası düzeyde (müstakil bir bölüm ayırmadan) ele almıştır: Osman Turan, Osmanlıların kendilerini Selçuklular ve Karahanlılar vasıtasıyla Oğuz Han’a bağlayarak millî tarih şuuru kazandıklarını iddia etmiştir.⁴⁸ Fuad Köprülü, Ahmet Yaşar Ocak ve siyaset bilimci Taner Timur, çalışmalarında, Bizans veya Abbasîlerden ziyade Osmanlılara kimlik aşıl原因 şeyin kendilerinden evvel Anadolu’ya egemen olmuş Selçuklular vasıtasıyla intikal eden klasik İslam kültürü olduğunu savunmuş, onların bu yolla Selçukluların mirasçısı olduklarını söylemişlerdir: Osmanlı fetihleri ve Anadolu siyasi birliği Selçuklu dinî-sosyal kurumlarının yaşatılması ve etkin iş birliği sayesinde mümkün olmuştur.⁴⁹

değınmekte, kuruluşu Selçuklu sultanının ölüm tarihinde aramaktadır. Yine de Osmanlıların kendilerini Selçuklulara bağlamasının tarihsel tasavvur boyutuyla ilgilenmediğı, yalnızca tarih tespitine odaklandığı için onu literatür bölümünün dışında tutuyorum. Bkz. Efdâleddin Bey, “İstiklâl-i Osmânî Târîh ve Günü Hakkında Tedkîkât”, *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuâsı*, 5/5 (1 Nisan 1330), s. 36-48.

⁴⁵ Colin Imber, “Osmanlı Hanedan Efsanesi”, çev. Fatma Acun, *Söğüt’ten İstanbul’a: Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel ve Mehmet Öz, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, ss. 243-270 (ilk yayım 1987).

⁴⁶ Hasan Basri Karadeniz, *Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu’da Meşruiyet Mücadelesi (XIV-XVI. Yüzyıllar)*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, E-kitap (Kobo) edisyonu.

⁴⁷ Sema Gündüz, “Tarihi Kaynaklarda Selçuklu Osmanlı Bağlantısı”, *Uludağ Üniveersitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 2009/2, ss. 199-216.

⁴⁸ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünyâ Nizamının Millî, İslâmî ve İnsanî Esasları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011, s. 255 (ilk basım 1969).

⁴⁹ M. Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, haz. Orhan F. Köprülü, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1986, ss. 29-30 (ilk yayım 1931); M. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Ankara:

Paul Wittek 1337 tarihli Bursa'daki Şehadet Camii kitabesinde Orhan'ın sıfatlarının gaziliğe yoğunlaştığını ve bunun Selçuklularda pek benzerinin bulunmadığını söyler, Osmanlıların Selçuklu geleneğinden başka dayanakları olduğunu iddia eder.⁵⁰ Wittek'in bu iddiasını ele alan Feridun Emecen, gazilik sıfatının Osmanlılara özgü olmadığını, çağdaş beylikler ve Selçuklu kayıtlarına dayanarak ortaya koymuş, bu yolla Selçukluların Osmanlılar için öncel olamayacağı savını reddetmiştir.⁵¹ Heath W. Lowry de 1337 tarihli Bursa Şehadet Camii kitabesinin Wittek tarafından yanlış okunup yorumlandığını söyleyerek buradaki unvanların Osmanlıları Selçuklulardan ayırdığı tezine karşı çıkar. Lowry'ye göre kitabe ve 1324 tarihli Mekece vakfiyesi Osmanlıların saraylarını Selçuklu geleneğine göre kurumsal bir görünüme kavuşturduğunu gösterir.⁵²

Rudi Paul Lindner 1299'da yaşananların Osmanlıların Moğollara bağlanmasından ibaret olduğunu söyler. Sülemiş isyanının bastırılması, Moğolların beylikleri kendine çekme politikası, darphane sayısında artış, Söğüt'te darbedilmiş olması muhtemel İlhanlı sikkesi, III. Alaeddin'in azli gibi olgu ve gelişmelere dayanarak Selçuklu egemenliğinden çıkıldığını, İlhanlı egemenliğine girildiğini öne sürer. Ona göre Osmanlılar tarih yazmaya başladıklarında Moğol egemenliğinde olduklarını unutmışlardır.⁵³ Bu iddia Osmanlıların öncelleri-selefleri olarak Moğolları tartışmaya dâhil etmiştir. Suraiya Faroqhi bu söyleme katılarak Osmanlıların kurulduğu sırada Selçukluların vasalı olamayacaklarını, çünkü metbu hanedanın gücünü büyük ölçüde yitirdiğini anımsatır ve 1335'teki çöküşüne kadar İlhanlılara biat edildiğini tahmin eder. Ancak Faroqhi, Osmanlıların Selçuklulara bağlı görünmeyi neden daha çok arzuladıkları sorusunu sorar ve yanıtı I. Bayezid'in devletini yıkan Timur'un da bir Moğol hükümdarı olmasında arar. Balkanlar'da kendi hâline bırakılmış şehzadeler Timur ve oğlu Şâhruh'a bir süre şeklen de olsa bağlı idiler ve bu XV. yüzyılda saraya hitaben tarih yazan yazarların vurgulamak istedikleri bir hatıra olamazdı. Diğer bir neden de ilk İlhanlıların Müslüman olmamasıydı. Selçuklular iyi

Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 23 (ilk yayım 1935); Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, ss. 56-57; Taner Timur, *Osmanlı Kimliği*, Ankara: İmge Kitabevi, 2010, s. 132 (ilk basım 1986).

⁵⁰ Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, çev. Fatmagül Bertkay, İstanbul: Pencere Yayınları, 2000, ss. 25-26 (ilk basım 1938).

⁵¹ Feridun Emecen, "Gazâya Dâir: XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti", ss. 75-85 (ilk yayım 1995).

⁵² Heath W. Lowry, *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, çev. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, ss. 49-59 (ilk basım 2003).

⁵³ Rudi Paul Lindner, *Osmanlı Tarihöncesi*, çev. Ayda Arel, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014, ss. 93-114 (ilk yayım 2007).

Müslümanlardı ve Osmanlılarla hiç savaşmamıştı, onlara atıfta bulunmak daha az sorunlu olacaktı. Yine de Selçuklu maddi kalıntıları Osmanlı seçkinlerinde önemli bir etki bırakamamıştır, zira onların başkentleri Edirne ve İstanbul hiçbir vakitte Selçuklu toprağı olmamıştır. Diğer yandan Osmanlılar Konya'yı fethettiklerinde Mevlânâ Celaleddin Rûmî ve Sadreddin-i Konevî gibi mutasavvıfların kültürel mirasını kolayca benimsediler. Selçuklular Osmanlı elitlerinin bilincine âlim ve mutasavvıfların kutsal varlıkları üzerinden girdi.⁵⁴

Friedrich Giese tarafından 1924'te yayımlanan makaleye göre Selçuklu döneminden kalan ahî teşkilatı, Osmanlı kuruluşunun belkemiğini oluşturmuştu; Şeyh Edebali ve Çandarlı Kara Halil gibi rehberler bu teşkilata üyeydiler ve yeniçeriler de bu teşkilattan ilhamla kurulmuş, üniformaları ahilerden uyarlanmıştı. Ayrıca yeniçeri ocağının manevi yönden Hacı Bektaş'a bağlanması Osmanlıların Selçuklulara öykünmesinden ibaretti ve dervişlerin desteğine dayanmak isteyen Osmanlılar en geç tarihlerde bile Selçukluların temsilcisi olarak gördükleri Mevlevî çelebisinin elinden kılıç kuşanıyordu.⁵⁵ Zeki Atçeken ise Selçuklu vakıflarının ve vakıflarla ilişkili hak sahiplerinin haklarının Osmanlı devrinde korunduğunu, Selçuklu mirasının Osmanlı idaresince sahiplenildiğini savunur.⁵⁶

İnalçık, Imber ve Kafadar, Osmanlıların hâkimiyetlerini Selçuklulara dayandırmasında çevre beyliklerle yürütülen savaşımın etkisine değinirler. Kafadar bu iddiayı mühim bir örnekle somutlaştırır: Osmanlıların bünyesine kattıkları Karesi kökenli Hacı İlbeği ve arkadaşları gibi savaşçılar Selçuklu soyundan geldiklerini iddia etmişti ve onun Sultan I. Murad tarafından öldürülmesiyle ilgili kayıtlar bu iddia ile ilintili olabilirdi.⁵⁷ Christoph

⁵⁴ Suraiya Faroqhi, *Osmanlılar: Kültürel Tarih*, çev. Çağdaş Sümer, Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2018, ss. 83-86 (ilk basım 2016). Ocak da Osmanlı kimliğini kuran ve hanedan tarafından sahiplenilen Selçuklulardan tevârüs edilmiş tasavvuf önderlerini zikreder: İbn Arabî, Mevlâna Celaleddin Rûmî, Sadreddin Konevî gibi kurucu isimlerdir bunlar. Bkz. Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, ss. 284-303.

⁵⁵ Friedrich Giese, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi", çev. Zehra Aksu Yılmaz, *Söğüt'ten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel ve Mehmet Öz, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, ss. 149-175, not 7 (ilk yayım 1924). Benzer şekilde Ziya Kazıcı, Abbasîler ve Rûm Selçuklularının Sadreddin Konevî gibi âlimlerin aracılık etmesiyle Anadolu'da tesis ettikleri fütüvvet - ve daha sonra ahîlik- teşkilatının Osmanlı kuruluşunda rol oynadığını söyler. I. Keykubad fütüvvet, ilk Osmanlı padişahları ahîlik teşkilatına üye idi. Bkz. Ziya Kazıcı, "Ahîlik", *TDVİA*, c. I, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, ss. 540-542.

⁵⁶ Zeki Atçeken, *Konya Şer'iyye Sicil Kayıtlarına Göre Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, ss. 327-328.

⁵⁷ Cemal Kafadar, *İki Cihan Âresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, çev. A. Tunç Şen, İstanbul: Metis Yayınları, 2021, s. 219 (ilk basım 1995).

K. Neumann, 1999 tarihli makalesinde “Daha önce meşru bir hükümdar sayılmış Selçuklu sultanının sadık bir hudut beyi olan Osman Gazi isyan etmeden nasıl bağımsız olabilir?” sorusunu sorar ve cevabı “Selçukluların kendiliğinden yok olması ve onların yerine Osman’ın seçilmesi ile” diyerek verir. Neumann, Mehmed Neşrî’nin, Alaeddin’in oğlu kalmadığı için tabl ve alem göndererek Osman Gazi’yi halef seçtiği iddiasını reddeder, Neşrî’nin çağında Selçuklu hanedanının devam ettiğini ve tabl ve alemin hükümdarlığa değil ona bağlılığa işaret ettiğini söyler. Araştırmacıya göre bunlar Osmanlıları Selçukluların siyasi varisi gösteren tipik çabalarıdır.⁵⁸

Palmira Brumett, Osmanlıların hilafetle ve “Müslüman ecdatla” kendilerini sınırlamadıkları görüşündedir: Onlar Afro-Avrasya dünyasındaki mitsel hükümdarlar kataloğuna (Ardeşir, Süleyman, İskender, Sezar vb.) ilgisiz değildirler.⁵⁹ Ahmet Yaşar Ocak, Rûm Selçuklularından gelen Osmanlı unvanları arasında Feridun, Dârâ, Keyhusrev gibi Sâsânî imparatorlarının unvan ve isimlerinin yer aldığına dikkat çekerek Osmanlıların selefleri arasına Selçuklu süzgecinden süzölmüş Sâsânîleri ekler. Batıda İskender Osmanlıların en çok benzemek istedikleri cihangirdir, Makedonyalı olsa da Osmanlılar onu İran edebiyatı üzerinden tanırlar.⁶⁰

Ahmet Yaşar Ocak; Camal Kafadar ve Salih Özbaran’ın Rûmîlik merkezli kimlik tanımlamalarına kısmen katılmaktadır: Yazara göre, II. Mehmed’e Georgios Amirutzes ve Georgios Trapezuntios gibi Bizanslıların “Sen Romalıların imparatorusun, imparatorluk merkezini elde tutan imparatordur,” demeleri Kayser-i Rûm söylemini pekiştiren bir unsurdur. Böylece Osmanlıların bir selef seçeneği de Romalılar ve onların büyük fatihi Sezar olur.⁶¹

⁵⁸ Christoph K. Neumann, “Devletin Adı Yok-Bir Amblemin Okunması”, çev. Olcay Akyıldız, *Cogito*, 19, 1999, ss. 270-272. Aynı şekilde Elizabeth Zachariadou, ilk kroniklerde kurulan Osmanlı-Selçuklu bağlantısını meşruiyet arayışına bağlamıştır. Bkz. Elizabeth A. Zachariadou, “İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler”, çev. Yunus Koç, *Söğüt’ten İstanbul’a: Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel ve Mehmet Öz, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, s. 355 (ilk yayım 1995).

⁵⁹ Palmira Brumett, “Dünya Tarihinden Piri Reis’e Erken Modern Osmanlı Mekânını Tahayyül Etmek”, *Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı*, ed. Virginia H. Aksan ve Daniel Goffman, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 75.

⁶⁰ Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, ss. 68-69.

⁶¹ Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, s. 72; Kafadar, *Kendine Ait Bir Roma*; Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği*. Emecen de bu görüştedir. Bkz. Feridun Emecen, “Osmanlılar: Siyasî Tarih”, *TDVİA*, c. XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, ss. 487-496.

Halil İnalçık, Osman hakkındaki makalesinde, Osmanlıların İlhanlı tahtına başkaldıran Sülemiş hareketini desteklediğini ve bu siyaseti Memlükler etkisinde sürdürdüklerini ima eder. Yazara göre Osman'ın bir oğluna dönemin Memlük hükümdarı Melik Nâsır'ın adını vermesi bu süreçle ilgilidir.⁶² Faroqhi'ye göre Osmanlılar, Mısır'ın fethinden sonra "Kâbe'nin hizmetkârı" sıfatını yerine getirmede Memlükleri bir öncel olarak kabul edip âdetlerini sürdürdüler.⁶³ Böylece Osmanlı öncellerinden biri olarak Memlükler de bir seçenek sayılabilir. Cemal Kafadar, beyliğin ilk dönemlerindeki Osmanlı-Germiyanoğlu gerilimini, Germiyanoğulları'nın Babaî isyanını bastıran kuvvetler arasında yer almasına bağlar.⁶⁴ Bu da içinden Hacı Bektaş-ı Velî, Şeyh Edebali, Âşık Paşa gibi Osmanlılar için saygın kişilikler çıkartan Babaî geleneğini bir öncel merci olarak seçenek havuzuna ekler.

Konuya Osmanlılar ve diğer beylikler arasındaki psikolojik üstünlük mücadelesi kapsamında değinen Hasan Basri Karadeniz, Şikârî ve Enverî'ye dayanarak Osmanlılar ve Karamanlıların bir rekabet ortamı içerisinde kendilerini yekdiğeri için Moğollara karşı bir hâmi ve meşrûiyet sağlayıcısı olarak gösterdiklerine işaret eder, Karamanoğlu ve Akkoyunlulardan kalan bazı belge ve kanunların Osmanlı tahrir defterlerinde makbul tutulduğunu da ilave eder. Bu da tüm rekabete rağmen beyliklerden bir kısmını Osmanlı kimliği için kimi yönleriyle öncel havuzuna dâhil etmemizi gerektirir.⁶⁵ Nitekim İnalçık da Bizanslı çağdaş kronik yazarı Pachymeres'e dayanarak Osman'ın Kastamonu uç emîrleri Çobanoğulları emrindeki savaşçılar olduklarını söylemiştir.⁶⁶ Lowry, Osmanlıların Selçuklu ve İlhanlı seçeneklerinin yanında Germiyanoğulları'nın uçtaki kulu olduğu savını büsbütün imkânsız görmez, Timur'un Osmanlılar için kullandığı "Türkmen denizci" nitelemesinden yola çıkarak Osman'ın kökenlerinin Aydın ya da Menteşe denizci beyliklerine dayanma ihtimalini göz önünde tutar.⁶⁷ Wittek ise bir önceki beylikler döneminde gazilik kimliğini Selçuklulardan daha yüksek sesle sahiplendiklerini söylediği Danişmendlilerin Osmanlılar için bir model olduğuna işaret eder: I. Murad

⁶² İnalçık, "Osman Beg", ss. 498-499.

⁶³ Faroqhi, *Kültürel Tarih*, s. 86.

⁶⁴ Kafadar, *İki Cihan Âresinde*, s. 258.

⁶⁵ Hasan Basri Karadeniz, *Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011, ss. 174-175, 245.

⁶⁶ İnalçık, "Osman Beg", s. 508.

⁶⁷ Lowry, *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, ss. 85-87 (Yazar, Aydın-Menteşe tezinde Gibbons'a atıf yapar).

Tokat'ı alınca orada 150 yıl önce I. Keykubad'ın Farsça yazdırdığı bir *Danışmendnâme* nüshasını bulup tercüme ettirmiştir.⁶⁸

Osmanlıların öncel-selefleriyle ilgili tezlerden belki mekân ve zaman yönünden en uzaklara dayanan iddia Josef Marquart'ın 1914 tarihli doktora tezinde yer alır: Yazar Osmanlıların Hazar'ın doğu yakasındaki Krasnovodsk yarımadasından geldiklerini ve Ermenistan'a Harezmi Celaleddin Mengubertî'nin ordusundaki Süleyman liderliğinde girdiklerini söyler.⁶⁹ Emecen de bir süre Selçuklu ordusunda hizmet eden mağlup Harezmlilerin hikâyesiyle Osmanlı kroniklerinde anlatılan ilk Osmanlıların öyküleri arasında bir benzerlik olduğuna dikkat çekmiş, yine de buna inanmamız için sağlam kanıtların bulunmadığını not düşmüştür.⁷⁰

Denilebilir ki bugüne dek yapılan çalışmalar çoğunlukla Osmanlıların kimliğinin “aslında ne olduğu” ile ilgilidir. Kimi yazarlar satır aralarında Osmanlıların kendi kimlikleriyle ilgili algı ve tasavvurlarına yer ayırmıştır. Osmanlıların kendi kimlikleriyle ilgili düşüncelerini inceleyen çalışmalar da çoklukla onların etnik köken, gaza ve din eksenindeki tasavvur ve algılarını incelemiştir. Bu çalışmanın konusu Osmanlıların kendi kimliklerinin önemli bir boyutu olan selef algıları ve tasavvurlarıdır. “Gerçekte olan”dan ziyade tasavvur ve algı boyutuyla “zihinde olanı” ve “dile getirileni” inceler, meselenin düşünce ve kültür boyutuna odaklanır.

Osmanlıların kendisinden önceki mercilerle aralarında kurdukları bağlantının (tasavvur/algı boyutuyla) zihinsel arka planı çok az çalışmada konu edinilmiştir, nadiren müstakil bir çalışma hâlinde ele alınmıştır. Mevcut çalışmalar çoğu kez isabetli şekilde Osmanlıların önceki mercilerle (bilhassa Selçuklularla) bağlantısını 1402'deki Timur hadisesi üzerinden anlamlandırmış ve bunu daha çok XV-XVI. yüzyıl kronikleri üzerinden kurmuşlardır. Fakat sonraki kaynakların bu husustaki söylemleri ve söylemin yüzyıllar içerisindeki değişimi/sebatı fazlaca irdelenmemiştir. Osmanlıların Selçuklular ve önekilere bağlılık kadar ayrılık söylem ve hareketlerinin bulunduğu çok az dikkat

⁶⁸ Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, s. 60.

⁶⁹ William L. Langer ve Robert P. Blake, “Osmanlı Türklerinin Doğuşu ve Tarihsel Arkaplanı”, çev. Kudret Emiroğlu, *Söğüt'ten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel ve Mehmet Öz, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, ss. 204-205 (ilk yayım 1932).

⁷⁰ Feridun Emecen, “İlk Osmanlılar”, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, ss. 14-15.

çekmiş, buna dair sadece Osman'ın Karacahisar'ı Selçuklu sultanının yardımıyla değil kendi kılıcıyla aldığı anlatısına⁷¹ ve Fâtih'in Selçuklulara saygı için ayağa kalkmayı terk etmesine⁷² değinilmiştir. Bu çalışmada, Osmanlıların kendilerini öncekilere bağladıkları gibi onlardan ayrı/üstün görünmek istedikleri metinler de incelenecek, bu ikili yaklaşımın sebepleri aranacaktır. Ele alınan olgunun bütünlüklü bir görüntüsüne ulaşmak hedeflenmektedir. Bu çalışmanın bir amacı da mevcut literatüre bir haşiye getirmek, önceki çalışmaları derleyerek ilavelerle tamamlamaya çalışmaktır.

⁷¹ İnalçık, "Osman Beg", s. 503.

⁷² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 263 (ilk yayım 1945).

1. BÖLÜM: ÖNCEKİLERE BAĞLILIK ve AİDİYET

Giriş bölümünde değinildiği üzere, her devlet ve hanedan -ya da temel anlamda kolektif kimlik kurucusu- varlığını temellendirmek için önceki mercilerle kendi kimliğini ilişkilendirme ihtiyacı duyar. Bu temel bir felsefi gerekçeye, yani “her şeyin bir sebebe dayanmak zorunda olduğu” nedensellik ilkesine dayanır. Bunun yanında her dönemin kendine özgü siyasi, sosyal, askerî, psikolojik gereklerinin kimlik düşüncesinde ne ölçüde yer tuttuğu araştırılmalıdır. Bu bölümde, Osmanlıların imparatorluk tarihi boyunca kurdukları söylemler ve sergiledikleri tutumlar üzerinden kimliklerini önceki mercilerle (devletler, kişilikler, kutsal makamlar vb.) ilişkilendirme pratikleri sınıflandırılarak incelenecek, bu pratiklerin arka planı olabildiğince aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1.1. SELÇUKLULARA BAĞLANMA

Moğol istilasının XIII. yüzyılın ilk yarısında Yakın Doğu’da yarattığı bunalımlar ve göç akımları sonucu kendisini Rûm uçlarında bulan ilk Osmanlılar -eğer bütünlüklü bir hafızaları olduğunu kabul edersek- İran’daki ilk yurtlarından göçmelerine sebep olan⁷³ gücün 1243’te Anadolu’da gölgesinde yaşadıkları Rûm Selçuklu devletini de yenmesiyle büyük bir güvensizlik hissine kapılmış olmalıdır. Rûm’un geri kalanına kıyasla daha özgür olan uçların ferahlık ortamında bu hisle yaşamayı öğrenmiş olmaları da muhtemeldir. Onların Ankara-Eskişehir bölgesinde Germiyanogulları himayesinde yaşayan Çavdar Tatarlarıyla olan çatışmalarının kimlik boyutu muğlaktır: Bu çekişmede siyasi hâkimiyet hakkı için seleflerini dile getirip getirmediğini bilmiyoruz. Sadece, mağlup edildikten sonra Osman tarafından Müslüman oldukları için bağışlandıklarına, I. Bayezid zamanında çatışmasızlığın sona erdiğine ve Ankara Savaşı’nda Tatarların ihanet

⁷³ “... Cingiz Han hicretin altı yüz on altısında şarkdan huruç edip Belh’e dek gelip Yime ve Sebütay Bahadır’ı İran’a musallat edip bilâd-ı Acem’de huzur kalmadığı ecilden göçer evli Etrâk’in cümlesi elli bin hâne reisleri Süleyman Şah bin Kaya Alp’a uyup gelip Rûm’a döküldüler.” Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 29.

ettiğine dair kayıt vardır.⁷⁴ Çavdar Tatarları örneği, Osmanlıların Moğol unsurlardan büsbütün uzakta olmadığını gösterir.

R. P. Lindner'in İlhanlı Sultanı Gazan Han adına 699 (1299) tarihinde Söğüt'te darbedildiğini tahmin ettiği bir sikke, Osmanlıların bir süre İlhanlılara bağlılık göstermek zorunda olduğunu akla getirir. Nitekim Abdullah İbn Muhammed el-Mâzendarânî tarafından yazılan 1363 tarihli *Risâle-yi Felekiyye* adlı bir İlhanlı hesap öğretim defteri, geçmişe atıf yaparak vergi ödeyen uç beyleri arasında Orhan'ın adını zikretmiştir.⁷⁵

Osmanlı kimliğini filizlendiren olay ve olgular, mevcut en eski Osmanlı tarihi diyebileceğimiz Ahmedî'ye ait *İskendernâme*'nin yazıldığı 1390-1410 tarih aralığından daha eskilere dayandığı için (Osmanlı bölümü 1402 sonrasında yazılmıştır) ve kitabeler, vakfiyeler ile sikkeler Osmanlıların kimlik algılarına dair çok az bilgi verdiği için konuya dair söylenenler çıkarım kabîlindedir. Ancak 1402 sonrası Osmanlı kroniklerine bakıldığında, sabık Moğol-İlhanlı mirasını ve onun Anadolu'da yarattığı siyasi nizamı sahiplenen Timur'un, bizzat Osmanlı padişahını yenerek ve esir alarak büyük bir kimlik zafiyetini gün yüzüne çıkardığı ve Osmanlıların atalarından tevarüs eden zihinsel sarsıntılarını tetiklediği belirgin olarak görülmektedir. Öyle ki Ankara Savaşı sürecinin tanığı Şair Ahmedî'nin yazdıklarında, bir kaçınma tavrı görülür: Ahmedî, Timur tarafından aralanan Germiyanlı sabık bir hamiye sahip olsa da⁷⁶ nihayetinde Yıldırım Bayezid'in oğlu Emîr Süleyman'a sunduğu kitabında muhatabının olası hassasiyetlerini gözetir, vahşet hissini tetiklemek istemez: “Zikr-i vahşet çünkü vahşetdür yakîn / Anı [Timur'u] anmamah-durur hîle hemîn,” der.⁷⁷ Yıldırım Bayezid'in Timur ile

⁷⁴ Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed, *Tevârih-i Âl-i Osmân [Âşıkpaşazâde Tarihi, Osmanlı Tarihi (1285-1502)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013, ss. 37-38, 105. Kafadar, 1349'da ölen Mısırlı coğrafyacı-tarihçi Ömerî'ye dayanarak Göynüklü Cakü Bey adlı bir olası Moğol düşmandan söz eder. Bunlar Hristiyan rakiplerine göre askerî yönden daha meziyetli ve Cengiz fütuhatına yaslandıkları için siyasi iddiaları bakımından da kuvvetliyidiler. Bkz. Kafadar, *İki Cihan Âresinde*, s. 239.

⁷⁵ Lindner, *Osmanlı Tarihöncesi*, ss. 106-108 (sikke için Stephen Album referans gösterilmiştir); Abdullah Püser Muhammed b. Kiya el-Mâzenderânî, *Risâle-i Felekiyye (Kitâbü's-siyâkat)*, çev. İsmail Otar, ed. Oktay Güvemli ve Cengiz Toraman, İstanbul: İSMMMO, 2013, ss. 251, 93/b.

⁷⁶ Bünyamin Ayçiçeği, “Ahmedî (815/1412-13) ile Behiştî (917/1511-12?)'nin İskender-nâme'lerinin Şekil ve Muhteva Bakımından Karşılaştırılması”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10 (2013), s. 134; Kut, “Ahmedî”, s. 165.

⁷⁷ Ahmedî, *İskendernâme*, s. 880. Buradaki “vahşet” kelimesi hem “yabanilik” hem “dehşet” anlamlarına gelebilir (Ayverdi, *Kubbealtı Lügati*, s. 1304). Ayrıca Sâdeddin'in aktardığı Timur'un mektubunda bu kelime kullanılır: “... hizmetimüzden niçün vahşet idüb bize izhâr-ı muhabbet eylemezsüz...” Bkz. Daş, “Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları”, s. 158. Yazıcızâde Oğuzların “Tatar şerrinden korkup” uçlarda yaylayıp kışladıklarını söyler. Bkz. Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk, [Yazıcızâde Ali'nin Selçuk-nâme İsimli*

konuşmalarını aktaran/tahayyül eden ilk Osmanlı anlatıları, mağlup padişahın Tatarları Anadolu'da bırakmaması için galipten ricacı olduğunu söyler.⁷⁸ 1476-1481 arasında Orhan Gazi'nin imamı Yahşi Fakih'in *Menâkıbnâme*'sinden yararlanarak *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ı yazan Âşıkpaşazâde ise "Yimege it Çagatay hâzır oldı" gibi ifadelerle Timur'a ve tabilerine dönük öfke duygusunu kayda geçirir.⁷⁹ Timurlular nezdinde Moğollar ve İlhanlı hatırası "öteki" olarak belirlenmiş, korku ve öfke duyguları bu "öteki"nin üzerine aktarılmıştır.

Kâtip ve devlet adamı Feridun Ahmed Bey'in (ö. 1583) derlediği resmî yazışmalardan oluşan 1574 tarihli *Münşeâtü's-selâtin*, Yıldırım Bayezid ve Timur arasındaki kimi Arapça yazışmalara yer verse de bunlar açık biçimde Şehâbeddin İbn Arabşah'ın 1435 tarihli *Acâibü'l-makdûr* adlı eserinden yakıştırma ve iktibas yoluyla türetilmiştir.⁸⁰ Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi'nin (ö. 1599) *Mekâtib-i Selâtin* ile *Münşeât* ve *Mükâtabât-ı Sultâniye* adlı mecmualarında ve âlim-bürokrat Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr* adlı eserinde iki hükümdara ait daha özgün sayılan fakat oldukça geç tarihli Türkçe mektup suretleri vardır. Bunlar, iki tarafın kimlikleri üzerinden birbirleriyle boy ölçüştüğü imgelerle doludur. Timur, I. Bayezid'in sahiplendiği gazi kimliğinin farkındadır ve kendisinin de bu kimliğin görkemlerinden hiç yoksun olmadığını izaha girişir. Osmanlı askerlerinin kefereden devşirildiklerini, kendi askerlerininse "eben an ced" Müslüman olduklarını vurgular. Sâdeddin'in kaleminde konuşan Timur, Bayezid'e

Eserinin Edisyon Kritiği, Giriş-Metin-Dizin], haz. Abdullah Bakır, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008, s. 742. Kemal isimli diğer bir tarihçi "Bular ol şâhun [Cengiz'in] zulmindan kaçarlar / Gelüben işbu araya geçerler / Vatani terk itdüğü sebeb bu / Buların içine düşmişdi korhu" demektedir. Bkz. Kemal, *Selâtinname [1299-1410]*, haz. Necdet Öztürk, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001, s. 25. II. Mehmed'e 1472-1475 arasında manzum bir tarih yazıp sunan Meâlî, Timur'un Bayezid ile yazışmalarından söz açsa da Ankara Savaşı'na değinmez. Bkz. Mir Seyyid Ali b. Muzaffer-i Meâlî, *Hünkârname (Tevârih-i Âl-i Osmân)*, çev. Refet Yalçın Balata, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1992, ss. 59, 101 (metin).

⁷⁸ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 108. İbn Arabşah aynı anlatıya Yıldırım Bayezid'in ağzından "Tatarların Rûm topraklarına kâfirlerden bile daha çok zarar verdiği" ekler. Bkz. İbn Arabşah, *Acâibu'l-makdûr*, s. 333.

⁷⁹ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 102. Benzer tavrı Kemal de sergiler: "Sıdılar ol zaman adi Tatarlar / O yumuk gözlüler itden beterler." *Selâtinname*, s. 29. Oruç Bey Cengiz'e lanet okur: "... ol hinde Cengiz Han vefat edüp fi'n-nâri fi's-sakar..." Oruç b. Âdil (Oruç Bey), *Tevârih-i Âl-i Osmân [Oruç Beğ Tarihi (Osmanlı Tarihi, 1288-1502) Giriş, Çeviri Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014, s. 5.

⁸⁰ Mükremin Halil Yınanç, "Bayezid I", *İslâm Ansiklopedisi*, c. II, Eskişehir: MEB, 2001, s. 380. *Acâibu'l-makdûr*'da yer alan iki hükümdarın yazışmalarında kimlik göndermeleri çıkarım yapılamayacak denli zayıftır. Bkz. İbn Arabşah, *Acâibu'l-makdûr*, ss. 288-295.

hitabında “biz Tanrı’nun yeni mansûr ve muzaffer pâdişâhıyuz” demektedir, cihangirlik iddialarına da bir köken belirlemektedir: “Bizüm hûd âbâ ve ecdâdımız İlhan-ı âl-i şâna irişür.”⁸¹

Timur, 1370’te Cengiz soyundan Suyurgatmış’ı tahta geçirip onun üzerinden siyasi dava güttü ve Çağatay hanlarından Kazan’ın Saray Mülk adındaki kızıyla evlenerek “Küregen” (han damadı) unvanı aldı, böylece kendisini Cengiz soyuna ve hatırasına eklemiş oluyordu. Torunu Uluğ Bey, Timur’un mezarına diktirdiği yeşim taşları üzerine bir soyağacı yazdırmıştı, burada atasının soyunu Cengiz soyu ile birleştiriyordu.⁸² 1391’de Altın Orda Hanı Toktamış’ı mağlup eden Timur, Moğol gelenekli topluluklar arasında rakipsiz bir han durumuna gelmekteydi. Timur’un I. Bayezid ile savaşının ilk nedenleri arasında düşmanları olan Ahmed Celâyir adında bir bey ile onun müttefiki Kara Yusuf’un Osmanlılara ilticası olduğu bilinir. Cengiz’in silah arkadaşı olan ve Hülagü ile birlikte Bağdat’a giren, burada uzun süre valilik yapmış, İlhanlıların dağılmasından sonra oldukça sivrilmiş şöhretli Moğol hanedanı Celâyirliilerden gelen Ahmed Celâyir,⁸³ Timur için hassas bir konumda olmalıydı. Timur, Ahmed Celâyir’in kendisine teslimi konusunda ısrarcı görünmüyordu, onun Osmanlı ülkesine kabul edilmemesi veya Osmanlı ülkesinden sürülmesine razıydı.⁸⁴ Bu, Ahmed Celâyir isminin Timur için intikam alınacak basit bir hasımdan fazlası olduğunu sezdirir, onun Osmanlıların elinde kalmaması Timur’un önceliğiydi. Ahmed’in Osmanlılar gibi, İlhanî nizamın eski tabilerinden bir hanedanın sığınmacısı konumunda olması simgesel bazı değerler taşıyor olabilirdi. Sözelimi Yıldırım Bayezid, Kütahya’yı dirlik olarak bağışladığı bu bey sayesinde Anadolu’da hami ve hâkim olanın değişmekte olduğunu vurgulayabilirdi. Osmanlılara nazaran Timur’a karşı daha dirençli olan Memlükler bile Ahmed Celâyir ve müttefiki Karakoyunlu Yusuf’u himaye etmekten imtina etmişti. Bayezid bu tehlikeli himaye ile son İlhanlı Hanı Ebu Said’in 1335’teki ölümünden bugüne kadar köprünün altından çok

⁸¹ Daş, “Timur ile Yıldırım Bayezid’in Mektuplaşmaları”, ss. 154, 158-159. Daş, ilk kez bütünlüklü olarak yayımladığını belirttiği dört mektubu Hoca Sâdeddin’e ait *Mekâtib-i Selâtin* (Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4292) ve *Münşeât ve Mükâtabât-ı Sultaniye*’den (Koyunoğlu Kütüphanesi, nr. 13435, vr. 103a-117b) aktarmaktadır.

⁸² İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, ss. 4, 6-7.

⁸³ Muzaffer Ürekli, “Celâyirliiler”, *TDVİA*, c. VII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, s. 264; Faruk Sümer, “Ahmed Celâyir”, *TDVİA*, c. II, İstanbul: 1989, s. 54.

⁸⁴ Daş, “Timur ile Yıldırım Bayezid’in Mektuplaşmaları”, s. 156.

sular aktığını vurguluyordu.⁸⁵ Timur, 1446-1449 arasında yazan İbn Hacer'in aktardığına göre, bir mektubunda Yıldırım Bayezid'den İlhanlı Ebu Said Han'ın zamanında Eretna'ya ait olan Rûm beldelerinin teslimini istiyordu. Arapça metnin çevirisi şöyledir: "Sen Allah yolunda cihat yapan bir insansın, senin mahvedilmeni istemem; fakat sen babandan ve dedenden sana kalan memleketlerle alâkadar ol ve onlarla kanaat et, Melik Ebu Said zamanında Rûm sahibi Eretna'nın olan memleketleri bana teslim et."⁸⁶

Osmanlı-Timur sınırlarındaki diğer aktörlerden biri de 1398'deki ölümüne kadar Kadı Burhaneddin idi. Annesi tarafından Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile akraba olduğunu iddia eden ve Oğuzların Salur boyundan gelen Kadı Burhaneddin, başlangıçta Osmanlılara düşman olsa da Timur'a karşı I. Bayezid'in ve Memlüklerin Sivas'taki doğal müttefikiydi. Onun bu mücadeledeki en önemli özelliği, Timur tarafından İlhanlıların bölgedeki son meşru kalıntısı sayılan Eretnağullarının hizmetinde bulunduktan sonra, evvela beyliğin Selçuklu soylu naibi Kılıcarslan'ı 1381'de ortadan kaldırması ve kısa süre sonra doğan iktidar boşluğunda hükümdarlığını ilan etmesiydi.⁸⁷ Ayrıca Timur'un müttefiki ve Burhaneddin'in rakibi olan Erzincan beyi Mutahharten de önemli bir unsordu. Eretna beyliğinin emîrlerinden olan bu bey Tatar veya Uygur asıllıydı ve Timur'un gönderdiği hilati giyiyordu. Muhtemelen o Timur'un Eretna topraklarını emanet etmek istediği isimdi ve Ankara Savaşı'nda Rûm Tatarlarını Timur'un tarafına çekmeyi başarmıştı. Yıldırım Bayezid Mutahharten'e elçi göndererek kendisine bağlı olmasını ve haraç ödemesini istemiş, talepleri tam olarak karşılanmayınca 1401'de

⁸⁵ Yıldırım Bayezid buna benzer bir stratejiyi daha önce Memlükler ve güdümündeki Türkmenlere karşı uyguladı. Memlükler, 1277'de I. Baybars'ın Kayseri'de tahta oturmasından sonra Anadolu siyasetinde söz sahibi olmuştu. Yıldırım Bayezid, Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un Karaferye'de bulunduğu son torunlarından Lizakos'u 1392'de Zihne'ye subaşı tayin etmiş, 1399'da Memlüklerle karşı yürüttüğü Malatya seferine yanında götürmüştü ve bu prens Timur'un müttefiki olan Erzincan'a karşı sevk edilen kuvvetlerin de içerisindeydi. Ayrıca Bayezid, gene Malatya seferi sırasında, Osman'ın Gıyaseddin Keyhüsrev emrine verdiği bir oğlunun torunları sayılan Ahmed, Bayat ve Halil adındaki üç kişiye ihsanlar yaparak Selçuklu kökenlerini vurgulama fırsatı yakaladı. Bkz. Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, ss. 722, 742. Benzer bir üstünlük anlatısını Şikârî'de görürüz. Ona göre Karamanoğlu, Osman'a tabi u alem ve topraklar bağışlayarak hâkimin kendisi olduğunu vurgulamıştı. Bkz. Şikârî, *Karamannâme*, s. 129.

⁸⁶ Şevkiye İncalcık, "İbn Hâcer'de Osmanlılara Dair Haberler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6/3 (Ocak 1948), s. 191 (*İnbâü'l-gumr bi-ebnâi'l umr* isimli eserin Köprülü ve Fatih kütüphaneleri nüshalarından tercüme edilmiştir).

⁸⁷ Abdülkerim Özyayın, "Kadı Burhâneddin", *TDVİA*, c. XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, ss. 74-75; Kemal Göde, "Eretnağulları", *TDVİA*, c. XI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, s. 296.

Erzincan'a yürümüştü. Bir nevi Rûm'daki İlhanî nizama yapılan bu saldırı Timur'a aradığı askerî müdahale meşruiyetini sağladı.⁸⁸

Timur, İbn Arabşah'ın 1435 tarihli kaydına göre, Rûm Tatarlarını tarafına çekmek için mektuplar göndererek Osmanlıları "Selçukluların azat ettiği kölelerin oğulları" diye tanımladı ve buradaki son yasal hükümdarın İlhanlılar tarafından Anadolu'da vali atanan Eretna (ö. 1352) olduğunu söyledi. İbn Arabşah'ın Arapça aktardığı mektubun Türkçeye çevirisi şöyledir:

"Sizler benimle aynı mertebedesiniz, soyunuz soyumuzla birleşir, atalarımız aynıdır ve bizler bir nehrin kolları, aynı ağacın dallarıyız [...] Başkaları hükümdarlık payesini savaşarak ele geçirir ama sizler zaten nesep ve soy yönünden bu mertebedesiniz. Çünkü sizin atalarınız kadim zamanlarda Turan zemininin hükümdarı olmuşlardır. Onlardan bir grup kendi istekleriyle bu diyarlara gelip buraları vatan edinmişler. Onlar her zamanki gibi yüksek mertebelerde bulunup saltanat alametlerini ve önderlik ipini ellerinde tutmuşlar, bu mutlu yolda yürüyüp Tanrı Teala'nın rahmetine kavuşuncaya kadar izzet ikram görmüşlerdir. Merhum Eretna sizin son hükümdarınız, Rûm topraklarındaki en büyük hükümdarlar sizin küçük bir memlûkünüz idi. Allah'a şükür ki sizin şevketinizde zaaf, feragatinizde kusur yoktur. Nasıl ettiniz de böyle aşağılanmaya razı oldunuz? [...] İmdi siz neden Âl-i Selçuk tarafından azat edilen kölelerin evlatlarından olan birinin kölesi olup kaldınız? [...] Eğer bu topraklarda yaşamak istiyor ve o geniş toprakları Rûm'un dar topraklarına feda etmeyi arzu ediyorsanız o takdirde en azından bu topraklarda öz atalarınız gibi memleketin hâkimleri olun ve kalelerin idare dizginini elinizde olsun. Bu ülkenin en tepesinde oturun ve kolunuzu uzatıp dizginlerle istediğiniz gibi oynayın. [...] Fırsatı ganimet bilin ve bu ganimetten kendi payınızı almaya çalışın. Çünkü siz hem görünüş hem de karakter itibarıyla bize yakınsınız."⁸⁹

Osman'ın, Oynaş Hisarı cenginde mağlup ettikten sonra komşu sayıp Müslüman olmalarını da gözeterek affettiği Çavdar Tatarları da buna benzer bir mektup almış olmalı ki Yıldırım Bayezid zamanında (Ankara Savaşı'nda) onunla sulhu bozmuşlardı, Osmanlı saflarında olan diğer Tatarlar "hain olup" Timur'un saflarına geçmişlerdi.⁹⁰ Timur'un çağrısı işe yaramıştı ve söylemi taraftar buluyordu. Buna karşılık Yıldırım Bayezid, Hoca Sâdeddin'in kaleminde, Selçuklulardan ve atalarının onlarla bağlantısından söz açıyordu:

"Malûm ola ki cedd-i âl-i tebârum Ertugrul [hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân] rahmetullâhi aleyhi, üç yüz mikdârı kimesne ile kendüsün Hülâgu Tatar'ından on bin cevşen-pûş Tatar'a urup tarâf-ı küffâr, Sultân Alâüddin-i Selçukîye'ye gâlib olmuş iken ol şîr-i merdân-ı vegâ [merd-i meydân-ı vegâ] gürûhi gâlibi mağlûb idüb şeref-i riâyet ve hil'at-i merz-bânlıgla

⁸⁸ Yaşar Yücel, "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar I: Mutahharten ve Erzincan Emîrliği", *Bellekten*, 35/140 (Ekim 1971), ss. 695-718; Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 140.

⁸⁹ İbn Arabşah, *Acâibu'l-makdûr*, ss. 303-304. Memlûk döneminde yaşamış tarihçi İbn Tağrıberdî'nin 1468-70 arasında yazdığı *en-Nücûmu'z-zâhire* de Timur'un Rûm Tatarlarına mektup yolladığını ve Türkmenleri dışlayarak kavim ortaklığı vurgusu yaptığını doğrular. Bkz. *Acâibu'l-makdûr* neşri, not 483.

⁹⁰ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*; ss. 37-38, 105; Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 54.

ser-firâz olmuş ve andan sonra halef-i sadefi olan Sultân Osmân Gâzi tâbe serâhu, hüsn-i istikâmetle hak yolunda gâza ve cihâd itmegin lutf-i Yezdânîden Âl-i Selçuk'un yirüne geçüb devlete irişmesi isyân ve tугyânla olmamuşdur...”

Yıldırım Bayezid'e ithaf edilen sözler gaza vurgusu ile devam eder. Osmanlı padişahı şehirleri yıkmayı ve insanlara zulmetmeyi göze almış olabilse İskender-i Zülkarneyn gibi doğudan batıya hükmetmesinin kolay olabileceğini söyler. Kendi fetihlerinin genişliği geçmiş sultanların hayal bile edemeyeceği ölçüdedir: “... kefere ve fecereden aldugumuz kilâ ü buka, mülûk-i mâziyenün düşlerinde müyesser olsa şâdlıktan cihâna sığmazlardı...” Nevmüşlim askerleri ile de gurur duyduğunu bildiren padişah, onları, babaları Müslüman olmayan sahabelere benzetir. Sultan, babası I. Murad'ın şehitliği ile övünmeyi ihmal etmez. Osmanlı hanedanının ülkeleri hileyle mülk edinmediğini söyler.⁹¹

Ankara Savaşı'ndan en az bir buçuk asır sonra Hoca Sâdeddin'in kaleminde konuşan Yıldırım Bayezid, belki de Osman'ın Çavdar Tatarları ile olan cengini ve I. Alaeddin Keykubad'ın III. Vatatzes'e karşı Bitinya uçlarında 1227-1231 arasında girişip bir Moğol akımı sonucu terk ettiği bir dizi savaşı harmanlayarak yeni bir tasavvur oluşturmaktadır.⁹²

Ankara Savaşı'ndan sonra Timur, Anadolu'yu Türkmen beylikler arasında bölüştürürken Marmara civarında ve Rumeli'nde kalan Osmanlı topraklarını da Emîr Süleyman, İsa, Mehmed ve esaretten azat ettiği Musa arasında pay etmişti. Timur, İzmir'i kuşattığı Aralık 1402-Ocak 1403 arasında Süleyman'a Boğaz'ın ötesindeki toprakları bağışlayan bir yarlık verdi.⁹³ Çelebi Mehmed'i Kütahya'da huzuruna çağırdıysa da Mehmed bu davete icabet etmedi, yine de Timur'un hâkimiyetini kabul ettiğini bildirdi.⁹⁴ I. Mehmed, 806/1403'te Bursa'da bastırdığı sikkede kendi adının yanında Timur'un adını anmış, 1405'te Timur öldükten sonra baba mirası saydığı toprakları birleştirmeye başlamıştı.⁹⁵

⁹¹ Daş, “Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları”, s. 160.

⁹² İnalçık, İbn Nazîf'in 1234'te tamamlanan *et-Tarihü'l Mansûrî* adlı eserine dayanarak Osmanlı rivayetinde yer alan Ertuğrul ile Alaeddin'in Karacahisar'a karşı ortak savaşı anlatısının “tarihî bir gerçeğin belirsiz bir hatırası” olduğunu söyler. Bkz. “Osman Beg”, s. 480. Ayrıca Sâdeddin'in aktarımında Ertuğrul'un Tatarlara karşı zaferini anlatan bölümler Neşrî'nin 1485-1493 arasında yazılan *Cihannümâ* adlı eserinde de yer alır. Bu durum Hoca Sâdeddin'in tıpkı Feridun Ahmed Bey'in *Acâibü'l-makdûr* üzerinden kurgusal mektuplar üretmesine benzer bir yol izlemiş olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmamızı gerektirir. Bkz. Neşrî, *Cihannümâ*, ss. 30-33, 54.

⁹³ Levent Kayapınar, “Süleyman Çelebi, Emîr”, *TDVİA*, c. XXXVIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, s. 83.

⁹⁴ Halil İnalçık, “Mehmed I”, *TDVİA*, c. XXVIII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, s. 391.

⁹⁵ Şevkullah Bal Koleksiyonu'nda bulunan 881 numaralı sikkenin ön yüzünde “Timur Han Gürkân, Mehmed bin Bayezid Han hullide mülkühu”, arka yüzünde kelime-i tevhid ve “duribe Bursa 806” yazmaktadır. Bkz.

1414'te inşasını başlattığı ve 1419'da tamamlanan Yeşil Külliye'ye mensup zaviyedeki taç kapı kitabesinde kendisini iddialı biçimde “büyük sultan, ihsan sahibi hakan, doğunun ve batının sultanı, Arap ve Acem'in hakanı” diye tanımlıyor, Merzifon'da 1414-1417 arasında inşa ettirdiği dört eyvanlı Timur tarzı medresesiyle âdetâ Timur'la yarışıyor.⁹⁶ Hatta Lokman'a göre, biraz ileri giderek Timur'a saldırmayı ve babasının intikamını almayı düşünmüş, vezirleri onu bu fikirden vazgeçirmişti.⁹⁷ Timur'un oğlu Şâhruh, Bayezid'in Semerkant'ta esir tutulan oğullarından Mustafa'yı taht mücadelesine atılması için 1416'da serbest bıraktı. Mehmed, Mustafa'yı alt etse de bu kez soyunu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'a dayandıran Şeyh Bedreddin'in 1416'daki isyanı ile uğraşmak zorunda kaldı.⁹⁸ 1417'de Timur sayesinde eski topraklarına kavuşan ve Selçuklu mirasını sahiplenen Karamanoğulları'na⁹⁹ karşı bir sefer düzenlendi ve Karamanoğlu beyini ele geçirilerek Osmanlıların bağılısı durumuna getirdi.¹⁰⁰

Bu sıralarda Karakoyunlular da Timurlulara karşı Azerbaycan ve Batı Anadolu'da başarılar kazanmıştı. Batısındaki gelişmelerden rahatsız olan Timur'un oğlu Şâhruh, 1574'te tamamlanan Feridun Bey *Münşeât*'ına göre, 1416'da I. Mehmed'e bir mektup göndererek kardeşler arasındaki boğuşmaların “Ber-mûcib-i töre-yi İlhânî gayr-ı münâsib” olduğunu dile getirmişti.¹⁰¹ I. Mehmed, cevabında muhatabını “Efrâsiyâb-i zamân” diye selamlamış, “hıdemât-ı İlhânî” ifadesini kullanmış, beylikler ve kardeşleriyle arasında cereyan eden hadiseleri saltanatın ortaklık kabul edemeyeceği ilkesiyle açıklamıştı.¹⁰²

Betül Teoman, “Erken Dönem Osmanlı Sikkeleri (1299-1453)”, *Fetih Öncesi Osmanlı Sanatı ve Mimarisi*, ed. Yıldırım Özbek ve Ayşe Budak, Konya: Literatürk Academia, 2020, s. 416.

⁹⁶ Sema Gündüz, “Mimariye Yansıyan İmgeler: Önemli Bir Siyasi Kimlik ve Sanatsal Kişilik Olarak I. Mehmed (1413-1421) ve Eserleri”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14/14 (2011), ss. 151-161; Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001, ss. 136-138.

⁹⁷ Seyyid Lokman b. Hüseyin el-Âşûrî, *Zübdetü't-tevârîh [Osmanlı tarihi (1299-1595) (İnceleme-Tenkitli Metin)]*, haz. İbrahim Pazan, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2022, ss. 127-128. Evliya Çelebi hikâyeyi biraz daha ileri götürmüş, I. Mehmed'in Timur'u mağlup ettiğini yazmıştır. Bkz. *Seyahatnâme [Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1-6. Kitaplar]*, c. II, haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, s. 27.

⁹⁸ Michel Balivet, *Şeyh Bedreddin: Tasavvuf ve İsyân*, çev. Ela Güntekin, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, ss. 27, 69.

⁹⁹ Şikârî, *Karamannâme*, 102.

¹⁰⁰ İnalçık, “Mehmed I”, ss. 392-393.

¹⁰¹ Feridun Ahmed, *Münşeâtü's-selâtîn*, c. I, İstanbul: Dârü't-Tibâati'l-Âmire, 1274, s. 150.

¹⁰² Feridun Ahmed, *Münşeât*, c. I, s. 151.

İki taraf arasındaki diyaloglarda İlhanlı geçmişine yapılan vurgular çok belirgindir. Nitekim Hoca Sâdeddin bize doğru aktarıyor ise Timur'a karşı yazdığı mektuplarından birinde Yıldırım Bayezid de hasmının bu kimliğini kabul etmiş gibi görünmektedir. Bayezid, Ahmed Celâyir ve Kara Yusuf'u barındırmamasını isteyen Timur'a, Abbasî soylu hasımlarını takip etmekten vazgeçen ilk İlhanlı hükümdarı Hülâgü'nün hikâyesini anlatır:

“... Ahmed Celâyir'i Bağdad'dan bu cânibe geldiği takdirce Kara Yûsuf ile me'ân tutup sevâb-nümâ-yı isdârı sipâriş buyurulmuş, re'yi âlem-ârâya zâhir u bâhirdür ki, Hülâgu Dârü's-selâm'ı alup ekseri İrân'a müstevlî iken hulefânun amucası oğullarından bir iki neferi Mısır'a kaçup ol hinde Vâli-yi Kâhire olan Baybars Çâşnigîr kâdir olduğu mikdârı mezbûrelere muâvenet iyleyip ve ağır leşker ile Irâk-ı Arab'a gönderüp havâli-yi Sincâr'da hâkim-i Bagdad olan Hülâgu Hân beglerinden Karaboga Nuyin ile cenk idüp ve Mısır leşkeri sanup ve halifenün bir amucası anda şehîd düşüp ol evkâtda Hülâgu Hân anlara mukayyed olmayup ve ehl-i Mısır'dan istemeyüp mütekât olmadı iyle olsa iki nefer kol ve kanatsız aselden dür mekesler ve âşiyânlarından dür u mehcûr-ı kebûterlerün ne denlü kuvvetleri ola ki hüdâyegân-ı mülk ü milletün ukkâb-ı kahrınun pençesi havfünden hümâ ile hem pervâzlık da'vâsın ideler...”¹⁰³

Bu mektup sureti ne kadar bir mektup aslına dayanmaktadır bilinmez ama en azından Hoca Sâdeddin çağında 1402 hatıraları etrafında gelişen geçmiş ve kimlik algısına dair çok veri içerir. Yıldırım Bayezid, Cengiz soyuna damat olup “Küregen” sıfatını takınan Timur'un “Bizüm hód âbâ ve ecdâdımız İlhân-ı âl-i şâna irişür” sözünü, ona bir İlhanlı öncelini örnek göstererek kabul etmiş görünmektedir. Oysa Timur, Yıldırım Bayezid'in öncel olarak işaret ettiği Selçuklu kökenlerini kabul etmiş gibi görünmez, aksine Tatarlara yazdığı çağrı mektubunda, onu Selçuklulara olsa olsa “azatlı köleler” olarak yakıştırır.¹⁰⁴

Yıldırım Bayezid'e atfedilen bu mektup metninde Yakın Doğu'da Moğolları bozguna uğratmış tek Müslüman hükümdar olan I. Baybars'ın adının geçmesi dikkat çekicidir. Bayezid, mektupta II. Baybars el-Çaşnigir'in (1309-1310) adını ansa da besbelli ki Abbasî hilafetini himaye eden ve 1277'de İlhanlıları mağlup ederek Kayseri'de kısa süreliğine tahta çıkan, Anadolu'daki kimi beylikleri himaye etmiş Baybars el-Bundukdârî'den (1260-1277) bahsetmektedir. Onu “Kahire valisi” diye sultandan küçük bir mertebede anması ve kendisinin isterse Mısır'ı işgal edebileceğini dile getirmesi,¹⁰⁵ Timur'un düşmanı olan bir devleti tarihi üzerinden örtük bir biçimde methetme ve

¹⁰³ Daş, “Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları”, ss. 164-165.

¹⁰⁴ İbn Arabşah, *Acâibu'l-makdûr*, ss. 303-304.

¹⁰⁵ Aynı mektupta yer almaktadır. Daş, “Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları”, ss. 164-165.

Timur'un tarihsel dayanaklarını çürütme stratejisine hizmet ediyor olmalıydı; çünkü Yıldırım Bayezid, 1389'da Mısır Sultanı el-Melikü's-Sâlih Zeyneddin II. Haccî'ye yazdığı bir mektupta onu "Sultanü's-selâtîn hakanü'l-havâkîn" diye selamlamıştı.¹⁰⁶ XIII-XIV. yüzyıllarda Moğollara karşı Rûm beylikleriyle genelde ittifak hâlinde olan Memlûklerin tarihini öne çıkarmak Bayezid ve münşileri için uygun bir yol gibi görünür. Üstelik Bayezid, burada Timur'un daha önceki mektubunda İslamlıkta eski olma yönünden övünmesini ve Yıldırım Bayezid'in devşirme askerlerini küçümsemesini de boşa çıkarmak ister: Baybars, Sünnî İslam'ın temsilcisi halifeyi, Timur'un halef olmakla övündüğü Müslüman olmayan bir hükümdarın, Hülagü'nün elinden kurtarmıştır. Belki de asıl amaç, Timur'un Hülagü'yü örnek almasını sağlamak ve iki hasmını takipten vazgeçmesini önermekten fazlasıdır.

1421'de babasının tahtına oturan II. Murad, kısa sürede dedesinin parçalanan topraklarını birleştirmeyi başarsa da hâlen Timurlulara itaat göstermek zorunda olan bir devletin padişahıydı (hatta belki sembolik olarak Timurlu hanının en batıdaki naibi idi). Timur'un oğlu Şâhruh'un her batı yönlü hareketi Osmanlılar üzerinde endişe uyandırıyor. Hatta Murad, Memlûk ittifakını tehlikeye atmak pahasına Şâhruh'un 1434'te gönderdiği, naipliği simgeleyen hilati giymişti.¹⁰⁷ Bu durum Memlûk sultanı Berkuk'u endişelendirince Murad, hilati resmî olmayan bir toplantıda şaka yollu giydiğini belirtti.¹⁰⁸ Batıda Haçlılar ve Macarlar, doğuda Karamanoğullarıyla sık sık savaşmak zorunda kalan, Rumeli'deki uç beylerinden muhalefet gören ve oğlu Ali Çelebi'yi yitiren II. Murad iyice yorulmuştu. 1444'te oğlu Mehmed lehine tahttan çekilme kararı aldı, Bursa civarında kendisini takva hayatına adadı. Bunu belki işrete düşkün olduğu yönündeki eleştirilere karşı bir tepki olarak yapmıştı.¹⁰⁹ Büyük bir devletin başında olmasına rağmen dedesinden kalan mesele yüzünden bir başka devlete bağlılık göstermek zorunda kalması ve dedesiyle benzer bir akıbete uğrama endişesi onun ruh hâli üzerinde

¹⁰⁶ Feridun Ahmed, *Münşeât*, c. I, s. 118. Kahireli İbnü'l-Furât'ın yazdığı ve 1397'ye kadar gelen olayları anlatan *Târîhü'd-düvel* adlı esere göre I. Bayezid 1393'te Bursa'ya ulaşan Memlûk elçisine kendisinin Mısır Sultanının bir "memlûkü" olduğunu ifade etmişti. Ayrıca Bayezid, Mısır sultanı ve halifeden kendisini "Rûm sultanı" olarak onamasını istemişti. Bilindiği üzere bu unvan Selçuklu sultanının da eski unvanıdır. Bkz. Cihan Yüksel Muslu, *Osmanlılar ve Memlûklar: İslam Dünyasında İmparatorluk Diplomasisi ve Rekabet*, çev. Zeynep Rona, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss. 115-116; İnalçık, "Osmanlılarda Saltanat Verâseti Usûlü", ss. 77-78.

¹⁰⁷ Halil İnalçık, "Murad II", *TDVİA*, c. XXXI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020, s. 164-168.

¹⁰⁸ Muslu, *Osmanlılar ve Memlûklar*, s. 141 (İbn Tağrıberdî'den aktarılır).

¹⁰⁹ İnalçık, "Murad II", s. 169.

etkili olmuş sebeplerden olabilir mi? Zira en son 1435'te olmak üzere birçok kere batıya sefer düzenleyen Şâhruh, Murad inziva kararı aldığı hâlâ tahtında oturuyordu. Şâhruh'un Boğazlar ve Balkanlar'a kadar fetihler yapmak niyetinde olduğu söylentileri eskiden beri dolaşımdaydı. 1436'da Timurlulardan kaçan Karakoyunlu İskender'in Tokat'a sığınması da Osmanlıları endişelendiren diğer bir olaydı, Şâhruh Anadolu'ya yolladığı mektuplarda İskender'in barındırılmamasını istedi ve Osmanlılar Kara Yusuf'u hatırlatan bu misafirden kurtulmanın yolunu aradılar.¹¹⁰

Şükrullah b. Şihâbeddîn, 1456-1459 arasında tamamladığı *Behcetü't-tevârih* adlı eserinde, II. Murad'ın elçisi olarak 1449'da Karakoyunlu sarayına gönderilmesini anlatır. Bu pasajda Mirza Cihan Şah, Şükrullah'a Osmanlılarla Karakoyunluların Oğuz boyundan akrabalar olduklarını söylemektedir. Belki daha dikkat çekici olan söylenenin metindeki yeridir: Pasaj, Cengiz'in anlatıldığı satırları iki asırlık bir atlamayla takip eder.¹¹¹ Karakoyunlular ve Osmanlıların, öncel-selef algılarının oluşmasında ve bir akrabalık söylemi kurmalarında Timurlulara karşı doğal müttefik konumunda olmaları etkili olmuş görünmektedir. Aynı şekilde Yazıcızâde Ali'nin 1423-1437 aralığında II. Murad'ın emriyle yazdığı *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'unda Timur'un Barlas boyundan geldiği söylendikten hemen sonra Oğuz boylarının Yafes'e çıkan silsileleri ve birkaç sayfa sonra Kayılar ve Osmanlıların soyu verilmektedir.¹¹² Bu metin düzeni, başlı başına yazarların zihninde eserlerini yazış amaçlarını açığa çıkarır. Yazıcızâde biraz sonra eseri yazma niyetini kendiliğinden daha da açık eder:

“... Sultân bin sultân pâdişâhumuz Sultân Murâd bin Mehemmed Han ki eşref-i âli Osmân'dandır pâdişâhlığa ensab ve elyaktur. Oguz'un kalan hanları urugından belki Çingiz Hanları urugundan dahî mecmû'ndan ulu asl ve süngüktür, şer ile dahî örf ile dahî. Türk hanları kapusına gelüp selâm virmege ve hizmet itmege lâyuktur...”¹¹³

Daha ileride Yazıcızâde, bir nazım bölümünde doğrudan doğruya hamisi II. Murad'ı Selçuklular ve tüm Rûm sultanlarının halefi ilan eder:

¹¹⁰ İnalçık, “Murad II”, ss. 168-169; İsmail Aka, *Mirza Şahruh: Timur'un Hükümdar Oğlu, Uluğ Bey'in Babası (1405-1447)*, İstanbul: Kronik Kitap, 2022, s. 214.

¹¹¹ Şükrullâh b. Şihâbeddîn, *Behcetü't-tevârih [Şükrullâh b. Şihâbeddîn Ahmed b. Zeyneddîn Zekî, Behcetü't-Tevârih (İnceleme-Metin-Tercüme)]*, haz. Hasan Almaz, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, ss. 356-357.

¹¹² Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, ss. 7-23.

¹¹³ Aynı eser, s. 24.

“Ölümden kim ola bula necât
 Çün oldu cihân menzili hâdisât
 [...]

Kimsenün öldüğine olma şâd
 Ki bu çarh kimseye virmez murâd
 Kanı Âl-i Selçûk ü Sâsânîler?
 Kanı Deylemîler ü Horâsânîler?
 Demâdem ecel câminı içdiler,
 Pey-â-pey adem mülkine göçdüler.
 Cihân bunları şöyle kıldı nihân,
 Ki bilmez kimesne bulardan nişân.
 Meger şol ki hûş adl-ile dâdı var,
 Tevârîh içinde anun adı var.
 [...]

Nitekim revândur selâtîn-i Rûm
 Ki âlemde vaz itdiler hoş rûsûm
 Gazâ vü cihâd idi anlara kâr
 Anun-çün kılurlar cihânda karâr
 Halef oldu anlara Sultân Murâd,
 Dahı artug ider olardan cihâd
 Du’âlar kılur cümle rûhânîler
 Ki dâyim duta devri Osmânîler”¹¹⁴

Görülüyor ki II. Murad döneminde Osmanlılar, Rûm topraklarına Moğollardan önce gelen ve kökenleri Cengiz hanedanından eskilere uzanan, Müslümanlıkları da daha eskilere dayanan Selçuklu Devleti’nin siyasi devamı olarak görülmek istiyorlardı. Bu söylemi Karamanoğulları da sahipleniyor ve Osmanlıların Rûm’un sultanı olmakla ilgili bir kaygıları bulunuyordu. Bu saptamalar daha önce birçok tarihçi tarafından dile getirilmiştir. Halil İncılık 1959’da yayımladığı makalesinde ilk Osmanlı rivayetlerine dayanarak Selçuklular ile kurulan meşruiyet bağına kısaca değinmiştir. Ona göre Osmanlılar; Timurlular ve Memlükler karşısında Anadolu’daki Osmanlı yayılışını meşru göstermek için Selçuklulara dayanmaktadır.¹¹⁵ Colin Imber, 1987’de yazdığı makalesinde Osmanlıların Selçukluları selef olarak belirleme gerekçesini Müslüman devletlerle yürütülen savaşı meşrulaştırma ihtiyacına bağlamıştır. Yazara göre bu, Hristiyanlara karşı savaşı meşrulaştıran gaza fikrinin diğer Müslüman güçlere karşı geliştirilmiş bir formülüydü.¹¹⁶ Suraiya Faroqhi, 2016’da yayımlanan kitabında Osmanlıların Selçuklulara bağlı görünmeyi tercih etme nedenlerini I. Bayezid’in devletini yıkan Timur’un da bir Moğol hükümdarı olmasında aramıştı. Yazar, XV. yüzyılda saraya hitaben tarih yazanların Timurlulara şeklen de olsa bağlı kalınmış bir dönemi vurgulamak

¹¹⁴ Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, ss. 33-34.

¹¹⁵ İncılık, "Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü", s. 77.

¹¹⁶ Imber, "Osmanlı Hanedan Efsanesi", s. 251.

istemeyeceklerini dile getirmişti. Faroqhi'ye göre Selçuklulara bağlanmadaki diğer bir neden ilk İlhanlıların Müslüman olmamasıydı. Selçuklular iyi Müslümanlardı ve Osmanlılarla hiç savaşmamıştı, onlara atıfta bulunmak daha az sorunlu olacaktı.¹¹⁷

Bu bölümde incelenen dönem metinleri gösteriyor ki Osmanlılar Selçuklulara anlaşılır birçok sebepten ötürü yakın görünmek istediler. Peki bunlar arasında hangi sebep öncelikliydi? Selçuklulara bağlanmaktaki esas gaye diğer Türk beylikleri üzerinde egemen olmak için Selçuklu hatırasına sarılmak mıydı? Yoksa öncelikli ve hayati olan, 1253'te Anadolu'da başlayan ve yüz yıla yakın süren Moğol istilasının güvenlik açısından ve ekonomik açıdan yarattığı zorlukların 1402'de yeniden belirmesiyle hissedilen panik havasını dağıtmak ve Timur ile oğullarının "İlhânî nizam" söylemine karşı kendilerine dayanak olabilecek güçlü referanslarını sağlamak mıydı? Osmanlılar tarihe, daha fazla genişlemek için karizmatik bir kimlik sağlayıcısı vasfıyla mı yaklaşıyor, buldukları dünyada hayatta kalabilmek için bir can simidi olarak mı sarılıyordu? Şüphesiz bu sorulardan hepsine olumlu yanıt verilebilir.

Yukarıda İnalçık ve Imber'in Selçuklulara bağlanma gerekçesi olarak agresif/saldırgan/yayılmacı amaçları öne çıkardıkları görülmektedir. Gerçekten de 1402 olaylarının hemen öncesinde I. Bayezid, eski İlhanî Eretna Devleti'nin kalıntıları olan Sivas ve Erzincan yönünde genişleme siyaseti güdüyor, bu gaye uğruna Timur'la sürtüşmekten çekinmiyordu. Ancak onun bu yayılma ve merkezîleşme siyasetinde kullandığı selef söylemlerine dair döneme ait hiçbir doğrudan kanıtı sahip değiliz. I. Bayezid'in ölümüne en yakın tarihte yazan Ahmedî bu konuda bir bilgi vermemekte, II. Murad devrinde yazan (en erken ihtimalle 1423'te) Yazıcızâde Ali ise Bayezid'in Karaferye'de karşılaştığı Leyizkûs (Lizakos) adlı Hristiyan bir Selçuklu prensini Erzincan ve Malatya seferlerine yanında götürdüğünü anlatmaktadır.¹¹⁸ Lizakos, Timurlulara ve Memlûklere karşı kullanılan bir meşruiyet dayanağı olabilirdi, nitekim Timur da Cengiz soyundan Suyurgatmış'ı yanında bulundurarak onun üzerinden

¹¹⁷ Faroqhi, *Kültürel Tarih*, s. 84.

¹¹⁸ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 742. Yazıcızâde Lizakos'a I. Bayezid'in vergi muafiyeti verdiğini, "Sultan" unvanıyla tanınan akrabalarının II. Murad'a hükümlerini yenilettiklerini söyler. Elizabeth Zachariadou, Karaferye'deki (Veroia) 1324-1376 tarihleri arasına ait beş adet Vatopedi manastırı kaydına dayanarak II. Keykavus'un torunlarının bölgede Sultanoslar adıyla yaşadıklarını kanıtlamıştır. Bkz. Elizabeth Zachariadou, "II. İzzeddin Keykavus'un Veroia'daki Hristiyan Torunları", çev. Şahin Kılıç, *OTAM*, 21 (2007), ss. 245-257 (Bu makale ilk kez *Makedonika* dergisinin 1964-65 tarihli 6. sayısında yayımlanmıştır).

meşruiyet kazanıyordu. Ancak bu bilgi de Ankara Savaşı'nın yankıları dindikten sonra yazılanlara dayanmaktadır.

Suraiya Faroqhi, Osmanlılar için resmî siyasi selefin İlhanlılar olması gerektiğini, ancak onların atalarının Müslüman olmaması ve tabileriyle Osmanlılar arasında bazı çatışmaların yaşanmasının Osmanlı müverrihlerinin tercihini Selçuklulardan yana kullanmasında rol oynadığını ifade eder. Burada Timur'un İlhanlı mirası üzerindeki güçlü veraset iddiası ve onun Rûm Tatarları üzerindeki etkisi Osmanlıların rekabet edemeyeceği bir söylem alanından uzak durduklarını düşündürür. Onlar, esas olarak Timur'un İlhanî nizam söylemi ve veraset iddialarına bir karşı söylem geliştirmiş ve bölgedeki en yakın ve doğal selef seçeneğinin Selçuklular olduğunun farkına varmışlardı. Zaten Osmanlılar 1324 Mekece Vakfıyesi'nin yapısına bakılırsa saray teşkilatlarını Selçuklular örneğinde kurmaya başlamışlardı bile.¹¹⁹ Selçuklular Osmanlılar için İlhanlılara nazaran uzak bir alternatif sayılmazdı.

Osmanlılar Fetret sonrasında siyasi birlik sağladıktan sonra yeni fetihler için Selçuklu geçmişini rakipleri üzerinde kullandılar. Ancak bu bölümde incelenen metinler Osmanlıların mevcut kaynaklarda izlenebilen ilk Selçuklu tasavvurlarının Timurlulara ve Türk-Müslüman beyliklere karşı yayılcı amaçlarla eşit mesafede korunmacı gayelerle de oluşturulduğunu gösterir. 1402'de yaşananlara en yakın zamanlarda kaleme alınmış olan Ahmedî'nin 1402-1410 tarihli *İskendernâme* ekinde görülen Timur ile ilgili kaçınma tavırları, İbn Arabşah'ın 1435 tarihli *Acâibü'l-makdûr* eserinde Timur'un Rûm Tatarları üzerindeki İlhanî meşruiyet söylemleri, Yıldırım Bayezid'in Tatarlarla ilgili menfi görüşleri ve 1299 tarihli Söğüt'te darbedilmiş olması muhtemel İlhanlı sikkesi göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı kimliğinin geçmişin gücüne savunmacı yönlerden de ihtiyaç duyduğu akla gelir.

Bu bölümün alt bölümlerinde, Osmanlıların Selçuklulara kendilerini ne yönlerden ve nasıl bağladıkları, selef tasavvurları ile algılarının zaman içinde nasıl ilerlediği incelenecektir. Daha sonraki bölümlerde, onların Selçuklulara bağlanmakla yetinip yetinmedikleri gerekçeleriyle ele alınmaya çalışılacaktır.

¹¹⁹ Lowry, *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, ss. 49-59.

1.1.1. Osmanlı-Selçuklu Soy Bağı

Osmanlı tarih yazarları, hâkimiyetin Selçuklulardan meşru biçimde devralındığını göstermek için iki hanedan arasında “uzak Oğuz akrabalığı” ya da bazen daha ileri giderek “aynı hanedanın parçası olma” kurgusu oluşturmuşlardır. Bu çözüm bir hanedandan ötekine hâkimiyetin aktarıldığını çözümlenmekten çok daha kolaydı. Çünkü soy bağı, ortada bir devrediş olmadığını, tam tersine her şeyin olması gerektiği gibi akıp gittiğini sezdirir, gerçekleşen tüm değişimler “doğal”dır.

Şair Ahmedî, Osmanlılarla Selçukluların akrabalığını ima eder, gaza saflarında oluşan Oğuz birlikteliğinden söz açar:

“Âl-i Selçuk u Oguzı sürdürdiler
Ucdan uca illerini vurdular
[...]
Bir gün ol Sultan Alâü’ddîn sa’îd
Sordı nolur hâl-i gâzî vü şehîd
Bildi anı kim gazâ key iş olur
Gâzî olanun haşrı bî-teşvîş olur
[...]
Leşkerini cem edüp girdi yola
Gündüz Alp Ertuğrul anunla bile
Dahı Gök Alp u Oguzdan çoh kişi
Olmış-ıdı ol yolda anun yoldaşı”¹²⁰

Yazıcızâde Ali, İlhanlı Gazan Han’ı rahmetle andıktan sonra onun adına yazılmış bir tarihten Moğolları tanımlamaya başlar, eşkal ve lehçelerinin birbirine yakınlığından bahseder. Hemen sonra da Oğuzların İran, Rûm ve Şam’a gelenlerinin görünümünün onlardan ayrıldığını dile getirir: Onların çehre ve dilleri akıcı (revân) ve yumuşaktır. Yazar, Moğolları zikrettikten hemen sonra onların Oğuzlardan “kâfir oldukları için” ayrıldıklarını söyleyerek iman yönünden öteki konumuna yerleştirir: “Esâmî-i akvâm-ı Etrâk-i Sahrâ-nişîn ki tamâmet Dip Ya’kûb’un dört oglânları neslinden-dürürler... Anlar ki Oguz’la müttelik oldılar, müvahhid olup Tengri’yi bir bildiler; anlar ki ittifâk itmeyüp Oguz’a uymadılar, kâfir oldılar, adları Mogol ve Tatar oldu...” Yazıcızâde bu satırların

¹²⁰ Ahmedî, *İskendernâme*, ss. 816, 857 (ilk beyit farklı nüshada “Âl-i Selçukî tamâmet yihdılar / Ucdan uca elleri oda yahdılar” şeklindedir).

hemen ardından Oğuznâme'den aktardığı yirmi dört Oğuz boyunun listesini verir. Kayı ve Kınıklar aynı listededir.¹²¹

Yazıcızâde Ali, Moğolları da kendi içlerinde sınıflara ayırır. Ona göre Timur, Türk taifelerinden biri olduğu hâlde Moğol diye anılan bir koldan inen Barlas boyuna mensuptur:

“Şol kavmler ki ma'lumdur ki anların şu'belerinün aslı ol iki kişidendür ki Ergine-kon'a gittiler ve tevâlüd ve tenâsül birle anların uruğu çok oldılar ve Mogol lafzı anların cinsi oldı ve kalan kavmlara ki anlara benzerler mecâz yöninden Mogol dirler ki bu lafz itlâk olmak anların ahdinden ibtidâ oldı. Ve bu Mogol, Türk tâyifelerinden bir kavim idiler ve çün inâyet-i ezeli anların hakkında vârid-ıdı... Şöyle ki Etrak'un ekserine şimdi Mogol dirler... Ve bu aslı Mogollar tedric ile iki kısım oldılar. [...] Şol kavmlerdür ki Dübün Bâyan Hatun'ı Alankuva adlu hatundan eri vefâtından sonra vücuda gelüb münşâ'ib olup tevâyif oldılar... Birine Nirun birine Hirun dirler. Nirun; mutlak ve bunlar on altı boydurlar: Kankın, Salçıyut, Hertekan, Cins, Navnakın, Dürban, Baris, Barlas... Timur Beg Barlas boyundandır. Şöyle: Timur bin Tiragi bin Berkel bin İltengir İçil Bahâdır bin Karaçar Noyan bin Suguçığın bin İrdimçi Barlas bin Kâçulu Bahâdır bin Tumana Han bin Bankar Han bin Kabdukan. Çenkiz atalarına Hirun -ki bunlar Kıyat dirler- ve iki kısım-dururlar...”¹²²

Burada Selçuklularla akrabalığı içeren Oğuzluk o kadar saftır ki Timur'un soyundan bile üstün görünür. Timur, aslı Türk olduğu için gerçekte Moğol olmayan -ve Cengiz soyundan olamayacak- Barlas boyundan gelmektedir. Burada Selçuklu-Osmanlı soy bağı kurulurken bile Timurluların söylemleriyle diyalog kurulduğu düşünülmelidir. Osmanlılar Selçukluları kuran Kınık boyuna akraba ve hatta ondan üstün olan Kayı boyundan gelmektedir, Kayılar Oğuz'un vârisleridirler ve onlar varken başkalarına padişahlık düşmez.¹²³ Timur aslında Türk olduğuna göre Cengiz soylu İlhanlıların mirası üzerinde hak iddia edemez. Yazıcızâde'nin eserini yazma sebeplerinden biri de Timur'un Osmanlı egemenliğinden kopardığı Oğuz soylu beylere ait toprakları yeniden birleştiren II. Murad'ın bu beyleri ve tebaalarını söylemsel açıdan bir arada tutma isteği olmalıdır.¹²⁴ Timur nasıl Rûm Tatarlarına aynı soydan ve siyasi geçmişten geldiklerini söylediye II. Murad da bir benzerini Yazıcızâde eliyle Oğuz kökenli beyler ve tebaalarına karşı dile getirmektedir. Osmanlılar ve Ankara Savaşı'nda Timur'un safına geçen diğer Türkmenler

¹²¹ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, ss. 3-5.

¹²² Aynı eser, ss. 6-8.

¹²³ Aynı eser, ss. 24, 742.

¹²⁴ Benzer bir gayeyi II. Mehmed'in sadrazamı Mahmud Paşa için yazan Şükrullah'ta görürüz. 1449'da elçiliğe gittiği Karakoyunlu Mirza Cihan Şah ona Osmanlıların Oğuz oğlu Gök Alp'e, Karakoyunluların Deniz Alp'e eriştiğini, akraba olduklarını ama II. Murad'ın nesebinin kendisinininkinden daha üstün olduğunu söyler. Bkz. Şükrullah, *Behcetü't-tevârih*, s. 357.

aslında Oğuz'un "imanlı" yirmi dört boyundan gelmekte, Rûm Tatarları ise Oğuz'a uymayan "kâfir" kolundan inmektedir. Timur da aslen bir Türk olduğuna göre Rûm Tatarları üstünde söz söyleme hakkına sahip değildir ve yirmi dört boya mensup olmadığı için şimdi Murad'ın yaptığı gibi bir bayraktarlığa da hakkı pek yoktur.

XV. yüzyılın takip eden diğer tarih yazarları Şükrullah, Âşıkpaşazâde, Mehmed Neşrî, Bayatlı Hasan, Karamânî Mehmed Paşa, Oruç b. Âdil (Oruç Bey) ve kısmen Şair Enverî, "Oğuz'dan gelen uzak akrabalık" söylemini Yazıcızâde'deki gibi devam ettirirler. Ancak bu noktada yeni olan, Ertuğrul Gazi'den sonraki atanın adının ne olduğuyla ilgili beliren bir soru işaretiydi. Şükrullah, Âşıkpaşazâde, Neşrî, Bayatlı ve Oruç b. Âdil bu ismi "Süleyman Şah" olarak belirlerken,¹²⁵ Enverî ve Karamânî Mehmed Paşa bu ismin yerine "Gündüz Alp" adını tercih ettiler.¹²⁶ Süleyman Şah adının öne çıkarılması –her ne kadar silsile Kutalmış'a çıkmasa da- yüksek olasılıkla Rûm Selçuklularının kurucusu Kutalmışoğlu I. Süleyman Şah'a atıf yapma çabasıydı ve Osmanlıların XV. yüzyılda Selçukluların devamı olarak görülme isteklerinin bir yansımasıydı.¹²⁷

II. Bayezid'in emriyle 1510'da tarihinin ilk defterini tamamlayan müderris -daha sonraları şeyhülislâm- Kemalpaşazâde Ahmed, Moğollarla Selçukluların savaştığı bir anda Ertuğrul'un Selçuklulara yardım etmeyi seçtiğini hikâye eder. Öyküye göre Ertuğrul bu seçiminin nedenini silah arkadaşlarına soy bağlantısıyla açıklamıştır: "...husûsâ hilâf-ı cinsin galebesine rızâ, muktezâ-yı gayret degildir."¹²⁸

Şair Enverî, eseri *Düsturnâme*'yi 1465'te yazıp II. Mehmed'in veziri Mahmud Paşa'ya sunmuş, Osmanlıları Selçuklu hanedanından ve seyyidlerden inen ortak bir nesebe

¹²⁵ Şükrullah, *Behcetü't-tevârih*, s. 357; Oruç Bey, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 9; Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 5; Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 28; Hasan b. Mahmud Bayatî, *Câm-ı Cem-âyîn*, haz. Ali Emîrî, İstanbul: Kader Matbaası: 1331, s. 36, 42.

¹²⁶ Enverî, *Düsturnâme [Düsturnâme-i Enverî (19-22. Kitaplar), (Osmanlı Tarihi, 1299-1465)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Çamlıca, 2012, ss. 4-20; Karamânî Mehmed Paşa b. Ârif Çelebi, *Tevârihi's-selâtinî'l-Osmâniye*, I. Kısım, çev. Mükrimin Halil Yinanç, "Millî Tarihimize Dair Eski Bir Vesika" içinde, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 2/79 (1 Mart 1340), s. 87. Ahmedî de Gündüz Alp'i Ertuğrul'un babası olduğunu söylemeden anar. Bkz. *İskendernâme*, s. 857.

¹²⁷ Emecen, *İlk Osmanlılar*, s. 5. Bayatlı Hasan, Süleyman Şah'ın adının doğduğu sırada aileye konuk olan Taht-ı Süleyman tekkesinin şeyhinden geldiğini söylemektedir. Ertuğrul'un adı ise aynı isimdeki bir Selçuklu şehzadesinin adının konukluğu sebebiyle verilmiştir. Bkz. Bayatî, *Câm-ı Cem-âyîn*, s. 42.

¹²⁸ Kemalpaşazâde Şemseddin Ahmed b. Süleyman, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, I. Defter, haz. Şerafettin Turan, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, s. 46. Aynı sahneyi daha önce 1481-1495 arasında yazan Bayatlı Hasan, Ertuğrul'un Moğollar yerine Selçuklu saflarını tercih etme sebebini "...leşker-i İslâm mağlûb olmakla iânet lâzımdır" deyip dindaşlıkla açıklamıştır. Bkz. Bayatî, *Câm-ı Cem-âyîn*, s. 43.

bağlamıştı, hatta atalar arasında ilk Müslüman İlhanlı hükümdarını çağrıştıran Gazan adına yer vermişti. Osmanlı geleneği içinde fazla kabul görmeyen bu şecere özetle şöyle sıralanır: Oğuz Tümen Han, Kızı Turunc Hatun (Kureyşli Ayyaz b. Osman ile evlenir), Oğuz Süleyman Han (Selçuk'un kızıyla evlenir), Kayı Han (Cemşid), Tuğrul Han, Çalış Han (Kutalmış Bey'in kızını alır), Ermiş, Gazan, Süleyman Bey, Şahmelik Bey, Gündüz Alp, Ertuğrul Bey, Osman Bey.¹²⁹ Atalar arasına Kureyşli bir damat ekleyen Enverî, hanedana hem halifelik şartlarından birini sağlar hem de Osmanlıları Selçuklu hanedanından kız alarak oluşmuş köklü bir hanedan olarak betimler Hatta Gazan ayrıntısını da düşünürsek onun kurduğu şecere üç koldan birbirine karışıp boy veren, geniş gölgeli, güvenli bir ağacı andırır.

Enverî'den sonra 1490'da II. Bayezid'e bir tarih ithaf eden Kemal isimli hayati pek bilinmeyen bir şair-tarihçi, Cengiz istilasının kısa tarihini anlattıktan sonra Ertuğrul ile Alaeddin Keykubad'ı Sultanönü'nde karşılaştırıp konuşur. Ertuğrul, kavminin başına gelen maceraları anlattıktan sonra Sultan ile aynı hanedanın mensubu olduklarını açıklar:

“Meger bir gün gelür Sultan Alâeddin
 Gelür Sultan-öni şâh-ı selâtîn
 [...]
 Ki gördi bunu Ertuğrul-ı pür-baht
 Orada kurdılar sultan için taht
 [...]
 Buları ol aradan söyledi şâh
 Didi nirden gelürsüz dutuban râh
 İlerü geldi Ertuğrul yegâne
 Oturdı şâhâ karşı hüsrevâne
 Şeh anı görüben izzetler itdi
 [...]
 Ki benzemezsiz bu yerlüye kamunuz
 Yaman degül durur yahşı umunuz
 [...]
 Baş urup didi iy sultân-ı devrân
 Rikâbunda çe süknâ vü çe hâkan
 Bize hükm iyleyin şâh-ı dilâver
 İdüpdür âlem içre zulm-perver
 Aslından hısmumuzsın iy şehinşâh
 Anunçün hizmetüne dutduk uş râh
 Dedemüzdi o Selçük hân-ı Âlem
 Oguz içre senün dahı benüm hem
 Oguz'a hükm iderimiş tamâmet
 Kılur imiş ana [hem] istikâmet
 [...]

¹²⁹ Enverî, *Düsturnâme*, ss. 4-20.

Çün işiddi bularun şâh cevâbın
 Getürdi şefkatün yüzi nikâbın
 Didiler tapuna kem bendeyüz biz
 Nerede buyurursan andayuz biz
 Bulardan bu sözi dinledi ol han
 Hemân itdi bulara dürlü ihsan
 Şeh anı kıldı akıncılara ser
 Bularun içinde ol oldı server”¹³⁰

Osmanlı kronikleri genel olarak Oğuz bağlılığı yoluyla Selçuklularla bir akrabalık kurmak istemiş, sonraki yazarlar bu söylemi takip etmiştir. Enverî ve Kemal gibi ana kurgudan ayrılanlar ise bu yakınlığı müşterek boy mensubiyetinden de öteye taşıyarak Osmanlıları Selçuk Bey ve evladının nesebinden göstermiştir. Bunda Şeyh Bedreddin gibi Selçuklu soyundan olduğunu öne süren taht müddeilerine ve Selçuklulardan hanımlar olarak soylarını onlarla birleştiren Karamanlılara¹³¹ karşı söylemsel tedbir alma isteği etkili olmuş olabilir. Ertuğrul’un babasının Süleyman Şah olduğu bilgisi yerleşmiş, sonraki yazarlar kuşağı boyunca tekrar edilmiştir.¹³²

Cengiz soylu devletlerin iyice güçten düştüğü, Akkoyunlular ve Safevîler gibi İlhanlı vârisi olma iddiası taşıyan devletlerin -Anadolu’da bir dönem tahta oturan Baybars’ın siyasi vârisi Memlükleri de bu toplama ekleyebiliriz- sindirildiği ve Timurluların parçalandığı I. Selim devri sonrasında yazılan tarihlerde Osmanlıların Oğuz soyu vurgulanmaya devam edilmiş ancak Selçukluların kökenlerine eskisi kadar yer verilmemiştir. Mesela II. Bayezid’in emriyle yazan Kemalpaşazâde ve İdris-i Bitlisî Selçukluların kökenlerine dair bilgiler verip onları Oğuz boyu üzerinden Osmanlılarla soyca ilişkilendirirken¹³³ 1553-1563 arasında yazan I. Süleyman’ın veziriazamı Lutfî Paşa, Osmanlıların Oğuzların Kayı boyundan geldiğini Yazıcızâde’den aktarmakla birlikte Selçuklu-Osmanlı akrabalığına değinmemiştir; o Selçukluları Osmanlılar için “mürşid ve pişvâ” olarak göstermekle yetinir.¹³⁴ Yine aynı şekilde I. Süleyman

¹³⁰ Kemal, *Selâtinname*, ss. 26-28.

¹³¹ “Âl-i Selçuk neslinden Keyhüsrev’in kızı kızından bir kız kalmış idi. Gayet mahbube idi. Hutun Bânu derlerdi. Aksaray’da saraylar var idi. Alaeddin Mehemed Beg’e aliverüb kırk gün düğün eylediler [...] Bir oglu vücuda geldi. Adına İbrahim Beg derler.” Bkz. Şikârî, *Karamannâme*, s. 211.

¹³² Âşıkpaşazâde, Alaeddin’in Osman’a “oğul” diye hitap ettiğini betimleyerek soy bağı yerine manevi bir baba-oğul ilişkisini yeğlemiştir. Bkz. *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 15.

¹³³ Kemalpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, I. Defter, ss. 46, 136, 201-204; İdris-i Bitlisî b. Hüsameddin, *Heşt Behişt*, I. Ketibe, çev. Vural Genç, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 111, 156-167.

¹³⁴ Lutfî Paşa b. Abdülmuin, *Tevârîh-i Âl-i Osmân [Lutfî Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman]*, haz. Kayhan Atik, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001, ss. 144, 155.

zamanında Derviş Mehmed tarafından yazılan hükümdarlar ve peygamberler silsilenamesi *Subhatü'l-ahbâr*'ın XVII. yüzyıla ait minyatürlü nüshasında, Osmanlı şeceresi Âdem Peygamber'den çağlar boyu inerek Osman'a ulaşırken Selçuklu hanedanıyla bitişim göstermez.¹³⁵

III. Murad'ın hocası Sâdeddin Efendi, 1556-1559 arasında yazdığı *Tâcü't-tevârih*'te; Seyyid Lokman 1569-1595 arasında önceki saray tomarlarına devamla yazdığı *Zübdetü't-tevârih*'te; Sancak beyliği ve defterdarlık vazifelerinde bulunmuş Gelibolulu Mustafa Âlî 1591-1599 arasında yazdığı *Künhü'l-ahbâr*'da; Hasodabaşı Hasan Ağa'nın teşvikiyle 1657-1658'de yazan Solakâde ise *Târîh*'inde Süleyman Şah üzerinden Kayı'ya çıkan şecereyi tekrar etmişler fakat Rûm Selçuklularını sadece Osmanlılara hâkimiyet hakkı veren siyasi güç olarak konumlandırmışlardır.¹³⁶ Aynı bakış açısı 1869'da rüştiyelerde okutulmak üzere devlet tarafından basılan *Fezleke-i Târîh-i Osmânî* adlı ilk tarih ders kitabında da devam eder: Burada Ertuğrul'un babasının adı Süleyman Şah [b.] Kaya Alp'tir ve o bu kez Oğuz-Kayı kimliği yerine "Türk beylerinden" diye tanıtılır. Selçuklularla boy akrabalığı burada dile getirilmemiş, "Selçuklu Konya hükümdarı" yine Osman'ın beyliğini onaylayan bir makam olarak kalmıştır.¹³⁷

Osmanlılar Selçukluların siyasi vârisi olduklarını vurgulamaya devam etseler de onlarla akrabalık meselesi, Anadolu'da soylarını delil göstererek hak iddia edenler ortada kalmadığında, tasavvurlarında ikincil önem sırasına gerilemiştir.

¹³⁵ Derviş Mehmed b. Şah Ramazan, *Subhatü'l-ahbâr [Haberler Tesbihi]*, haz. Şevket Rado, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası, 1968, ss. 5a-10b.

¹³⁶ Hoca Sâdeddin b. Hasan Can, *Tâcü't-tevârih*, c. I, İstanbul: Tabhâne-yi Âmire, 1279, s. 15; Lokman, *Zübdetü't-tevârih*, ss. 100-109 (Lokman, *Oğuznâme* eserinde Selçuklulara dair Yazıcızade Ali'nin eserindeki bilgileri tekrarlamıştır, bu açıdan sistemli tarih metinlerinin dışında kalan istisnai bir metin olarak kaydedilmelidir. Bkz. Bekir Kütükoğlu, "Lokmân b. Hüseyin", *TDVİA*, c. XXVII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, s. 209); Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, haz. Ali Çavuşoğlu, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019, ss. 11-15; Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Târîh*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1297, s. 7-8. Solakzâde'nin çağdaşı Evliya Çelebi, Selçuklular ve Osmanlılar arasında akrabalık kurmaktadır. Onun bu yaklaşımı sistemli Osmanlı tarih yazıcılığına dâhil olmamasıyla ilgili olmalıdır: "[Akkoyunlular] dahı Mâverâü'n-nehr'den âl-i Selçukiyân ve âl-i Dânişmendiyân ile gelüp emmizâdelerdür ve âl-i Osmâniyân bunlardandır." Bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, c. III, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, s. 16.

¹³⁷ Ahmed Vefik Paşa, *Fezleke-yi Târîh-i Osmânî*, İstanbul: Dârü't-Tibâ'ati'l-Âmire, 1286, ss. 2-3.

1.1.2. Selçukluları Yenenleri Yenmek

Hoca Sâdeddin'in aktardığı Timur ile I. Bayezid arasında cereyan eden yazışma suretlerine göre, Yıldırım Bayezid, hasmının kendini İlhanlılara bağlamasına karşılık olarak devletini Selçuklulara vâris göstermişti. Ancak bu Timur'un İlhanî veraset iddialarını çürütmeye yetmezdi. Sözelimi Timur, I. Bayezid'e Selçukluların devam olma iddiasında ise onların Moğollara/İlhanlılara 1243 yenilgisiyle başlayan bağlılığını devam ettirmesini de isteyebilirdi. Zira 1299 tarihli Söğüt Gazan Han sikkesi ve 1363 tarihli İlhanlı hesap öğretim defterinde Orhan'ın vergi ödeyenler arasında yazılması düşünüldüğünde Timur bu söylemi rahatlıkla kurgulayabilirdi. Sâdeddin'in konuşturduğu Yıldırım Bayezid de sorunu, atası Ertuğrul'un rast geldiği bir savaşta Selçukluların saflarına katılıp Hülagü Tatar'ını yendiğini hikâye ederek çözdü.¹³⁸

Hoca Sâdeddin'in bu mektubu ya da en azından bu bölümü büyük bir ihtimalle Neşrî'nin 1485-1493 arasında yazdığı *Cihannümâ*'dan uyarlıyordu:

“Sultan Alâaddin-i evvel ba'zı a'dâsıyla muhârebe sadedindeydi. Bunlar göçmel gelir; ittifâk Sultan Alâaddin'in Tatar ile cengine tuş geldiler. Şol hâlde ki Tatar Sultan Alâaddin'i bunaldıp sıyıyorur. Ertuğrul'un yanında birkaç yüz yarar yoldaş varidi. Ertuğrul eyitdi: 'Hey yârenler! Cenge tuş geldik, yanımızda kılıç götürürüz. Avrat gibi geçip gitmek erlik değildir. Elbette şunların birine mu'âvenet etmek gerek. Gâlibe mi mu'âvenet edelim bu mağluba mı?' Eyitdiler 'Mağluba mu'âvenet asîrdir, adamımız azdır ve de ki yigine kuvvet demişdir' didiler. Ertuğrul eyitdi: 'Bu söz merdâne kelâmı değildir. Erlik oldur ki mağluba yardım edevüz. Hızır gibi bun deminde b'i-çârelere meded yetişevüz.' [...] Bes Ertuğrul etbâ'ıyle el kılıca urup bir taraftan sultânın mukabiline kılıç koydular. Şâhin kargaya girer gibi adûyî münhezim kıldılar. Sultan Alâaddin anı görüp Ertuğrul'a istikbâl gösterip Ertuğrul etbâ'ıyle inip Sultan Alâaddin'in elin öpdü. Sultan Alâaddin Ertuğrul'a hil'at-i fâhire geyürdi tevâbi'ine ve levâhıkına atâlar ve ihsanlar eyledi. Andan Söğüd nâm yeri halkına kışlak ve Tomalic'i ve Ermeni dağlarını yaylak verdi.”¹³⁹

Hiçbir erken kaynakta izlerine rastlanmayan bu menkıbe Orhan'ın ibrikdârı tarafından Mevlânâ Ayas'a ve Neşrî'ye ulaşmıştır. Bu menkıbe ile Osmanlılar, sadece Selçuklulara bağlı olan değil, onlara yardım ederek meşruiyetlerini kazanan ve onların başka bir devlete (İlhanlılara) bağlı hâle gelmesine razı olmayan bir devlet kimliği tasarımı

¹³⁸ Daş, “Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları”, ss. 159-160.

¹³⁹ Neşrî, *Cihannümâ*, s. 30-31. Aynı hikâyeyi anlatan Bayatlı Hasan'a göre Selçuklulara yardım edilmesinin sebebi dindaşlık, Kemalpaşazâde'ye göre soydaşlıktı. Bkz. Bayatî, *Câm-ı Cem-âyîn*, s. 43; Kemalpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, I. Defter, s. 46.

oluştururlar. Selçukluların, Timur'un halef olma iddiası taşıdığı Moğollara/İlhanlılara 1243'ten sonraki zoraki bağlılığı Osmanlılar tarafından önemsizleştirilir ve Ertuğrul'un İlhanlılara karşı Selçukluları -ve kendi bağımsızlıklarını- koruduğu ima edilir.

1869 tarihli ders kitabı *Fezleke*'de tekrar edilen bu hikâyede Ertuğrul tarafların kim olduğunu bilmeden zayıf tarafa yardımı seçer ve Selçuklulara yardım ettiğini sonradan öğrenir. Alaeddin bu karşılık beklemezsizin gösterilen cömertliğe karşı Söğüt, Domaniç ve Eskişehir'i Ertuğrul'a tahsis eder. Bu kitapta hikâye daha mübalağalı bir biçimde "...düşmanı bozarak Anadolu'dan sürüp çıkardılar..." diye nihayetlendirilir.¹⁴⁰ Belki de eserin yazıldığı sıralarda, 1828 ve 1855'te İmparatorluğun doğu sınırlarının Osmanlı Ortodoks Hristiyanları üzerinde himaye iddiasındaki Rusya'nın işgaline uğraması, 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat fermanlarıyla yeni kimlik arayışlarına girilmiş olması böyle bir vatan müdafaasını içeren bir hikâye finalini getirmişti. I. Dünya Savaşı'nın hemen başında Çanakkale cephesinin açıldığı sıralarda *Tasfir-i Efkâr* gazetesinde hatırlanan hikâye, çekirdeği itibarıyla Rûm/Anadolu topraklarının Osmanlılar/Türkler tarafından hem bilek hakkı yönünden hem de Selçuklu geçmişi üzerindeki vârislik hakkı yönünden hak edilmişliğini vurguluyordu.¹⁴¹

1.1.3. Selçuklularla Gaza Arkadaşlığı

Alaeddin'in Tatarlarla savaşına rast gelen Ertuğrul kurgusunda iki taraf silah arkadaşı olmaktan çok kurtaran-kurtarılan ilişkisi içinde görünürler. Bunun yanında Ertuğrul'un Karacahisar kuşatmasında Alaeddin ile birlikte savaştığı ve Tatarların arkadan saldırması üzerine Alaeddin'in kuşatmayı Ertuğrul'a bırakarak yaklaşan tehlikeyi karşılamak üzere yola çıkışı betimlenir. Şükrullah'ın olayı anlattığı Farsça pasajın çevirisi şöyledir:

"...Ertuğrul, Sultan Alaeddin'in Konya'dan savaş niyetiyle asker topladığını duyduğunda sevgisini sultana sundu ve kulluk etme sözü verdi. Tam bir izzet buldular. Ertuğrul çok akıllıca hareket etti. Birçok ganimet ve esir elde etti. O zaman Kütahya ve çevresi kâfirlerin elindeydi. İslam ordusu Karacahisar kalesine vardı ve savaşa başladılar. Güney tarafı Ertuğrul için belirlenmişti. O taraftaki kâfirler aciz kaldılar ve barış istediler. Sultan razı olmuyordu. Ansızın Tatarların tekrar başkaldırıp ahdini bozduğu, İslam topraklarını

¹⁴⁰ Ahmed Vefik, *Fezleke*, s. 3.

¹⁴¹ 4 Kasım 1914'te çıkan *Tasfir-i Efkâr* gazetesini, Çanakkale'de başlayan harbi haber verirken Ertuğrul'un zayıf olan tarafı, Selçukluları seçtiğini övünçle anlatıyor, Almanya tarafında savaşa girilmesini meşrulaştırıyordu. Bkz. "Hayat Yolu, Hak Yolu, Şan Yolu", *Tasfir-i Efkâr*, 22 Teşrinievvel 1330, s. 1.

yağmalayıp Müslümanların çoluğunu çocuğunu esir aldığı ve ehl-i İslam'a layık olmayan şeyleri hilekâr, çirkin fiilli Tatarların ehl-i İslam'a yaptıkları haberi geldi. Bu haber, Sultanın kulağına geldiğinde Müslümanları zâlimin şerrinden kurtarmanın vacip olduğunu gördü. Derhâl Ertuğrul'u hazırladı ve kaftanı giydirip başka askerler de vererek kalenin başında bıraktı. Kendisi de Tatar'a doğru harekete geçti. Denilir ki Sultan Alaeddin o seferde Tatar'ın hayalarından bir gölgelik yapılmasını emretti. Yaptılar. Sultan zâlimlerin şerrini defetmekle meşgul oldu. Ertuğrul da kâfirlerin yok edilmesi ve öldürülmesiyle uğraştı. Yüce Allah İslam ordusunu muzaffer etti. Kaleyi ve memleketi olması gerektiği şekilde harap ettiler ve sayısız ganimetler elde ettiler. Ertuğrul ondan sonra Söğüt tarafına doğru hareket etti. Söğüt vilayetini de fethetti..."¹⁴²

Aynı anlatımı tekrar eden Âşıkpaşazâde'ye göre hikâyenin kahramanı Ertuğrul değil Osman'dı.¹⁴³ Neşri'ye göre ise Söğüt, Karacahisar'daki başarısından dolayı değil Ertuğrul'un daha önce Alaeddin ordusunu Tatarlar karşısında yenilgiden kurtarmasıyla bağışlanmıştı. Neşri'nin anlatımında Ertuğrul, Şükrullah'ın anlatımına göre daha etkin konumdaydı, Alaeddin'in huzuruna gidip onu bizzat Karacahisar üzerine gazaya tahrik ediyordu.¹⁴⁴

Halil İncalcık'a göre Karacahisar'daki gaza arkadaşlığı ihtimali Tatar yenilgisinden Alaeddin'i kurtaran Ertuğrul'un destansı öyküsüne göre daha fazla gerçeklik emareleri taşımaktadır. Zira I. Alaeddin Keykubad'ın III. Vatatzes'e karşı Bitinya uçlarında 1227-1231 arasında savaştığı İbn Nazif'ten doğrulanmaktadır.¹⁴⁵ Bu birlikte savaşmış olma gerçekçi öyküsü Osmanlıların Selçuklulara namzet olarak yarattıkları kimliği güçlendirmektedir. Alaeddin şahsında Selçuklu hanedanı, kuşatmayı nasıl kendisine güvenerek Osman'ın atasına terk etmişse bir gün devleti idare yetkisini de öyle devredecektir. Bir kuşatmada komutanlığı devralan hanedan saltanatı da pekâlâ devralabilecek güçtedir.

1.1.4. Hâkimiyet Alametlerinin Devri

Osmanlı kroniklerine göre Selçuklular, Osmanlıların uçlardaki gaza başarılarını ödüllendirmek için onlara uç beyi statüsü tanımlar ve bunu da gönderdikleri klasik Türk-

¹⁴² Şükrullah, *Behcetü't-tevârih*, ss. 357-358. Oruç Bey anlatımı tekrarlar. Bkz. *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 11.

¹⁴³ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 15-16.

¹⁴⁴ "... Ertuğrul, Sultan Alaeddin'e varıp gazaya tahrik edip..." Neşri, *Cihânnümâ*, ss. 31-33.

¹⁴⁵ İncalcık, "Osman Beg", s. 480. Tatar akını anlatısı muhtemelen I. Alaeddin Keykubad devrinde arada akit bulunmasına rağmen Sivas'a Cormagon Noyan'ın akınının belirsiz bir yansımaysıydı. Alaeddin akıncıların üzerine Kemaleddin Kamyar'ı gönderdiyse de sonuç alamadı. Bkz. Hüseyin b. Muhammed İbn Bîbî, *Selçuknâme*, çev. M. Nuri Gencosman, haz. F. Nâfiz Uzluk, Ankara: Uzluk Basımevi, 1941, ss. 165-166.

İslam hâkimiyet alametleriyle sembolleştirir.¹⁴⁶ Bu alametler genellikle tuğ, sancak, davul, kılıç ve hilatten oluşur. Konuyu kaydeden Şükrullah'ın metninin Farsçadan Türkçeye çevirisi şöyledir:

“Ertuğrul’un vefat haberi Sultan Alaeddin’e ulaştı. Osman b. Ertuğrul’a ferman yazdı. Tuğ, davul, kılıç ve kaftan gönderilmesini emretti ve Osman’ı savaşa görevlendirdi... Emîr Osman’a sancak, kaftan ve davul ulaşınca ayağa kalktı. Davulu padişahlığa uygun olarak çalıp tebrik ettiler. Ondan sonra da oturdu. O zamandan beri Osman’ın bir âdeti olarak savaşa çıktıklarında davula vurulunca ayağa kalkarlar.”¹⁴⁷

Alamet gönderilmesi olayını Âşıkpaşazâde, Osman’a atfettiği bir başarı öyküsü üzerinden hikâyeleştirir:

“Osman Gâzi kim hisar [Karacahisar] alıcak tekürünü tutdu. Hayli tuhfe ve teberrüklerilen karındaşı oğlu Ak Temür’ile sultana göndürdi. Ak Temür dahi bunları alup Sultan Alâeddin’e getürdi. Sultanun dahi ferahlığı ziyâde oldu. Ak Temür’e mübâlağa atâlar etdi. Osman Gâzi’ye dahi sancak esbâbiyile eyü atlar ve gazâ yarakları bile verdi. Ak Temür dahi kim sancağı getürdi. İkindü vaktiyidi. Hema[n] nevbet uruldu. Osman Gâzi ayağın durdu nevbet urulunca. Tâ şimdiye değin Al-i Osman seferde nevbet ursalar ayağın dururlar. [...] Nevbet kim urulur, i’lâm-ı gazâdur, ‘gazâyâ hazır olun’ demek olur. Bunlar dahi ‘Allah rızâsıyüün gazâyâ hazıruz’ deyü ayağın dururlar.”¹⁴⁸

Neşrî’ye göre Sultan I. Alaeddin Keykubad kendisini yenilgiden kurtaran Ertuğrul’a hilat giydirmiştir.¹⁴⁹ Osman ise Bilecik, Yarhisar, İnegöl ve Yenişehir fetihlerinden sonra İznik’i kuşatır. İstanbul’dan asker geleceğini duyunca Alaeddin’e haber gönderip ondan yardım isterler. Neşrî kendisinden önceki tarihçilerin anlattıklarını bir düzenlemeye tabi tutarak olayı Osman’ın II. Alaeddin’e ve dolayısıyla Selçuklu tahtına veliaht tayin edilmesi hikâyesi olarak resmeder, ortada kopuşsuz bir aktarım söz konusudur:

“Sultan bu haberleri işidip şâd olup hoş gelip tabl u alem verip buyurdu: ‘Sahibin Karahisar’ın Türkü’nün halkı mu’âvenete vara.’ [...] Vâlidesi ve müte’allıkâtı Osman Gâzi’ye bir iki göç istikbâl edip gelip buluşdular. İttifâk ol esnâda ikinci vaktinde tabl u alem ve berat ve kılıç ve hil’at-i şâhâne yetişdi. Hemandem erbâb-ı dîvân ve erkân-ı a’yan ârâste edip dîvân-ı sultânîyi mürettep kılıp, Osman Gâzi’yi sultana izzet için anası ayağın turgurup Osman nevbet urulunca ayağın turup ber-kâide-i şâhâne ve kânun-ı mîrâne nevbet-i Osmânî uruldu. Ol zamandan tâ Sultan Mehmed bin Murad Han Gâzi zamanına dek resm-i Osmânî bunun üzerineyidi ki herbâr ki sefere huruç etmeğe nevbet urula pâdişâhlar ayak üzerine gelip gûyâ ibhâm ederleridi ki vakt-i huruç oldu şimden girü oturmak revâ değil. Ve dahi mâdâm ki seferde olalar sabah ve ahşam nevbet urulup pâdişâh ve erkân-ı devlet nevbet tamam olunca ayağın tururlardı. Sultan Mehmed’den sonra ayağın

¹⁴⁶ Hâkimiyet alametleri hakkında bkz. Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus’un Aldığı ve Kullandığı Hâkimiyet Sembolleri”, *Bellekten*, 59/224 (Nisan 1995), ss. 54-74.

¹⁴⁷ Şükrullah, *Behcetü’t-tevârih*, ss. 358-359.

¹⁴⁸ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 17-18.

¹⁴⁹ Neşrî, *Cihannümâ*, s. 31.

turmak kesildi ammâ nevbet-i şâhî ol kânûn üzerine kaldı ve bi'l-cümle çünkü Osman'a tabl u alem geldi. Mâl-i ganîmetden humsun çıkarıp tuhaf ve hedâyâ-yı bî-nihâyetile kâsd etdi ki Konya'ya varıp Sultan Alâaddin-i sâni'ye buluşup sefâ-yı himmetin alıp veli'ahdı ola. Zirâ Sultan Alâaddin Keykubad bin Ferâmürz'ün oğlu yoğıdı. Osman'ı heman oğlu yerine görüp tabl u alem göndermişidi. Osman Gâzi Sultan Alâaddin zamanında eğerçi nevân istiklâl bulmuşu. Lâkin edeb-i ri'âyet edüben hutbe ve sikke[yi] yine sultan adına kılmışidi.”¹⁵⁰

Eserini II. Bayezid'e veren divan kâtibi Oruç Bey'e bakılırsa Sultan Alaeddin, gaza ülküsünü temsil eden peygamberin Mısır sultanından gelme ak sancağını,¹⁵¹ 1523-1530 arasında yazan şair Hadîdî'ye göre ise Halife Osman'ın kılıcını Osman'a teslim etmiştir.¹⁵² Böylece Peygamberin dinî hükmetme yetkisi Dört Halife, Abbasîler, Memlûkler ve Selçuklular üzerinden Osmanlılara aktarılır. 1574'te *Münşeâtü's-selâtîn* adlı eserini III. Murad'a sunan Feridun Ahmed Bey, kendinden önceki metinlerde bahsedilen Alaeddin'den gelen istiklâl beratı metnini kurgulayarak dönemin padişahına devletinin selefini hatırlatır.¹⁵³

Kroniklerdeki hâkimiyet alametlerinin devri anlatıları, Selçukluların da Osmanlıları kendilerinin devamı olarak gördüğünü ve meşruiyetin hem bilek gücüyle hak edilip hem de bir önceki meşru erk tarafından istenerek aktarıldığını imleyen satırlardır.

1.1.5. Selçuklulara Muhabbet ve Sadakat

Selçuklulardan görülen bunca ihsana karşılık Osmanlılar, anlatılarda seleflerine sarsılmaz bir bağlılık göstermiştir. Kronikler, Yıldırım Bayezid'in Timur'a Hoca Sâdeddin'in kaleminde söylediği “Osmanlı Devleti'nin Selçuklulara isyan etmeden kurulduğu” iddiasında hemen hemen birleşirler. Osman Gazi bağımsızlığını ilan edebilecek kadar muktedir ve serbest olduğu zamanlarda bile, kendisine ihsan gösteren Sultan Alaeddin'in adını hutbe ve sikkede tutmaya devam eder. Osman, bağlılık sunmak üzere Konya'ya

¹⁵⁰ Neşrî, *Cihânnümâ*, ss. 47-48.

¹⁵¹ Bu çalışmada esas olarak kullandığım Oruç Bey tarihinin Necdet Öztürk neşrinde (Paris nüshası) bu bilgi yer almamaktadır. Bu bilgiyi Atsız yayınında (Oxford ve Cambridge nüshaları) buldum. Bkz. Oruç b. Âdil, *Tevârîh-i Âl-i Osmân [Oruç Beğ Tarihi]*, haz. Hüseyin Nihal Atsız, İstanbul: Tercüman gazetesi, [t.y.], s. 24. Kemal'de şöyle geçer: “Virür sultan ana sancag-ı İslâm'ı / Kuşadur tîg-i bürrân şâh-ı devrânî”. Bkz. *Selâttinnâme*, s. 33.

¹⁵² Hadîdî, *Tevârîh-i Âl-i Osmân [1299-1523]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları-Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, s. 39.

¹⁵³ Imber, “Osmanlı Hanedan Efsanesi”, s. 254; Feridun Ahmed, *Münşeât*, c. I, ss. 61-64.

giderken yolda II. Alaeddin'in vâris bırakmadan ölümü haberini alır. Bunun üzerine kendi adına hutbe okutur ve sikke kestirir. Neşrî'nin gelenekleşen pasajı şöyledir:

“Osman Gâzi Sultan Alâaddin zamanında eğerçi nevân istiklâl bulmuşu. Lâkin edeb-i ri'âyet edüben hutbe ve sikke[yi] yine sultan adına kılmışidi... Çünkü Osman esbâbın tehyie etdi ki sultana gide. Ol esnâda haber geldi. Sultan Alâaddin âhirete intikâl edip oğlu kalmadığı cihetden yerine veziri Sâhib geçdi. Osman anı işidip teessüf edip el-hükmüillâh deyip heman buyurdu, Karacahisar'a Tursun Fakih'ı hem kadı hem hatib etdiler, zîrâ bir azizidi... Evvel hutbe Karacahisar'da okundu... Çün hutbe ve sikke mukarrer olup kadı ve subaşı dikildi...”¹⁵⁴

Pek az eserde Osman'ın son Selçuklu sultanları hâlâ hayattayken hutbe ve sikkeyi kendi adına döndürdüğü görülür. I. Süleyman'ın veziriazamı Lutfi Paşa'ya göre tarihlerin üzerinde ittifak ettiği üzere Selçuklular, Osmanlıların rehberi ve öncüsü konumundaydılar.¹⁵⁵ Onların ihsanlarına karşı “küfrân-ı nimet” (nankörlük) olmasın diye Osman ancak Sultan Mesud'un Gazan tarafından alıkonması üzerine -o hayatta olmasına rağmen- beyliğini ilan etmiştir:

“Âl-i Osmân tâyifesi küfrân-ı ni'me olmakdan be-gâyet ihtirâz idüb sakınmışlardır. Hattâ ba'zı tevârihlerde rivâyettir ki, Osmân Gâzî beglenmelü oldukta 'Madam ki Selçukîler hâkimü'l-vakt idiler, beglenmedi' deyü rivâyet iderler. Amma Tevârih-i Güzide'de eydür: 'Târîh-i hicret-i Nebeviyyenin -aleyhissalâtü ve's-selâm- altı yüz toksan yedisi [1297] olıcak Selçukîlerden Gıyaseddin Mesud ki Gazan Han tarafından Rum'a hâkim idi ol yıl vefât itdi. Ve Gazan Han Gıyaseddin Mesud'un yerini Mesud'un karındaşı oğlu Keykubad'a virdi. Keykubad dahi Rum'a gelicek sehl zemân içinde Gazan Han'a yâgî ve tâgî oldı. Gazan Han dahi üzerine vâfir leşker gönderüb ve tutub Gazan Han'a alub gitdiler. Andan sonra Osman Gâzî beglendi. Ve Tevârih-i Firdevs'de eydür: 'Sultan Mesud Gıyaseddin dahi hayatta idi ki Osman Gâzî beglendi' deyü. Osmanlı tâyifesi küfrân-ı ni'me olmakdan ziyâde ihtirâz idüb ol ihtirazlarına göre Allah Te'âlâ -celle vü âlâ- bunların ömürlerine ve mallarına ve mülkerine berkekât virüpdür.’”¹⁵⁶

İsyan etmeden kurulmuş olmak Osmanlılar için, hükümdarlığın kopuşsuz ve meşru biçimde devralındığını anlatması açısından önemliydi. Ayrıca bu Osmanlıları o gün mevcut tüm rakiplerinden ayrı ve temiz kılıyordu. Timur, çevresinde Cengiz'in oğulları neslinden kimseler bulunmasına rağmen hiçbir soy meşruiyetine sahip değilken, sadece bilek gücüyle konumunu elde etmiş, Cengiz'in torunlarından Toktamış gibi komşularıyla savaşmıştı. Ayrıca Timur'un desteklediği Karamanoğulları da vaktiyle Selçuklularla cenk

¹⁵⁴ Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 48. Şükrullah'a göre Alaeddin'in ölümüyle Müslüman askerlerin büyük kısmı Osman'a katılır. Bkz. *Behcetü't-tevârih*, s. 359.

¹⁵⁵ Lutfi Paşa, Selçukluların Osmanlılara rehber ve öncü olduğu konusunda İdris-i Bitlisî'nin yazdıklarını tekrar etmektedir. Bkz. Bitlisî, *Heşt Behişt*, I. Ketibe, s. 122.

¹⁵⁶ Lutfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 144-145.

etmiş, onların Moğollara Köseadağ’da yenilmesi sonrası zayıflamasıyla kurulabilmişti.¹⁵⁷ Bu söylemleri en açık 1670-1702 arasında Kara Mustafa Paşa için bir tarih yazan Mevlevî şeyhi Münecimbaşı Ahmed Dede dile getirir. O Osmanlı hanedanının ortaya çıkış tavrındaki “temizliği” sahabe ve tabiine eş tutar. O Osmanlı tarihsel kimliğini tasavvur ederken hâlâ Moğol tarihiyle bir diyalog içindedir. Arapça metnin çevirisi şöyledir:

“... Bu devletin hükümdarları kendilerinden önce gelen hükümdarların halefleri seleflerine, evlatları babalarına, hizmetkârları efendilerine zulüm ve haksızlık ettikleri gibi onlar seleflerine zulüm ve haksızlık etmemişler. Onlar ülkelerinin büyük bir kısmını kâfirlere, zâlim ve fesatçılardan aldılar. Ele geçirdikleri memleketler kılıçlarının ve mızraklarının hakkıdır. Osmanlı devleti sahabe ve tâbiînden olan selef-i sâlihînin ortaya çıkışları gibi en güzel şekilde ortaya çıkmıştır. Bu devletin hükümdarları bütün gayretlerini İslam’ın tevhid akidesi ve ilâ-yı kelimetullah için harcadılar. Kâfirlere ve müşriklere karşı gaza ve cihat edip dinsizleri ortadan kaldırmaya çalıştılar. [...] Allah bu mülk ve saltanatı Cengiz ve Timur gibi zâlim ve azgın hükümdarlara birden verdiği gibi vermeyip yavaş yavaş ihsan eylemiştir.”¹⁵⁸

Osmanlı tarihçileri arasında gazi kimliğine sahip Âşıkpaşazâde, Sultan Alaeddin henüz hayattayken Osman’ın bağımsızlık ilan ettiğini yazar ve onun anlatısını gene bir dönem altı bölük sipahisi olarak savaşa katılmış âlim Kemalpaşazâde tekrar eder.¹⁵⁹ Genelde sonraki tarihler Selçuklu sultanının Osman bağımsız olduğu sırada öldüğü veya İlhanlılar tarafından tutuklandığı anlatısına bağlı kalmışlardır.¹⁶⁰

Selçuklulara yönelik tarihsel tasarım-tasavvur boyutu yanında kültürel hayattaki algıyı örnekleyen en önemli eserlerden biri, Yeşil Camii İmamı oğlu Bursalı müderris Ahmed b. Mahmud tarafından 1566-1570 arasında yazılan ve içerisinde II. Selim ve Sokollu Mehmed Paşa’nın da anıldığı *Selçuknâme*’dir. Kitap Yazıcızâde Ali’den sonra Selçukluları konu alan ender eserlerdendir ve anlatmaya Büyük Selçuklu tarihinden başlar. Ahmed b. Mahmud’a göre Selçuklular Benî Ümeyye’nin zındıklığından,

¹⁵⁷ Imber, “Osmanlı Hanedan Efsanesi”, s. 254.

¹⁵⁸ Münecimbaşı, *Câmiü’-d-düvel*, ss. 54-55.

¹⁵⁹ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 29; Kemalpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, I. Defter, s. 111-113. Hayatı hakkında çok bilgi sahibi olamadığımız ancak atalarının Rumeli’ye ilk geçen gaziler arasında yer aldığına dair eserinde bilgi veren şair Hadîdî de Âşıkpaşazâde’yi tekrarlamıştır. Bkz. Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 43. Kâtip Çelebi de 1648-1657 arasında anlatımı tekrarlar. Bkz. Jean-Louis Bacque-Grammont, “Kâtip Çelebi’nin Cihânnüma’sında Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Hakkında Birkaç Not”, *Doğumunun 400. Yıl Dönümünde Kâtip Çelebi*, ed. Bekir Karlığa ve Mustafa Kaçar, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009, s. 258.

¹⁶⁰ Münecimbaşı Ahmed, Sultan Mesud’un İlhanlılar tarafından alıkonmasından sonra oğlu Gazi Çelebi’nin Kefe’ye kaçtığını ve Selçuklulardan tahta geçecek kimse kalmayınca eski Selçuklu emîrlerinin bağımsızlık ilan ettiğini, Osman’ın da bu sırada istiklalini duyurduğunu anlatır. Bkz. *Câmiü’-d-düvel [Osmanlı Tarihi (1299-1481)]*, s. 68.

Mutezileden, Benî Leys ve Âl-i Büveyh'in Rafizîliğinden, Sebükteginlilerin ve Harezmlilerin hor görme huyundan ve soylu olmayışlarından aridirler; onlar Afrasyâb neslinden şefkatli ve cömert Sünnî bir hanedandır; ülkeleri mamur, tabilerini erdemleriyle memnun etmişlerdir. Alparslan'ın 1071'deki Malazgirt zaferi peygamber devrinden bu yana görülmemiş bir zaferdir.¹⁶¹ Ahmed her ne kadar ilerleyen bölümlerde Osmanlıları Selçukluların üstünde konumlandırırsa da bir numaralı selef hanedana duyulan muhabbetin Osmanlı tarih algısındaki iyi bir örneğini sergiler. Bir benzer yaklaşımı 1670-1702 arasında Münecimbaşı Ahmed Dede gösterir. Onun eserinde Selçuklu sultanları Tuğrul Bey, Alparslan ve Alaeddin akıllı, cömert, âdil gibi sıfatlarla ve rahmetle anılır.¹⁶² Bu muhabbet duygu ve algısının daha ileri tarihlerde devlet kademelerindeki yazışmalarda bazı izlerine rastlanabiliyor: Mesela Şubat 1673 tarihinde Konya'daki Alaeddin köşkünden taş çıkarılması ile ilgili fermanlarda “merhum ve mağfurileyh Sultan Alaeddin” şeklinde saygılı bir ifade padişah tarafından kullanılmıştır.¹⁶³ Aynı şekilde Selçuklulardan kalma Nevşehir Şarabsalar Vakfı ile ilgili 27 Mayıs 1767 tarihli bir müderrislik berat yenilemesinde vakıf sahibi “Sultan Alaeddin-i Selçukî tâbe serâhu hazretleri” (kabri pak olsun ve hoş koksun) şeklinde bir dua ve tazim ifadesiyle anılmıştır.¹⁶⁴

1588'de Bursa'yı ziyaret eden Prusya Königsberg kent meclisi üyesi Reinhold Lubenau, Orhan Gazi Camii iç giriş kapısı önünde altı karış boyunda büyük bir davul gördüğünden bahseder. Ona söylenene göre bu davul Bursa'nın fethi esnasında kullanılmıştı.¹⁶⁵ Daha sonra 1779'da şehre gelen İtalyan rahip Dominique Sestini aynı davuldan ve bir tespihten söz ederek bunların Sultan Alaeddin tarafından verilen hükümdarlık alametleri arasında olduğunu ve Orhan'ın bu davul çalındığında Alaeddin'e saygı için ayağa kalktığını

¹⁶¹ Ahmed b. Mahmud, *Selçuknâme*, c. I, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul: Tercüman, 1977, s. 108; c. II, s. 142.

¹⁶² Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-düvel [Selçuklular Tarihi I, Horasan-Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları]*, çev. Ali Öngül, İzmir: Akademi Kitabevi, 2000, ss. 27, 45; *Câmiu'd-düvel [Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler]*, çev. Ali Öngül, İzmir: Akademi Kitabevi, 2001, s. 79.

¹⁶³ Zeki Atçeken, “Sultan Alaeddin Sarayı ve Konya Köşkü Hakkında”, *Vakıflar Dergisi*, 23 (1994), s. 107 (Konya Şeriyeye Sicilleri, c. XVI (B-26), s. 174/1'den nakleder).

¹⁶⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, AE.SMST.III, 221/17426, 24.01.1180. Benzer biçimde kimi Osmanlı tahrir defterlerinde Aydınoğlu İsa Bey, Candaroğlu İsmail Bey, Dulkadiroğlu Ali Bey “merhum” biçiminde saygıyla anılmıştır. Bkz. Karadeniz, *Psikolojik Mücadele*, s. 182, not 368.

¹⁶⁵ Reinhold Lubenau, *Seyahatnâme [Reinhold Lubenau Seyahatnamesi: Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589]*, c. II, çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, s. 492.

söyler.¹⁶⁶ 1834'te Bursa'yı ziyaret eden Fransız mimar ve seyyah Charles Texier, Alaeddin'in gönderdiği tayin alametleri olan tespih ve tamburun [davulun] 1804 yangınında yok olduğunu bildirir.¹⁶⁷ Orhan Gazi Camii ya da türbesinde yer aldığı seyyahlar tarafından aktarılan davulun gerçekten kroniklerde bahsi geçen Alaeddin'in gönderdiği hâkimiyet alameti davul olup olmadığını tam olarak bilemesek de XVI-XVIII. yüzyıllarda bu davul Alaeddin'den gelen davul olarak saygı görüyor, yabancı seyyahlara onun ananevi hikâyesi aktarılıyordu. Bu durum, Osmanlıların (türbede davulun sergilenmesine izin veren berayanın ya da davul hakkında seyyahlara hikâyeler anlatan reayanın) Selçuklu hatıralarına yüzyıllar süren bağlılığının bir göstergesidir.

1.1.6. Son Selçuklu Prensleriyle Temas

Yazıcızâde Ali, Osman Bey han "seçildiği" sıralarda II. Mesud'un oğlu Gazi Çelebi'nin Sinop'u üs edinerek Karadeniz'de gazalar yaptığını, Gazan Han'ın ölümünden (1304) sonra Çoban oğlu Timurtaş tarafından Konya ve Akşehir'deki Selçuklu mensuplarının boğdurulduğunu söyler. Konya'da 29 çocuk şehzade öldürülmüş, Simure, Akşehir ve Sivas'ta olanların bazıları gizlenip kurtulmuştur.¹⁶⁸ Neşrî'ye göre ise II. Mesud'un intiharı (1308) sonrası Selçuklu Devleti son bulur, yeryüzünde hutbe ve sikkeleri kalmayınca Rûm'daki beyler bağımsızlıklarını ilan eder.¹⁶⁹ Bayatlı Hasan, Osman'ın istiklal ilan ettiği 699 (1299) senesinde Selçuklu hanedanından kimse kalmadığını ve Alaeddin Feramürz'ün ölümünden sonra Rûm'da saltanat işlerinin karıştığını söyler.¹⁷⁰ Müneccimbaşı, II. Mesud'un oğlu Gazi Çelebi'nin 708'e (1308) kadar gölge hükümdar olarak kaldığını, bundan sonra Moğolların idareyi tamamen ele geçirdiklerini,

¹⁶⁶ Dominique Sestini, *Voyage dans la Grèce asiatique, à la péninsule de Cyzique, à Brusse et à Nicée: avec des détails sur l'histoire naturelle de ces contrées*, Londra-Paris: Leroy, 1789, ss. 103-104, <https://doi.org/10.11588/digit.5444>.

¹⁶⁷ Charles Texier, *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, c. I, çev. Ali Suat, haz. K. Yaşar Kopruman ve Musa Yıldız, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002, s. 228.

¹⁶⁸ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, ss. 742, 770.

¹⁶⁹ Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 25.

¹⁷⁰ "... Âl-i Selçuk münkariz olup..." Bayatî, *Câm-ı Cem-âyîn*, s. 44. Kâtip Çelebi onu tekrarlar. Bkz. Bacque-Grammont, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Hakkında Birkaç Not", s. 259.

Selçuklulardan kimsenin tahta geçemediğini söyler, Gazi Çelebi Kefe'ye kaçınca Selçuklulardan tahta geçecek hiç kimse kalmaz.¹⁷¹

Yazıcızâde Ali dışındaki tarihler genelde Osman'ın bağımsızlığı başladığında Selçuklu hanedanından Rûm'da eser kalmadığını betimleme eğilimindedirler. Bu anlaşılır bir tutumdur çünkü meşru yönetici soy olarak görülen Selçukluların bulunduğu bir diyarda Osmanlılara saltanat düşmeyecekti. Yazıcızâde Ali, Selçuklu hanedanı cismen var olmasına rağmen Osman'ın istiklal ilan edişini Selçukluların ülkeyi yönetemeyecek kadar zayıflamaları ile gerekçelendirir ve Kayı boyunun yönetimde önceliği ananesiyle meseleyi çözer.¹⁷²

Yazıcızade'nin anlatımına göre Selçuklu soyu Balkan coğrafyasında Hristiyan kimliği altında yaşamaktaydı, belki de en çok bu yeni kimlikleri nedeniyle İslam hükümdarları olan Osmanlılar için bir engel sayılmıyorlardı. Bu aile II. İzzeddin Keykavus'un 1262'de Moğollardan kaçarak İstanbul'a sığındığı tarihlerde orada bıraktığı iki isimlessiz oğlundan birinin İmparator VIII. Manuel Palaiologos tarafından Karaferye'ye (Karaviri / Veroia) subaşı tayin edilmesiyle köklenmişti. Yıldırım Bayezid 1392'de Karaferye'yi bu aileden, Leyizkûs (Lizakos) ve kardeşlerinin elinden aman yoluyla almış, onları Zihne'ye subaşı tayin etmişti:

“... Karaviri'deki melikzâde ve oğlu ikisi dahi Müsliman dirildiler ve Müsliman oldılar. Anun oğlu oğlanları Fâsilyûs Selânîk'e vardığı yıl vaftis idüp kâfir eyledi. Sultânü'l-İslâm ve'l-Müslimîn Sultânımızun –halledi mülkehü- ki dedeleri zamânında Karaviri'yi feth itdükleri vaktin anlarun oğlu Leyizkûs adlu kâfir elinden aldılar. Anlar birkaç karındaşlardı, görklü bahâdur kâfirlerdi. Karaviri'den göçürüp Zihne'ye getürdiler. Zihne'nün subaşılığın ulu karındaşları Leyizkûs'a virdiler. Merhûm Bâyezid Hudâvendigâr Malatıyya'ya ve Erzincan'a Leyizkûs'a ve kardaşları dahı çeride bile idiler. Çün ol iki seferde Leyizkûs katı meşakkat ve zahmet çekdi ve dönüp geldükleri vaktin subaşılığın bıragup kendü ve kardeşleri-içün müsâ'imlik hükmin iltimâs kıldı. Çün Bâyezid Hudâvendigar anları Selçuk aslındandugin ma'lûm kılmış-ıdı, iltimâsların kabul idüp virdi. Liyizkûs Zihne'de keşiş olup öldi. Kardaşları ve kardaşları oğlanları şimdi Zihne'de bâc ve onda virmezler, yakın zamanda hükümlerin dahı yiniletdiler. Kiminün adı Dimitri Sultân, kiminün Mihû Sultan dirler –ve's-selâm-.”¹⁷³

Elizabeth Zachariadou; P. Wittek (1934) ve G. I. Theokharides'in (1962) araştırmalarına dayanarak II. İzzeddin Keykavus'un Balkanlar'da bıraktığı izleri daha da belirgin bir hâle

¹⁷¹ Münecimbaş, *Câmiü'd-düvel [Osmanlı tarihi]*, s. 68. Kemalpaşazâde Gazi Çelebi'nin ölmesiyle Selçuklulardan kimse kalmadığını ima eder. Bkz. *Tevârih-i Âl-i Osmân*, I. Defter, s. 136.

¹⁷² Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, ss. 24, 742.

¹⁷³ Aynı eser, s. 729.

getirmiş, Karaferye’de Selçuklu ailesinin fertlerinden kalan 1323-1376 tarih aralığına ait ferman, vasiyet, mektup ve bağış kayıtlarını yayımlayarak Sultanoslar ailesinin varlığını kanıtlamıştır. Bu belgelerden biri Themalar Domestikosu Konstantinos Makrinos’a ait 1338 tarihli bir mektuptur ve Karaferye’deki manastırdan, Astrapyres Melikis ve Mikhael Lyzikos adlı II. Keykavus kökenli olduğu anlaşılan iki kişinin sınır haklarından söz eder.¹⁷⁴

Machiel Kiel ve Eleni Gara, Karaferye’nin fethi hususunda 1455 tarihli Tesalya’ya ait Osmanlı tahrir defterine dayanarak şehrin 1392’den beri kesintisiz biçimde Osmanlı toprağı olduğunu öne sürmüştür. Şehrin hiçbir kilisesine dokunulmamış, fetih, barış ve içeriden yardım ile gerçekleşmiştir. Karaferye kentinin girişine inşa edilen camiye “Yola Geldi” gibi göndermeli bir isim konulması, şehrin küçük bir inatlaşma sonrasında barışla fethedildiğini düşündürür.¹⁷⁵

Yazıcızâde Ali’nin belirttiğine göre Osmanlılar, -Karaferye’deki varlıkları başka belgelerle de doğrulanabilen- Selçuklu ailesinin son kalıntılarıyla iyi geçim üzere olmuş, onların soyunu “Sultan” sıfatıyla onurlandırmışlardır. Karaferye’nin 400-450 km doğusundaki Simavna kasabasında neşet eden Şeyh Bedreddin, 1416’da çıkardığı isyanında II. İzzeddin Keykavus’un torununun torunu olduğunu söyleyerek I. Mehmed’in henüz sağlamlaştırdığı tahtını hedef almıştı.¹⁷⁶ Belki de bu yüzden II. Murad için yazan Yazıcızâde Ali, Osmanlı hanedanının yakın geçmişine II. Keykavus soyunun Balkanlar’daki son mensuplarıyla olumlu bir temas kurduruyordu. Bu ilişki II. Murad döneminde de yenilenmişti. Ayrıca Yıldırım Bayezid, eğer gerçekten Lizakos ve kardeşlerini Malatya (1397) ve Erzincan (1401) seferlerine götürdüyse: 1277’de Kayseri’de tahta çıkararak beylikleri himaye eden I. Baybars’ın ardılı Memlükler ile Malatya üzerinde söylemsel açıdan rekabet etmeyi amaçlıyor olabilirdi. Öte yandan Timur, İlhanlıların vârisi saydığı Eretna Devleti’nin bakiyesi Mutahharten vasıtasıyla Erzincan üzerinde hâkimiyet iddia ediyordu. Bayezid, buna yönelik bir karşı hamle olarak

¹⁷⁴ Elizabeth Zachariadou, “II. İzzeddin Keykavus’un Veroia’daki Hristiyan Torunları”, ss. 245-257.

¹⁷⁵ Machiel Kiel ve Eleni Gara, “Karaferye”, *TDVİA*, c. XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s. 392.

¹⁷⁶ İddiaya göre Bedreddin’in nesep silsilesi şöyledir: II. Keykavus, isimsiz bir melik, Abdülaziz, İsrail, Bedreddin. Bkz. Bilal Dindar, “Bedreddin Simâvî”, *TDVİA*, c. V, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, ss. 331-334.

bu şehrin eski hâkimleri Selçuklular üzerinden meşruiyet tazelemek istiyor olabilirdi.¹⁷⁷ Yazıcızâde'nin anlatımında I. Bayezid, Selçuklu Sultanoslar vasıtasıyla bu iki şehirde Selçuklu hatıra ve meşruiyetinin arkasında olduğunu göstermek istiyor olmalıydı.¹⁷⁸

1.1.7. Sözdən Fiile: Yaşatılan Selçuklu Mirası

Osmanlılar, Rûm diyarında fethettikleri bölgelerde Müslüman hanedanlardan kalan vakıfların genellikle sürdürülmesi taraftarıydılar. Selçuklulardan Sultan Alaeddin'in de kimi vakıfları çalıştırılmaya devam etmekteydi. Beyliklerden kalan diğer vakıflar da çoğunlukla sürdürülse de Selçuklu vakıflarına karşı ayrı bir ilgi gösterildiğini düşünmemizi gerektiren kimi muhabbet emareleri vardır.

Örneğin Nevşehir Şarabsalar'daki Sultan Alaeddin'e ait vakfin atamaları yapılırken 1767 tarihli yazışmalarda sultan dua ve tazimle anılmıştı.¹⁷⁹ Diğer bir Selçuklulardan Osmanlılara tarihsel devamlılık örneği Kayseri Hisarcık Suyu Vakfı'dır. Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1246'da hazırlanan bir vakfiye ile Muhyiddin İbn Arabî soyundan Emîr Tâc için, bölgeye adını veren Kızılköşk'ü bir tekke olarak tahsis etmiş,

¹⁷⁷ Benzer bir hamleyi II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğu iddia edilen Alaeddin Siyavuş'u (Cimri) 1277'de Konya'da tahta geçiren ve ona vezir olan Karamanoğlu Mehmed Bey de denemiş, başarısız olmuştu. Bkz. Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 24. I. Bayezid'in Timur-Mutahharten ittifakına karşı müttefiki olan Eretna Devleti'nin eski kadısı Burhaneddin, anne tarafından II. İzzeddin Keykavus ile akrabaydı. Bu ittifakta benzer bir meşruiyet arayışının tesirleri olabilir. Burhaneddin'in soyu için bkz. Aziz b. Erdeşir-i Esterebâdî, *Bezm u Rezm [Eğlence ve Savaş]*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990, ss. 50-54. Benzer biçimde 1471'de Gedik Ahmed Paşa tarafından aman yoluyla fethedilen Alanya Kalesi'nin hâkimi Kılıcarşan da esasen Karamanlı soyundan olmakla birlikte bir büyük annesi tarafından Selçuklularla akraba sayılıyordu. Ona Gümölcine'de dirlik verilmiş, o ise daha sonra Mısır'a kaçmış, bir oğlu Akkoyunlulara sığınmıştı. 1473'te Otlukbeli'nde Timur'un mirasçısı olma iddiasındaki Akkoyunlu Uzun Hasan ile karşılaşmaya hazırlanan -artık eskisi kadar şiddetle dile getirilmese de- Selçukluların mirasçısı konumundaki II. Mehmed için bu kişi muhakkak önemli biriydi. Bkz. İsmail Hakkı Konyalı, *Alanya*, İstanbul: Ayaydın Basımevi, 1946, ss. 106-115 (Kaynağı olan Gelibolulu Âlî'yi kritik eder). Köprülü'nün Selçuklu hanedanından gösterdiği, dedesi Eyyûbîlere hizmet etmiş Ebu Bekir b. Abdullah b. Aybek el-Devâdârî, Mısır'da 1310'da Memlük sultanı Kalavun adına *Dürerü't-ticân* adlı bir umumi tarih yazıp burada Oğuzlardan bahsettiğine göre Memlüklerin de yanlarında Ortaçağ'dan kalan bazı Selçuklu hanedan mensuplarının bulunması olasıdır. Bunların Anadolu işlerinde meşruiyet dayanakları olarak kullanılıp kullanılmadıkları ise şu an yanıtlanamayan bir sorudur. Bkz. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976, ss. 249-250.

¹⁷⁸ Sultanoslar ailesine daha sonra ne olduğunu, temasların sürdürülüp sürdürülmediğini bilemiyoruz. Ancak onlara statü itibarıyla çok benzeyen Kurtopol ailesinden Tınış veled-i Yani adında biri 9 Mayıs 1728'de bir arzuhal yazarak cedlerinin Sultan Selim'in Karaferye fethindeki katkılarından dolayı muafiyetlerinin devam ettirilmesini istemişti (fetih değil ama son hüküm yenilenmesi iki Selim'den biri devrinde yapılmış olmalı). Bkz. DABOA, C. ML, 509-20716, 29.9.1140.

¹⁷⁹ DABOA, AE.SMST.III, 221/17426, 24.01.1180.

arazisinden geçen Hisarcık suyunu haftada iki gün kullanması için vakfetmiştir. Vakfiyeye göre Emîr Tâc öldüğünde vakıf arazisi ve suyun tasarruf hakları Emîr'in erkek ve kız çocuklarına şart kılınmıştır. 1196 (1755) tarihli bir kadı sicilinde Seyid Ahmed Çelebi ve Seyid Mehmed-i Sani, burasının Sultan Alaeddin [II. Gıyaseddin] tarafından ecdatları Emîr Tâc'a 540 seneden beri vakıf olduğunu, evladına da 526 seneden beri suyun kanalları ile ilgili mütevelliliğin verildiğini dile getirerek mahkemeye başvurmuşlar; 14 Muharrem 1182'de (31 Mayıs 1768) Sultan Alaeddin vakfi olan suyun mütevelliliğinin bu isimlere aitken içlerinden birinin vefatıyla oğullarına geçtiği hakkında bir berat verilmiştir.¹⁸⁰ Aynı şekilde Alaeddin Camii çatısının bir bölümü düz olduğundan burada biriken karların kürünmesi işi söz konusuydu ve Alaeddin Keykubad bu işi azatlı Hristiyan kölelerine vermiş, bu kişiler hizmetlerine karşılık vergi ve yükümlülüklerden muaf tutulmuşlardır. Bu görevlilerin torunları Osmanlı döneminde imtiyazlarını kullanamadıklarını dile getirerek Alaeddin Camii Vakfi mütevellisi Mustafa'ya başvurmuş o da 1059/1649 tarihli bir arzla durumu sadrazama bildirmiştir. Cevabî yazıda iç kalede bulunan 52 zimmîden hepsinin caminin damlarını kürümek şartıyla haklarının korunması emredilmiştir.¹⁸¹ Bu tutum Osmanlıların Selçuklulara dair bilinçli olarak oluşturdukları tasavvurların yanında Selçuklu algılarına (onların kendi kimlikleri üzerindeki yerine) dair işaretler de verir.

Konya Alaeddin tepesindeki Selçuklu sarayının 17. yüzyılda harabe hâline gelmesine rağmen yanı başındaki Alaeddin Camii Osmanlılar tarafından onarılmış ve vakıfları işletilmeye devam edilmiştir. II. Mehmed'in 881 (1476) tarihli Konya tahrir defterinde Alaeddin Camii'nin hatibi belirlenmiş, vakıf mülkleri yazılmıştır. Caminin III. Murad zamanında etraflı bir onarım gördüğü 17 Zilhicce 1001 (15 Eylül 1593) tarihli bir hükümden anlaşılmaktadır. Tek şerefeli minare, camiye Osmanlılar tarafından eklenmiştir. Vali Sururi Paşa delaletiyle gerçekleştirilen onarımdan sonra, Selçuklu sultanlarını onurlandıran birçok kitabeye sahip caminin doğu kapısı üzerine bu kez Osmanlı padişahını onurlandıran "Hazret-i Abdülhamid Han diyanet perveri / Taht-ı

¹⁸⁰ Yasemin Deker, "Hisarcık Suyu Vakfiyesi", *Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kayseri Ansiklopedisi*, c. III, İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2013, ss. 191-193; DABOA, C.EV., 47/2338, 21.08.1182.

¹⁸¹ Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, ss. 69-70.

iclâlinde dâim eylesün Rabb-i rahîm...” diye başlayan 1307 (1889) tarihli bir kitabe eklenmiştir.¹⁸²

Burada daha önceki tarihçiler tarafından dile getirilen, Selçukluların Osmanlı elitlerinin bilincine kutsiyet kanalı üzerinden dâhil olduğu önermesi¹⁸³ somut bir görünüm kazanır. Charles Texier’in bir gravürü (**Resim 1**) bu bakış açısını daha berrak görmemize yardımcı olur. Siyasi anıt-yapılar bir süre sonra kaderine terk edilirken dinî anlamı olan vakıflar¹⁸⁴ ve ibadethaneler korunmuş, onarılmış, çalıştırılmış, süregelen hak sahiplikleri de teslim edilmiştir; yapıların üzerine minare, duvarına kitabe eklenmiştir.



Resim 1: 1882’de basılan gravürde önde Alaeddin Köşkü kalıntıları, arkada Alaeddin Camii (C. Texier, *Küçük Asya*, c. III, s. 307).

1.2. MOĞOLLARIN MİRASÇILARI

Osmanlı tarihleri genelde Tatarları/Moğolları “birinci sıradaki öteki” olarak belirlemiş kendi kimliğini bu karşıtlık üzerinden şekillendirmiştir. Bununla birlikte bu büyük tarihten ve onun “faydalarından” kendilerini büsbütün uzak tutmuş görünmemektedirler. Her ne kadar yerleşmemiş olsa da şair Enverî’ye göre Osman’ın beşinci sıradaki atası

¹⁸² Aynı eser, ss. 61-69.

¹⁸³ Faroqhi, *Kültürel Tarih*, ss. 83-86; Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, ss. 284-303.

¹⁸⁴ Vakıfların dinî kökenleri için bkz. Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *TDVİA*, c. XLII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, ss. 475-479.

Gazan adında birisiydi.¹⁸⁵ Lindner, 1299 tarihli Gazan Han adına basılan bir sikkenin darp yerini Söğüt olarak okur, o tarihte bu parayı bastırmak zorunda kalan / basılmasına boyun eğen Osman Gazi'ydi.¹⁸⁶ Yine aynı Osman bir oğluna Moğollara karşı Rûm diyarının doğal müttefiki sayılan Memlük sultanı Melik Nâsır'ı çağırıştırır biçimde Melik adını verirken bir oğluna da 1314'te asi Türkmenleri itaat altına almak için Karabük'e kadar ilerleyen İlhanlıların ünlü emîri Çoban'ın adını koymuştu.¹⁸⁷

II. Murad için yazan Yazıcızâde Ali, efendisinin Cengiz soyundan gelenlerden daha yüce bir soydan geldiğini iddia etmişti.¹⁸⁸ Yıldırım Bayezid'in ordusundaki Tatarlar 1402'de Timur'un çağrısına uyup taraf değiştirdikten sonra, Osmanlıların bu topluluğa karşı eskisi gibi güven hissetmediğini varsayabiliriz. 1476-1481 arasında yazan Âşıkpaşazâde, Çavdar Tatarları özelinde Osman'ın "Bu Tatar'a gerçi and verdük ve illâ bunların Tatarlığı gitmez" dediğini,¹⁸⁹ 1485-1493 arasında yazan Neşrî ise Osman'ın "Tatar and bekler tâyife olmaz" dediğini rivayet eder.¹⁹⁰ Tatarlara karşı çokça ağır hakaretimiz ifade yer alır, Sultan Alaeddin'in onları yenip hayalarından bir gölgelik yaptırdığı "latife" nevinden beyan edilir.¹⁹¹ Bu kısa anekdot, bu iki tarihçinin yaşadığı II. Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde hâlâ Tatarlara karşı aynı duygunun izlerinin bulunduğunu düşündürür.

Bütün bunlara rağmen Moğolların/Timurluların kimi zaman olumlu algılandığını gösteren bahisler de mevcuttur. Ahmedî Cengiz ve evladını genelde zulüm ile ilişkilendirse de ilk Müslüman İlhanlı hükümdarı olarak işaret ettiği Abaka Han'ı (aslında Ahmed Teküder) "dâdger" (âdil) sıfatıyla anar, atalarının zulmünü kaldırdığını söyler, Gazan Han'ın cömertliğini Mekke'ye yaptığı bağışlar nedeniyle övgüyle anar.¹⁹² 1474'te II. Mehmed'e Tûslu şair Meâlî tarafından sunulan *Hünkârname* isimli Farsça eserde

¹⁸⁵ Enverî, *Düsturnâme*, s. 13.

¹⁸⁶ Lindner, *Osmanlı Tarihöncesi*, ss. 106-108.

¹⁸⁷ İnalçık, "Osman Beg", ss. 485, 498 (1324 tarihli Mekece tevliyet beratına istinaden). Bu ismin ilham kaynağı uç beyleri komutanı Emîr Hüsameddin Çoban da olabilir.

¹⁸⁸ "...Oguz'un kalan hanları urugından belki Çingiz Hanları urugundan dahı mecmû'ından ulu asl ve süngüktür..." Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 24.

¹⁸⁹ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 38.

¹⁹⁰ Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 54.

¹⁹¹ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 16, 102.

¹⁹² Ahmedî, *İskendernâme*, ss. 822, 830-831, 854.

Timur olumlu ifadelerle anılır, oğlu Şâhruh övülür ve onun da oğlu Baysungur’a ağıt yakılır.¹⁹³

Sultan Süleyman’ın veziriazamı Lutfi Paşa, 1553-1563 arasında yazdığı kitabında her yüzyıl başında bir müceddid (dini yenileyen) geleceğini Peygamber’den aktarır. Ehl-i sünnet bakış açısıyla oluşturulan bu halkalar bütünü genellikle heretik olarak tanımlanan İslamî mezhep ve oluşumlarla mücadele etmiş hükümdarları ve Moğol/Tatar istilaları karşısında Rûm diyarını derleyip toparlayan isimleri kapsar. Bu müceddidler zincirinde yer alan isimler sırasıyla şunlardır: Emevî halifesi Ömer bin Abdülazîz (717-720), Abbasîlerden Harun Reşid oğlu Mu’tasım-Billâh Muhammed (833-842), Abbasîlerden Kâdir-Billâh Ahmed bin İshâk (991-1031), Âl-i Selçuk neslinden Muhammed Tapar bin Melikşah (1105-1118), Cengiziler neslinden Şah Gazan bin Argun Han (1295-1304), Osmanlı hanedanının kurucusu Osman Gazi (1302-1324), Osmanlı’dan Yıldırım Bayezid oğlu Sultan Mehmed (1413-1421), Osmanlı’dan Sultan Selim (1512-1520). Bu sıralamanın Selçuklular ve Moğollarla ilgili bahisleri şöyle anlatılmıştır:

“...Ve hem Osman Gâzî re’s-i miyenün yedi yüzünde [1300] dîn-i İslâm’ı yinileyübdür. Zîrâ ol zemânda Cengiziler hurûcî ile ve galebesi ile İslâm dîninin bir mertebede za’îf itmişlerdi ki ta’bîre kâbil değildir. Hatta tevârihlerde mezkûrdur ki Cengiz Han zuhûrundan Osman Gâzî beglendiği zamâna gelinceye degin kâfir Mogollar her iklimde Müslümanlar üzerine gâlib olmuşlardı. [...] Beşinci yüzün dînini ihyâ idüb yenileyen Âl-i Selçuk neslinden Muhammed bin Melikşâh idi. Be-gâyet dîn ü diyânetle ma’rûf ve adl u sıyânetle mevsuf idi. Ve re’yi sâyib ve ahdi[nde] sâbit ve va’desi sâdık idi. Ve dînin i’zâzında ve melâhide-yi mela’inenin kal’inde ve kahrında be-gâyed mecîd idi ve bîze-i İslâm’ı saklamada yed-i beyzâ göstermiş idi. [...] Altıncı yüzyılın dînini ihyâ idüb yinileyen Cengiziler neslinden Şâh Gazân Han bin Argun Han bin Hülâgû Han bin Toluy Han bin Cengiz Han idi kim atası ve dedeleri dînini terk idüp dîn-i İslâm’a gelüp ve resulullâh sallallahü ve aleyhüsellem dînini güneş-tâbân olup dedesi Cengiz Han’ın zuhûrundan kendüsi İslâm’a gelinceye degin ne kadar kilîsâlar ve puthâneler ki İslâm vilâyetlerinde yapılmış idi emr idüp tamâmet yıkdurup harâb itdürdi ve Müslümanlar üzerine konulan harâcî ve sâir bid’atleri ki kâfirler ihdâs itmiş idi giderüp tamâmet magribde ve maşrıkda olan Müslümanlar külliyyen Gazân Han’n İslâm’a gelüp ve bu kadar bid’atleri ref itdügine ferahlar ve sürurlar hâsıl itdiler ki bunlardan önürdi gelen Müslümanlar bu arzuda nicesi ömrlerin geçürdiler...”¹⁹⁴

Osman Gazi, Osmanlı tarih yazarlarınca genellikle Rûm Selçuklu hükümdarı Alaeddin Keykubad ile ilişkilendirilirken Lutfi Paşa’nın müceddidler zincirinde 1107’de Batınîlerden Düzkûh Kalesi’ni alan Büyük Selçuklu hükümdarı Muhammed Tapar’ı ve

¹⁹³ Meâlî, *Hünkârname*, ss. 59, 70 (metin ss. 101-102, 114-115).

¹⁹⁴ Lutfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 145-147 (Atik neşri ve Âlî neşri karşılaştırılmıştır. Bkz. *Lutfi Paşa Târîhi*, haz. Âlî Bey, İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1341, ss. 6-13.)

İslam'a giren İlhanlı Gazan Han'ı takip eden halka hâline gelmiştir. Bölümün hemen başında "kâfir Moğollar" ifadesini kullanan Lutfi Paşa, Cengiz'e kadar silsile hâlinde atalarını andığı Gazan'ı apayrı bir yere koyar: O puthâneleri yıkarak âdeta dedesinin "günahlarını temizler".¹⁹⁵ Görülüyor ki Veziriazam için Moğolları öteki kılan şey onların karakterleri, soy veya sopları değil dinleridir. Paşa, "Yumuk gözlü Tatarlar itten beterler"¹⁹⁶ diyen Kemal ile ayrıştır: Moğolları öteki yapan unsur onların "kâfirliği"dir, Sünnî İslâm'a girdikleri anda Osman'ın da içinde bulunduğu bir zincirin "temiz halkaları" hâline dönüşürler. Paşa'nın satırlarında Gazan Han gelişigüzel sahiplenilmiş gibi görülmez, o Anadolu Selçuklu sultanlarını istediği gibi tahtan indirip tahta çıkartırken meşru konumdadır: "Gıyaseddin Mesud'un yerini Mesud'un karındaşı oğlu Keykubad'a viridi. Keykubad dahi Rûm'a gelicek sehl zemân içinde Gazan Han'a yâgî ve tâgî oldu."¹⁹⁷ "Tâgî" kelimesi Arapça "azmak" anlamına gelen "tuğyân" kelimesinden türemiştir, "şâkî" (eşkıya) kelimesiyle eş anlamlıdır.¹⁹⁸

R. P. Lindner, 1299-1300'de İran'daki İlhanlı merkeziyle Anadolu'daki Moğol komutanları arasındaki çekişmelerde taraf olan Rûm ahalisinin merkeze itaatini sağlamlaştırmak için Gazan Han'ın izniyle Anadolu'da bolca darphane açıldığını, sikkeler üzerinden Anadolu'ya kâr sağlandığını iddia etmiştir.¹⁹⁹ Lutfi Paşa'nın ve Ahmedî gibi diğer Osmanlı yazarların Gazan Han'a karşı olumlu yaklaşımının bir nedeni de tarihteki bu olumlu yöndeki ekonomik değişimler olmalıdır. Paşa'ya göre Gazan puthâneleri yıktığı gibi Müslümanlar üzerindeki haracı da kaldırmıştı.

Lutfi Paşa Müslüman Moğol olarak sunduğu Gazan Han'ı muhabbetle anmasına rağmen Müslüman Timur'u oldukça olumsuz yâd eder. Ona göre sekizinci yüzyılda I. Mehmed İslam dinini yenilemiştir. Paşa gerekçesini şöyle açıklar: "Şunun için kim Çagatây tâifesi yani Temürlenk leşkери ile şarkdan zuhur idüp ehl-i İslâm'ı bir mertebde zelîl ve zaif idüp bidat ehlini ihyâ itmişdi kim vasfa gelmez..."²⁰⁰ Timur, eski Moğol yasalarını şeriata

¹⁹⁵ Gazan Han, babası Argun'un resminin bulunduğu Tebriz'deki bir tapınağı da yıktırıştır. Bu onun kendi tarihiyle yüzleşmesinin ve Müslümanlarla bütünleşmesinin en keskin göstergelerinden olmalıdır. Bkz. Abdülkadir Yuvalı, "Gâzân Han", *TDVİA*, c. XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 430.

¹⁹⁶ Kemal, *Selâtinâme*, s. 29.

¹⁹⁷ Lutfi Paşa, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, ss. 145-146.

¹⁹⁸ İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı*, s. 1186.

¹⁹⁹ Lindner, *Osmanlı Tarihöncesi*, s. 104.

²⁰⁰ Lutfi Paşa, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 147 (Âlî neşri, s. 11).

tercih etmekle suçlanmış, Horasan ve Mazenderan'daki faaliyetlerinde Sünnîliği desteklemiş, Şam'da ise koyu bir Şîî olarak vasıflandırılmıştı.²⁰¹ Onun birbirinden farklılık arzeden tutumları Lutfi Paşa'nın onu nefretle anmasına zemin hazırlamıştır. Bu konuda Osmanlı tarih yazarları arasında eder bir isim olan Gelibolulu Mustafa Âlî farklı bir tutum içerisinde. O Osmanlı soyunu Oğuz Kağan'a bağlayıp Osmanlıların Selçukluların devamı olduğu tezini benimsemekle birlikte Timur'u ve Cengiz soyunu "sâhib-kıran" ve "yüce soylu" diye tanımlayıp onların evrensel hükümdarlık haklarını tanır, dünyevi yasalarını ise layıkıyla uygulanmayan İslam şeriatı karşısında âdil bulur, Timur'un hükümdar soyundan gelmemesi başarısı ve adaleti karşısında önemsizleşir. Bununla birlikte Âlî Osmanlıları bu soyun meşruiyetine eklememez, onları meşru bölgesel hükümdarlar olarak görür.²⁰² Âlî'nin istediği mevkilere gelememesi onun ana anlatıdan ayrılmasında rol oynamış etkenlerden olmalıdır.²⁰³

Yazıcızâde Ali ve Neşrî'ye göre Osmanlılar, Selçuklular ile Oğuz soyu üzerinden akraba olduğu gibi Moğollarla da biraz daha uzak biçimde de olsa Yafes b. Nûh üzerinden akrabadır.²⁰⁴ Yazıcızâde, Gazan Han'ı rahmetle anar ve İlhanlıların Anadolu'daki vârisi sayılan Eretna Bey için "... Rûm'da şöyle adlı itdi kim adını Köse Peygamber kodılar" kaydını düşer.²⁰⁵ 1680'lerde yazan seyyah Evliya Çelebi, Osmanlıların Danişmendliler ve Akkoyunlularla akraba olduğunu, bunların hepsinin Tatar olduklarını, Osmanlı sülalesinin Tatar hanlarıyla akrabalığı bulunduğunu dile getirmektedir.²⁰⁶

Sultan I. Mahmud tarafından 1732-1739 yıllarında Kırım hanları Kaplan Giray, Fetih Giray ve Arslan Giray'a gönderilen nâme-yi hümâyunlarda "selâtîn-i miknet-karîn-i Cengîziyye" (kudretli Cengizli sultanları), "selâtîn-i kirâm-ı Cengîziyye" (ulu Cengizli sultanları), "selâtîn-i hamîyyet-mekîn-i Cengîziyye" (hamiyetli Cengizli sultanlar), uruğ-ı hurşîd-fürûğ-ı Cengîziyye (Cengiz'in günışığı gibi parlayan soyu), "furûğ-ı şerecere-i

²⁰¹ İsmail Aka, "Timur", *TDVİA*, c. XLI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s. 175.

²⁰² "...târih-i hicretten sonra zuhûr eden havâkînün bir sâhib-kırânı Cengiz-i rûşen-tebâr [parlak soylu] ve birisi dahi Timur-ı büzürgvardur [yüce mertebeli]..." Âlî, *Kühü'l-ahbâr*, ss. 11-17. Cornell Fleischer bu konuda ayrıntılı bir tartışma yürütür. Bkz. *Tarihçi Mustafa Âlî*, ss. 283-304.

²⁰³ Bekir Kütükoğlu, "Âlî Mustafa Efendi", *TDVİA*, c. II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, ss. 414-416.

²⁰⁴ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, ss. 8-9; Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 6.

²⁰⁵ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, ss. 773.

²⁰⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, c. IV, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Robert Dankoff, s. 99.

tayyibe-i sâbitü'l-asl-ı Cengiziyye (Cengiz'in aslı sabit temiz soyunun ışığı) ve "taraf-ı İlhâni" gibi yüceltici ifadeler kullanılmıştır.²⁰⁷

XVI. yüzyıl ortalarında yazan muhtemelen Karamanlı tarih yazarı Şikârî, Karamanoğlu Mehmed Bey'in Oğuz soyuyla övündüğünü, "Cümle Moğol, Kürd ve Türkmân benimledir, sultan-ı Moğol'um" dediğini söyler.²⁰⁸ Bu ifadeden Karamanoğullarının hâkim oldukları bölgelerdeki tüm toplulukları kapsama amacı güttüğünü ve topraklar genişledikçe hâkim oluna Kırım gibi Moğol yoğunluklu yeni bölgeleri elde tutmayı önemsendiğini çıkarılabılırız. Osmanlılar da bu kapsayıcı siyaseti beyliklerle rekabetleri neticesinde gütmek ve Moğol unsuru büsbütün dışarda bırakmamak zorunda hissetmiştir.

1.3. BÖLGESEL DAYANAKLAR

Friedrich Giese, Selçuklu döneminden kalan ahî teşkilatının, Osmanlı kuruluşunun belkemiğini oluşturduğunu, Şeyh Edebalı ve Çandarlı Kara Halil gibi Osmanlılara rehberlik etmiş kişiliklerin bu teşkilattan neşet ettiğini söyler. Yeniçeriler bu teşkilattan esinlenerek kurulmuş, üniformaları ahîlerden uyarlanmıştı. Yeniçeri ocağının manevi yönden Hacı Bektaş'a bağlanması Osmanlıların Selçuklulara öykündüğünün bir işaretiydi.²⁰⁹ Abbasîler ve Rûm Selçuklularının Sadreddin Konevî gibi âlimlerin aracılık etmesiyle Anadolu'da ortaklaşa kurdukları fütüvvet teşkilatının meşhur üyeleri arasında I. Alaeddin Keykubad bulunuyordu ve Osmanlı kroniklerine göre onun siyasi takipçisi durumundaki ilk Osmanlı hükümdarları ahîlik teşkilatının üyesiydiler.²¹⁰ Kendisi de bir mutasavvıf derviş olan Âşıkpaşazâde, Rûm'a gelen dört taife arasında Gâziyân-ı Rûm, Ahîyân-ı Rûm, Abdâlân-ı Rûm ve Bâciyân-ı Rûm'un bulunduğunu söyleyerek Osmanlı hanedanının içinde bulunduğu gaziler sınıfıyla ahîlerin yoldaşlığını ima eder.²¹¹

Karamanoğulları Beyliği, Osmanlılarla en uzun süre rekabet yürüten beylik olmuştur. İki taraf da tarihçelerinde kendilerini yekdiğerini koruyan hamiler ve yönetme yetkisini öteki

²⁰⁷ *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn (2 Numaralı Name Defteri)*, haz. Murat Cebecioğlu vd., İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2013, ss. 21, 34, 37, 41, 111, 112.

²⁰⁸ Şikârî, *Karamannâme*, s. 124.

²⁰⁹ Giese, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi", ss. 149-175, not 7.

²¹⁰ Kazıcı, "Ahîlik", ss. 540-542.

²¹¹ Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 308.

tarafa bahşeden asıl söz sahibi hâkimler olarak betimlerler.²¹² Bununla birlikte ilginç bir biçimde Karamanoğullarının Selçuklulardan -tıpkı Osmanlılar gibi- hâkimiyet alametleri olarak kurulduğu ve meşruiyetin Selçuklulardan birçok beye aynı anda aktarıldığı kabul edilir. II. Bayezid için 1485-1493 arasında bir tarih yazan Neşrî ve Osmanlı sarayında muhafaza edilen tarih tomarlarına 1569-1595 arasında bir ek yazan Lokman, Osmanlıların ortaya çıkışını anlatmaya girişmeden önce Alaeddin Keykubad'ın Karaman'a kılıç kuşattığını söylerler.²¹³ Bu kılıç kuşanma işi Osman'ın kılıç kuşanmasından önce olduğuna göre bu iki merkezî Osmanlı tarih yazarı Karamanoğullarını Selçuklulardan beylik alan ötekiler karşısında biraz daha "kıdemli" kılarlar.

Şikârî, Karamanoğlu Alaeddin Bey'in, I. Murad'ın Beyşehir istilası üzerine şunları söylediğini aktarır: "... Osmanoğlu bizim diyârumıza niçe gelür? Yarak görün biz dahi anın diyârını ata çignedelüm, dedi. Zirâ biz ânı tabl ü alem sâhibi eyledik."²¹⁴

Yazıcızâde Ali, Karamanoğullarının Selçukluların yerine geçtiğini şöyle ikrar eder: "... Rûm'da Mogol'dan sonra Konya tahtına Karaman oğlanları oturup Selçuk sultânlar yirinde hüküm iderler." *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'un Mehmed Ağa b. Kasım Paşa isimli bir vezire ait 1792 tarihi taşıyan Berlin nüshasındaki bir derkânarda, Timurtaş'ın 1304 sonrası Selçuklu hanedan mensuplarını öldürmesi esnasında kaçan şehzadelerden bazılarının Karamanoğulları ülkesine gittiği, Karamanlıların bunlardan kız alarak soylarını Selçuklularla karıştırdığı ve böylece saltanat dava ettikleri yazılıdır.²¹⁵ Bu malumat Osmanlı okurlarca kabul görmüş ise Karamanlıların Selçuklularla akraba olduğu ve soy meşruiyeti açısından -Oğuz boy hiyerarşisi içinde değilse bile- Osmanlılardan yakın tarih bağlamında daha üstün oldukları da kabul edilmiş olur.

Oruç Bey, Osmanlıların 1240 Babaî isyanının hatıralarına da yaslanan Karamanî kökenlerini şöyle öyküleştirir:

"... Meğer bir gece Sultan Gıyâseddin'i kulları depelediler. Âkıbet oğlu oğlu, oğul zürriyeti kat olundu. Memleket hâlî kalmış idi. Babayîlerden Âşık Paşa babası Muhlis Paşa bir

²¹² Oruç Bey, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 46-47; Şikârî, *Karamannâme*, s. 209.

²¹³ Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 23; Lokman, *Zübdetü't-tevârih*, s. 101. Neşrî'de Alaeddin, Karaman'a "faaliyetlerine göz yumarak" kılıç kuşatırken Lokman'da "şecaatini işiterek" kılıç kuşatır.

²¹⁴ Şikârî, *Karamannâme*, s. 212.

²¹⁵ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 704, 771, not 1792.

sebebiyle vilâyete pâdişâh oldu. Babâyîleri kıranlardan kudret desturuyla intikam alup Babâyîleri kıranları hep kılıçdan geçürdi, kim varsa kırdı. Kırk gün, bazılar derler altı ay beğlik etdi. Andan sonra kendülerün halîfelerinden Nûreddin Sofu Kadı derlerdi, bu Nûreddin sofı Kadı'nun beş yaşında bir oğlu vardı. Adına anun Karaman derlerdi. Muhlis Paşa ol Karaman adlu oğlanı kendü eliyle tahta geçürüp pâdişâh etdi hicretün sene 679. Ve Muhlis Paşa nefis edüp eyitdi: 'Bunun nesli bu vilâyeti duta, pâdişâh ola' dedi. Karaman vilâyetine Karaman dedüklerinün aslı budur. / Osman Gâzi zamanıydı. Ertuğrul dahi ol vakit hayatda idi. Gıyâseddin vefât edüp memleket tefrika oldukda Ertuğrul ve Osman Gâzi Karaman'a kasd etseler alurlardı. Ve İllâ derlerdi kim biz bu ocakdan uyanduk ol ocağa kasd etmek olmaz..."²¹⁶

Oruç'un satırları, "kasd etseler alurlardı" sözü ile Karamanlılarla bir boy ölçüşme içerirse de "biz bu ocaktan uyanduk" sözü ile de Osmanlıların Karamanlılara tarihsel bağılıklarını bildirir. Oruç Bey'in yazdığı çağda artık Karamanoğullarının tarih sahnesinde eskisi gibi etkin olmamaları ve yazarın Babaî geçmişine duyduğu sıcak hisler bu satırları yazmasına sebep olmuş olmalıdır. Onun saray şehnamecisi Lokman tarafından tekrarlanması, iddiasının ana söylemde belli bir kabul gördüğünün kanıtıdır.

Osmanlılar çeşitli vesilelerle rekabet ettikleri Anadolu beyliklerinin kökenlerini tıpkı kendilerinininki gibi bir biçimde Selçuklulara hizmet öyküsüne bağlamış gibidir. Neşrî şöyle der: "Menteşe ve Hamid ki selâtîn-i Selçukiyye'nin beğleri oğlanlarıdır ol memlekete müstevli oldular. Teke ki Eğdir kethüdâsı oğludur ve Karasi Sultan Mesud nökerlerindendir."²¹⁷ Onlar her ne kadar Selçukluların zayıflamasını fırsat bilmiş gibi gösterilseler de Selçuklu devlet kademelerinde deneyim sahibi kişiler olup türedi değildirler.

Aydınöğulları Beyliği ile Osmanlılar özellikle II. Murad (1421-1451) döneminde çatışmış ve birbirini küçük düşürecek ifadelerle anmaya eğilim göstermişlerdir.²¹⁸ Buna rağmen Ebülhayr Rûmî'nin Cem Sultan'ın emriyle Babadağ civarındaki Sarı Saltık menkıbelerini derleyerek muhtemelen 1480'de hazırladığı *Saltıknâme*'de Aydınöğlü beyi Gazi Umur Bey (1334-1348) Osmanlılara öncü bir gazi-kahraman olarak betimlenmektedir.²¹⁹ II. Selim döneminde Yusuf b. Abdüllatif tarafından yazılan *Subhatü'l-Ebrâr* adlı eserde Aydınöğlü Umur Bey Osmanlı beyleri arasında gösterilir, gazilerin "Gazi Umur canı için"

²¹⁶ Oruç Bey, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 12.

²¹⁷ Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 25.

²¹⁸ Karadeniz, *Psikolojik Mücadele*, s. 101.

²¹⁹ Ebülhayr Rûmî, *Saltıknâme*, c. I-II-III, haz. Necati Demir ve M. Dursun Erdem, Ankara: Destan Yayınları, 2007, s. 544.

diye yemin ettiklerini yazar.²²⁰ 1490'larda II. Mehmed anısına bir tarih yazan Tursun Bey (Tûr-ı Sînâ), 1475'te Kefe fethi için yola çıkan Osmanlı donanmasını betimlerken "Eğer görse anı Gâzi Umur Beg / Diye olmaya bu donanmadan yeğ" diyerek Umur Bey'i deniz gazilerinin referans kişisi olarak yansıtır.²²¹ Oruç Bey biraz daha ileri giderek Orhan oğlu Süleyman Paşa ile yoldaş olarak gösterdiği Umur Bey'i bir ermiş seviyesine çıkarır:

"Orhan Gâzi oğlu Süleyman Paşa Rumeli'ne geçüp Gelibolu ve Bolayır'ı feth etdükte ol vakit Aydın-ili beği Aydın Beğ'ün oğlu oğlu Gâzi Umur Beğ derlerdi. Deniz yüzünde gemiler ile gâziler ile gazâ ederdi. Süleyman Paşa Bolayır'ı feth edüp aldıkda Gâzi Umur Beğ deniz yüzünden gelüp Bolayır'da Süleyman Paşa ile buluşur idi. Gâzi umur Beğ Süleyman Paşa'ya demişdi kim: 'Paşa Sultan! Şimden girü sana destur yokdur kim girü Anadolu'ya geçesin'... Süleyman Paşa merhum sene 759 yılında Anadolu'ya geçdi Biga tarafına av avlamağa. Bir gün ava çıkdı. Av avlarken kazâ-yı âsmânî hükm-i Rabbânî kudret şöyle yüz gösterdi. Ecele hod kimesne mâni olamaz... Şimdi dahi Rumili gâzileri zamanımızun dilâverleri Gâzi Umur Beğ ve Süleyman Paşa merhumun bu iki gâzi gâzilerün velâyetlerini zâhir gözleri açuklar, azizler Bolayır'da olan sülehâdan dâyime âşikâre velâyetlerini görürler imiş. Her ulu gazâ kim Rumili'nde olsa elbetde anların bir velâyeti işâretle zâhir olurmuş. Gâziler i'tikâdla gazâ edenler, Gâzi Umur Beğ ve Süleyman Paşa merhum bunların ruhları Hak ta'âlâ tarafından varup gazâdan eksük olmazlar imiş, bâtın erenleri, gözleri açuklar görürlermiş. Âşikâre görenlerden anların mübârek lafızlarından işitenlerden tevâtür ile işitdik. Her gazâda bilece buldukları sahih olundu. Gâzilerdür i'tikâdla gelmişlerdür bu yola, anların himmetlerini Rumili gâzileri üzerinden eksik etmeye inşâ-Allâhu ta'âlâ."²²²

Bu örnekler Osmanlıların kendilerinden önce kurulmuş olan ve zaman zaman savaşmaktan ve çekişmekten geri durmadıkları bazı beyliklere kendi kimliklerini kısmen dayandırdıkları izlenimini uyandırır. Osmanlılar, I. Bayezid döneminde gerçekleştirilen beylikler üzerindeki sert fütuhatin 1402'deki Ankara Savaşı ve sonrasında aleyhlerine ne türlü dönebildiğini anlamış olmalıdır. Belki de Osmanlı yazarlar 1402 sonrası tarihlerde kimi beyliklerin kökenlerini olumlayıp bu kökenlere Osmanlı kimliğini eklemeyerek mağlup kitlelerin öfkesini dindirmeye ve böylece yüzyıllar içinde kutuplaşmış kimlikleri Rûm diyarının Osmanlılar eliyle birleştirildiği çağda tek potada eritmeye çalışıyordu.

²²⁰ Karadeniz, *Meşruiyet Mücadelesi*, E-Kitap (Kobo), "Kutsiyet" başlıklı bölüm.

²²¹ Tûr-ı Sînâ (Tursun Bey), *Târîh-i Ebü'l-feth*, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaa-yı Halk-ı Osmanî Şirketi, 1330, s. 160.

²²² Oruç Bey, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, ss. 21-22.

1.4. ESKİ YAKINDOĞU DEVLET VE HANEDANLARI

1390-1410 arasında bir *İskendernâme* yazarak I. Bayezid oğlu Süleyman'a sunan şair Ahmedî, İskender-i Zülkarneyn'in doğulu bir bakışla tarihini nazmettikten sonra konuyu Yakın Doğu hükümdarlarına ve sonra da Osmanlı hanedanına bağlayarak, dolaylı bir biçimde dünya hükümdarlar tarihini Osmanlılarla ilişkilendirir. Bu eserde dünyanın ilk şahı olarak vasıflanan destani Keyumers'den başlamış, İran destanî hükümdarları, Sâsânîler, Muhammed Peygamber, dört halife, Emevîler, Abbâsîler, Cengizîler, Osmanlılar ve ünlü filozoflar anlatılmıştır. Ahmedî ilk Sâsânî hükümdarı Erdeşîr için “Kârdân u âdil idi vü dilîr” ifadesini kullanırken oğlu Şâpur'un batıl dine halkı davet etmesinden söz eder, Yezdicerd'i “müfsit” ve “zâlim” sıfatlarıyla anar, Nûşinrevân'ın (Enûşirvan) ise “sultan-ı âdil” olup adını kıyamete dek duyurduğunu söyler. Emevîler bahsinde Muaviye'yi “dinde hıyanet eyleyen” ve oğlu Yezîd'i “zâlim” diye anan Ahmedî, “Âl-i Mervândan erişüp zulm eli / Âl-ıla Haydar'dan aldılar eli” diyerek bu hanedanın meşruiyetini çürütür, Emevî Süleyman b. Velîd'i ise “dâdger” (âdil) olarak niteler. Ahmedî, Abbasîlerin Emevîlerin yerine geçmesini olumlu karşılar.²²³

Şair eski Yakın Doğu hanedanlarıyla Osmanlıları doğrudan ilişkilendirmez ancak Osmanlı hamisine bu tarihi anlatmasının bir sebebi Osmanlıları bu ortak tarihin bir parçası olarak görmesinden ileri gelmektedir. Bütün bu tarih anlatısını hacimli bir *İskendernâme*'ye ilave olarak yazmasının sebebi ise Firdevsî'nin (ö. 1020?) *Şehnâme*'sinden sonra Makedonyalı İskender'in Yakın Doğu tarihinin önemli bir imgesi hâline gelmiş olmasındandır. Timur bir doğulu Çağatay/Moğol hükümdar olarak Osmanlılara, Selçukluları yıkan Cengiz ailesini hatırlatmıştı: Bir zamanlar Osmanlıların Timur'un erişemediği Rumeli'deki topraklarında doğan ve Batı'dan Doğu yönüne, Türkistan'a doğru fetihler başaran bir cihangirin 1402 ertesinde sunulan bir eserde Osmanlılara takdim edilmesi anlaşılır bir tutumdur. Şehsüvaroğlu Ali Bey, Şükrî-yi Bitlisî'den “İskender'den daha büyük olan Selim'i” Ahmedî'nin *İskendernâme*'si gibi bir

²²³ Ahmedî, *İskendernâme*, ss. 745-746, 757, 773, 775, 788.

eserle anlatmasını istemiş ve 1521’de ortaya *İskendernâme*’ye ve onun kahramanına öyküen bir *Selimmâme* çıkmıştı.²²⁴

Kadı Şükrullah ve müderris Neşrî gibi ilk Osmanlı tarihi yazarları kendi günlerinin tarihini ve dolayısıyla bağılısı oldukları Osmanlıları dünya tarihinin bir parçası kılacak eserlerini yazmışlardır. Neşrî’nin 1485-1493 arasında yazdığı eserinin sadece Osmanlılar ve Türkleri içeren VI. kısmı günümüze ulaşsa da önceki kısımların bir parçasında Abbâsî halifelerinin anlatıldığı bilinmektedir.²²⁵

Şükrullah’ın 1456-1459 tarihli Farsça kısa dünya tarihinde peygamberler, şeyhler ve filozoflar tarihçesinden sonra Eşkânîler, Sâsânîler, Alevîler, Yezidîler, Emevîler, Abbasîler, Selçuklular ve Osmanlılar anlatılır. Ancak Selçuklular haricindeki eski hanedanlar bu kâinat tarihlerinde Osmanlılar ile doğrudan ilişkilendirilmez, dolaylı yoldan Osmanlılara kadar gelen süreci hazırlarlar.

Şükrullah’ın yaratılıştan Osmanlılara kadar gelen sürecin takvimini izah ettiği bölümde kâinat kronolojisinin ana referans noktaları şunlardır: Âdem Peygamber, Nûh Peygamber, İbrahim Peygamber, Musa Peygamber, Süleyman Peygamber, İskender b. Feylekos, İsa Peygamber, Sâsânî Şahı Yezdicerd, Muhammed Peygamber, Melikşah b. Alp Arslan, Gazan Han, Osman b. Ertuğrul, Mehmed Han b. Murad Han. Ayrıca Şükrullah her bin yılda Tanrı tarafından bir peygamberin dünyaya gönderildiğini söyleyerek bir sıralama daha yapar: Âdem, İdris (Hanuh/Hermes), Nûh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed. Son peygamberden sonra, her yüz yılda bir, bir halife ve âlim gönderilerek İslam dini güçlendirilir. Bu kişiler sırasıyla şöyle verilir: Emevî halifesi Ömer b. Abdülaziz (717-720) ile âlimlerden İmam Muhammed Bakır (ö. 733?), Abbâsî halifesi Me’mûn b. Reşîd (813-833) ile âlimlerden İmam Şâfii (ö. 820), Abbâsî halifesi el-Muktedir Billah (908-932) ile âlimlerden Muhammed b. Cerîr-i Taberî (ö. 923), Abbâsî halifesi el-Kâdir-Billâh (991-1031) ile âlimlerden Muhammed b. Hüseyin Sülemî (ö. 1021), Abbâsî halifesi el-Mustazhir-Billâh (1094-1118) ile âlimlerden İmam Muhammed Gazzâlî (ö. 1111), Abbâsî halifesi el-Nâsır-Lidînillah (1180-1225) ile âlimlerden Muhammed b. Ömer-i Râzî (ö. 1210), II. Mehmed’in dedesi Osman’ın zamanında Bilecik’i fethettiği Memlük

²²⁴ Mustafa Argunşah, *Şükrî’nin Selim-nâmesi ve Eserdeki Doğu Türkçesi Unsurları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986, s. 5.

²²⁵ Abdülkadir Özcan, “Neşrî”, *TDVİA*, c. XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, s. 21.

sultanı Muhammed b. Kavelân [Kalavun] es-Sâlihî en-Necmî (fasılalarla 1293-1341) ile âlimlerden Muhammed b. Dakîk (ö. 1302), Memlûk sultanı Berkuk (1390-1399) ile âlimlerden Ömer el-Balkinî (ö. ?). Dokuzuncu yüzyılda ise peygamber soyundan Muhammed b. Abdullah el-Mehdî ortaya çıkacaktır.²²⁶

Şükrullah'ınkine benzer bir zincire Emevîlerden, Abbasîlerden ve İlhanlılardan halkalar ekleyen Lutfi Paşa'nın tarihinde²²⁷ Osman Gazi kendi asrının din yenileyicileri arasında sayılsa da Şükrullah onu bir başka müceddidin döneminde yaşamış önemli biri olarak anar ve Osmanlıları bu zincire doğrudan eklememez. Bunun farkın sebebi muhtemelen Lutfi Paşa'nın halifeliğin Osmanlılarda olduğu bir dönemde daha özgüvenli biçimde yazmış olmasıdır. İlginç bir şekilde Şükrullah'ın zincirinde Memlûk hükümdarlar Muhammed b. Kalavun ve Berkuk'u görürüz. Şükrullah her ne kadar eserini yazdığı sırada hayatta olan bir Memlûk hükümdarına bu zincirde yer vermese de hanedanlar tarihi söz konusu olunca onların Osmanlılardan daha kıdemli olduklarını ima eder. Bu satırlar, onun kitabını yazdığı sıralarda Memlûklerle henüz büyük bir askerî çatışmaya girilmemiş olması ile birleşince o devirde Memlûklerin İslam dünyasındaki hami rolünün Osmanlı algısında hâlen geçerli olduğunu düşündürür. Şükrullah'ın tarih algısında Abbâsî hilafetinin özel bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Memlûklerin Abbâsî hilafetini himaye ediyor olması da Mısırlıların bu denli öne çıkmasında etkili olmuş olabilir. Osmanlıları Oğuz soyundan saydığına göre Şükrullah, yakın gelecekte ortaya çıkacağını söylediği peygamber soyundan Mehdî'nin Osmanlı hanedanından olamayacağını kabul eder. Ancak o şüphesiz ki İslam'ın koruyuculuğu mirasını bölgesel olarak da olsa Osmanlılara atfeder: Mesela Osman'ın fethettiği Bilecik'in daha önce Abbâsî halifesi Harun Reşid (786-809) tarafından fethedildiğini söyleyerek Osmanlıları bu geçmişe eklemeler.²²⁸ 1517'de Mısır seferi dönüşü Kemalpaşazâde ile I. Selim arasında geçtiği rivayet edilen bir konuşmada ise Kemalpaşazâde atının ayağından sıçrayan çamuru affettirmek için sultana eski bir Abbâsî halifesinin âlimlere verdiği kıymeti gösteren bir anekdotu anlatır.

²²⁶ Şükrullah, *Behcetü't-tevârih*, ss. 142-144.

²²⁷ Lutfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 145-147.

²²⁸ Şükrullah, *Behcetü't-tevârih*, s. 359.

Bu da Abbaâsî hanedanının Osmanlı düşünce dünyasındaki referans konumuna işaret eder.²²⁹

Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*'da Osman Gazi başlığının hemen altında yazdığı bir şiirle bütün Yakın Doğu hanedanları arasında bir önceliklendirme yapar:

“Ey vâkıf-ı rüsûm-ı selâtın-i rüzgâr
Ne zümre-i Kiyân’i ne Eşkâniyân’ı an
Cengiziyânı bid’at-i Timuriyânı ko
Tedbîr-i bâ-sedâdla Sâsânîyân’ı an
Abbâsîyânı adlle vasfeyle kim nedür
Kimdir sana kim âdet-i Mervâniyân’ı an
Şer-i şerîfe revnak-ı İslâm’a rağbet it
Pirâye-i cihâd ile Osmâniyân’ı an.”²³⁰

Gelibolulu Âlî bu şiirinde eski İran krallıklarının, Cengizîlerin ve Timur’un tarihini benimsemediğini, seçmecî biçimde Sâsânîleri kabul ettiğini, Abbasîlerin, Emevîlerin Mervânî kolunun ve Osmanlıların tarihini benimsediğini sezdirir. Osmanlı saray tarihçisi Lokman ise 1569’da kendisinden önceki şehnamecilerin yazdıkları, saraya ait dünya tarihi tomarlarına yaptığı ilavenin mukaddemesinde tarih konularının bir hiyerarşisini muğlak biçimde sunar:

“... Âdem Peygamber’den ... ve hıttâ-i rüzgâr-ı rûz-kârda serîr-i hilâfete ve taht-ı saltanata geçüp pâdişâhlık idenler ki Pîşdâdiyân, Keyâniyân, Eşkâniyân ve Sâsâniyân’dur, anlar dahi tavâyif-i muhtelif olup bî-hâdd ve bî-gayelerdür. Ammâ şunlar ki azîm ve mehîb pâdişâhlar olup asâkir-i kesîre ve memalik-i kebîrelere mâlik olmuşlardır ki niçeleri Hâlik-i perverdigârın emr-i vâcibü’l-kabûllerine mutî u münkâd ne niçeleri râh-ı dalâlete düşüp isyân ü tугyân üzerine mu’tâd olmuşlardır ... Husûsâ hazret-i Muhammed Mustafâ’nun -aleyhi efdalü’s-salavât ve ekmelü’t-tahiyât- âbâ-yı izâm ve ecdâd-ı kirâmları silsile ile Âdem’e -aleyhi’s-selâm- vâsıl ale’l-infirâd derç ü sebt olunup çehâr yâr-ı hümâm ve hulefâyı kirâmın dahi haseb-i şerîfleri ve neseb-i münîfleri ve müddet-i hilâfetleri ve vech-i vefâtı ve her birinün alâ haddihî ıyân ü beyân olunduktan sonra Âl-i Ümeyye ve Âl-i Abbâsiyye ve Âl-i Eyyûbiyye ve Âl-i Fâtımiyye ve Âl-i Türkiyye ve Âl-i Saffâriyye ve Âl-i Sâmâniyye ve Âl-i Mahmûdiyye ve Âl-i Deylemiyye ve Âl-i Selçukiyye ve Âl-i Kıssîsiyye ve Âl-i Salguriyye ve Âl-i Harzemiyye ve Âl-i Cengiz’dür, bunların dahi müddet-i saltanatları ve asl-ı nesepleri kalîl ü kesîr sebt ü derç olına...²³¹

Lokman’ın alıntının sonunda verdiği hanedan isimlerini ilk saydıklarına göre daha fazla önemsemediğini ancak bunların bir kısmını Allah yolunda olmak ve bir kısmını da azgınlık

²²⁹ Âşık Çelebi Mehmed b. Ali, *Meşâirü’s-şu’arâ [İnceleme-Metin]*, c. I, haz. Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010, ss. 302-303.

²³⁰ Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 17.

²³¹ Lokman, *Zübdetü’t-tevârih*, ss. 94-95.

ve sapkınlık yolunda olmakla nitelendirdiği anlaşılmaktadır. Bu kategorileri belirleyen muhakkak mensubu bulunduğu sarayda benimsenen ehl-i Sünnet kriterler olacaktır.

Osmanlı tarihlerinin dışında bazı arşiv kayıtlarında Osmanlı sultanları için kullanılan unvanlarda da eski hanedanların izlerini görürüz. Sâsânî imparatorlarının, İskender'in ve başka hanedan mensuplarının adları adalet başta olmak üzere pek çok özellikleriyle Osmanlılar için -diğer İslam devletlerinde olduğu gibi- unvan hâline gelmiştir: Sikender-râyet, Dârâ-devlet, Nûşirevan-ı mesned-i adalet-âyin, Hüsrev-i bârgâh-ı izz ü temkîn, Kayser-i Cemşid-mekîn Hurşid-mekân münşeatlarda ve tarihlerde geçen unvanlar arasında yer alır. İskender'in sancağına, Dârâ'nın devletine, Husrev'in izzet ve şanına, Nûşinrevan'ın adaletine, Cemşid'in sağlam mekânlı bir kayser oluşuna, Rüstem'in kahramanlığına dikkat çekilir.²³²

1.5. KUTSAL KÖKENLER

Osmanlı tarih yazarları arasında Osmanlıların Arap aslından, Kureyşîlerden ve Peygamber soyundan geldiğini söyleyenler oldukça azdır. Bunlardan 1465'te yazdığı manzum eserini II. Mehmed'in sadrazamı Mahmud Paşa'ya sunan Enverî, Osmanlı soyunu sahabelerden birine bağlar. Hikâye şöyledir: Aşere-yi mübeşşereden sahabe Sa'd b. Ebû Vakkâs (ö. 675) Halife Ömer tarafından görevlendirildiği Acem ülkesi fethinden dönerken yüzbinlerce Oğuz çadırı görür. Türkistan'da Selçuk'un amcası olan bir Tümen Han vardır. O da ashâbdan Kureyşîli Ayaz b. Osman'ı görür ve onu ağırlayarak ondan cihadın ne olduğunu öğrenir. Ayaz'ı çok seven Tümen Han, kızı Turunc Hatun'u onunla nikâhlar. Ayaz, rüyasında öldüğünü ve üzerinde bir ağacın büyüyüp altı budağa ayrıldığını, cihan halkının bu dallar altında biriktiğini görür. Sa'd bu rüyayı tabir eder, Ayaz'ın altı oğlu olup bunlardan birinin âleme han olacağını söyler. Ayaz ve Turunc'un bir oğlu olur ona Oğuz Süleyman derler. Oğuz Süleyman, Selçuk'un kızını alır. Halife Ömer'in daveti üzere İslam'a giren Oğuz'un soyundan Kayı Han ve Osmanlı sülalesi türer.²³³ Evliya Çelebi 1680'lerde tamamladığı *Seyahatnâme*'sinde Şeyh Edebalı'yi

²³² Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, ss. 68, 128; Feridun Bey, *Münşeât*, c. I, ss. 3-4.

²³³ Enverî, *Düsturnâme*, ss. 5-14.

“sâdât-ı kiramdan” (seyyidlerden) gösterir ve Orhan’dan itibaren Osmanlı soyunun ana tarafından seyyid olduklarını iddia eder.²³⁴

İstanbul’un fethinin Kur’an’da yer aldığını belirten Gelibolulu Âlî ve Neşrî gibi tarihçiler İstanbul’un fethiyle Osmanlıların Peygamber’in övgüsüne mazhar olduklarını belirtirler. 1503’te II. Bayezid için *Kutubnâme* isimli bir eser yazan Uzun Firdevsî, efendisini zamanın kutbu ilan eder. Kemalpaşazâde, II. Bayezid için “hazret-i hilâfetpenâh” unvanını dercederek peygamberin halifelik makamına velinimetinin layık olduğunu ima eder.²³⁵ Peygamber’den bazı kutsal emanetler dışında çok fazla maddi ya da mimari kalıntıya sahip olmasalar da Osmanlılar, onun sahabelerinden biri olan Ebu Eyyub el-Ensârî’nin kabrinin II. Mehmed tarafından buldurulmasından sonra burayı bir kült mekân hâline getirdiler ve XVII. yüzyıl itibarıyla padişahlar resmen bu türbede kılıç kuşandı.²³⁶

Osmanlı kroniklerinde rüya anlatıları üzerinden Osmanlı hanedanının kurucularına kutsiyet atfedilmektedir. Bunlardan birinde Ertuğrul bir köyde konaklarken “Peygamber’e indirilen Kur’an’a” saygısından tüm gece ayakta durmuş, uykuya dalınca rüyasında Allah tarafından, kitaba saygısından dolayı soyunun ulu kılındığı bildirilmiştir.²³⁷ Bir başka rüyada Şeyh Edebalî’nin koynundan doğan ay Osman’ın koynuna girer ve bu rüya şeyh tarafından Osman ve neslinin padişahlığına yorulur. Sultan Alaeddin, Osman’a “Benüm du’âm Allah’un inâyeti ve evliyânun himmeti ve Muhammed’ün mu’cizâtı senünle biledür” der.²³⁸ Benzer şekilde Mihail Gazi bir tekfurken rüyasına giren Muhammed Peygamber ona Osman’a biat etmesini salık verir ve o da Müslüman olur.²³⁹

Osmanlı tarih yazarları genellikle Osmanlı soyunu tüm insanlığın ulaştığı Nûh Peygamber soyuna çıkarırlar. Ancak Nûh’dan sonra gelen peygamberlere bağlanmak hanedanı elbette daha ayrıcalıklı hâle getirmektedir. Mesela Ebülhayr Rûmî,

²³⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, c. III, s. 11.

²³⁵ Karadeniz, *Psikolojik Mücadele*, ss. 75-76; Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, ss. 133-135.

²³⁶ Abdülkadir Özcan, “Kılıç Alayı”, *TDVİA*, c. XXV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2022, s. 408.

²³⁷ Neşrî, *Cihânnümâ*, ss. 34-35.

²³⁸ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 11-12, 15,

²³⁹ Oruç Bey, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 13.

Saltıknâme'de Sarı Saltık'ın dilinden Osmanlı ailesinin peygamberlere dayanan soyunu şöyle açıklar:

“İy kavm! Bu yigit pâdişâh-zâdedür ve Benî İshâk b. İbrâhîm aleyhi's-selâmdur ki ana Ays dirler anun neslidür. Üç peygamber bu nesle du'â-i hayr itmişdür. Biri İbrâhîm Peygâmbâr, ikinci İshâk Peygamber, üçüncü âhir zamân peygambarı Muhammed Mustafâ'dur - aleyhimü'-s-salavâtu ve's-selâm-. Pes dünyâda gelen pâdişâhlar bu nesilden ola gelmişdür. Girü bu yiğide Hak ta'âlâ sultânlık virüp bunun zürriyeti ve nesli ulu pâdişâhlar olısarlardur...”²⁴⁰

Mevlevî şeyhi Müneccimbaşı Ahmed yazdığı tarihte, Ertuğrul'un Osman'ı Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin huzuruna yolladığını, o sırada Selçuklu hükümdarı Kalenderî bir şeyhe bağlandığından Mevlânâ'nın Osman için “hükümdar kendine bir baba bulduysa biz de kendimize bir oğul bulduk” dediğini aktarır. Hikâyeye göre Mevlânâ Osman'ın elini tutar, onu ve neslini Mevlevîliğe bağlı kaldıkları müddetçe daimî devletle müjdeler.²⁴¹ Bu metinde Müneccimbaşı'nın Mevlevî kimliği, yaşadığı dönemdeki (1631-1702) Osmanlı hanedanının Mevlevîlere bakışına tesir etmek istemesi etkili olmuş olmalıdır. Özellikle eserini yazdığı sırada yükselen tasavvuf karşıtı Kadızâdeliler hareketinin Osmanlı padişahları üzerinde müessir olması bu satırları kurgulamaya onu itmiş olabilir.

XVII. yüzyıl sonlarında yazan Üsküdarlı Abdullah Mevkûfâtî, *Vâkıât-ı Rûzmerre* adlı eserinde Mevlevîliğin Osmanlı zihniyetindeki “kurtarıcı” rolüne değinir. Muradiye Camii'nin ve mevlevihânenin inşasını gerekçelendirmek için Kırım Tatar Hanı'nın Edirne'ye geldiğini ve Âl-i Cengiz olduğunu söyleyerek saltanat davası ettiğini, Murad'ın onun kalabalık askeriyeye savaşı göze alamayıp Çukurçayırı'nda bire bir güreştiklerini, Murad yenileceği sırada görünmez Mevlevî dervişlerinin yardımıyla güreşi kazandığını ve saltanatını koruduğunu söyler.²⁴²

Tasavvufî selefler Selçuklulardan tevarüs edilmişti. I. İzzeddin Keykâvus zamanında başlayan İbn Arabîci tasavvuf anlayışı Osmanlı kuruluş dönemine aktarılmıştır. Orhan'ın 1331'de İznik'te açtığı medreseye Arabîci Sadreddin-i Konevî mektebi mensubu Dâvûd-ı Kayserî'yi müderris tayin etmesi bu durumun göstergesiydi. Kayserî'den sonra aynı ekolden Molla Fenarî, Kutbeddin-i İznikî, Abdullah İlahî, Şeyh Bedreddin, İsmail Hakkı

²⁴⁰ Ebülhayr Rûmî, *Saltıknâme*, s. 316.

²⁴¹ Müneccimbaşı, *Câmiü'd-düvel [Osmanlı Tarihi]*, s. 56.

²⁴² Feridun Emecen, “Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar”, *Osmanlı Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2018, ss. 41-42, 54.

Bursevî gibi isimler yetişti. I. Selim (1512-1520) ve I. Süleyman (1520-1566) dönemlerinde İbn Arabîci yaklaşım en yüksek biçimde temsil edildi. Osmanlılar Mevlânâ'yı sevip saysa da oradan bir siyaset üretmiyordu ancak İbn Arabîcilik bir devlet ideolojisine dönüşmüştü. Öyle ki Süleyman, İbn Arabî'ye saygısızlık edenlerin takibini emretmişti. *Eş-şecereü't-n-nûmaniyye fi'd-devleti'l-Osmaniyye* isimli sahihliği şüpheli eser İbn Arabî'ye atfedilir ve kitapta âlimin ilm-i cifr yoluyla Osmanlıların kuruluşunu 60 küsur yıl önceden bilip Selim'in Şam fethinde kendi mezarını bulacağını öngörür. Osmanlılar bu kehaneti uzun süre siyasileştirmede, ancak 1732'deki Safevîlerle savaş sonrası ilahi destekli bir devlet olduklarını ispat için barış müzakerelerinde kullandılar.²⁴³

XV. yüzyıl tarihçilerinden Kemal, Hacı Bektaş Velî ile Osman'ı buluşturur. Şeyh Osman'a tüm beldeleri tutması için dualar eder ve başına bir tac giydirir. Kemal yeniçeri borkünü de Hacı Bektaş'ın elbisesiyle ilişkilendirir. Neşrî ve Anonim Tarih ise Orhan'ın Hacı Bektaş'tan ak bork giydiğini söyler. Hacı Bektaş menâkıbnâmesinin XV. yüzyılda yazıya geçirilen versiyonunda Hacı Bektaş, hükümdarlığın Allah'ın takdiriyle Selçuklulardan Ertuğrul'un sülalesine geçtiğini müjdelir. Diğer öncel veliler ise Âşıkpaşazâde, Neşrî, Kemalpaşazâde ve İdris-i Bitlisî'ye göre Osman'ı sâhib-kıran olarak işaret eden Kumral Baba ya da Edebalî'nin müridi Turgud'dur.²⁴⁴ Sultan Veled'in Osman Gazi'ye, yine çok saygı duyulan Emîr Sultan'ın Yıldırım Bayezid'e kılıç kuşattığı geç kaynaklarda rivayet edilmiştir.²⁴⁵ Bütün bu manevî öncellerin seçilip belirlenmesinde Anadolu beylikleri arasındaki meşruiyet mücadelesi rol oynamış hemen her bey Mevlevîlik, Bektaşîlik gibi güçlü dinî oluşumlara kendisini bağlı göstererek meşruluk elde etmek istemiş ve Orta Asya tipi hükümdarlık anlayışında gerekli görülen "kut'un kendi taraflarında olduğunu çeşitli "ilahi" işaretlerle kanıtlamak istemişlerdir.

²⁴³ Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, ss. 285-303.

²⁴⁴ Karadeniz, *Meşruiyet Mücadelesi*, E-kitap (Kobo), "Kutsiyet" başlıklı bölüm; Kafadar, *İki Cihan Âresinde*, s. 69.

²⁴⁵ Haşim Şahin, *Dervişler, Fakihler, Gaziler: Erken Osmanlı Döneminde Dinî Zümreler (1300-1400)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020, ss. 206-207, 210.

1.6. DESTANÎ KÖKENLER

Cem Sultan'ın emriyle Sarı Saltık menkıbelerini derleyen Ebülhayr Rûmî, Sarı Saltık'ın (Şerîf) Osmanlılar için öncel olduğu tasavvurunu şöyle yansıtmaktadır:

“Dirîgâ! Şerîf öldüğü ma'lûm oldu kim üstümüze bu düşmânlar yörüdi, deyüp dahı leşker emr eyledi, cem itdi. Beglerin da'vet idüp yirlü yirine anları velî'ahd idüp didi kim: 'Benden sonra epsem oturup birbirünüze düzenlik idün, kâfirlerle gazâ eylen, benüm oğlum yokdur kim size beg idem. Bir kimesne bölük kim bu Harcnevân tarafın ana virelüm, kâfirlerle vara gazâ ide. Kâfirlerden ne alursa ol anun mülki ola.' Vardılar begler ittifâk idüp Ertugrıl'ı andılar ve oğlu Alp Osmân'un gazâların ve Şerîf'in ana himmetlerin ve ogul idindüğün ve nesebde dahı hem asl idüğün, İshâk peygâmbar oğlu Ays aslındandır ve Korkud Ata anun oğlanlarıdır. Salb i'tikâdli Oguzlardur, Türk-i sâdik bunlardur. Ebu'l-Müslim-i Mervî zamânında ceddî nisbet-i hanedân idüp havârici ortadan götürdiler diyüp sultâna vasf ve medt itdiler. Sultân gönünden Osmân'a muhabbet idüp emr itdi, da'vetnâme yazdılar, mühürlediler...”²⁴⁶

Bu satırlar Osmanlı hanedanını olağanüstü güçlerle gaza faaliyetini yürüten Saltık'ın yerine koyar. Osman, manevi bir oğul olarak bu efsanevi vasiyeti üzere efsanevi dervişin yerini almıştır, üstelik onunla aynı nesepten gelmektedir. Soyu İshak peygambere, Oğuzlara, sadık Türklere çıkar. Abbasî hanedanının iktidarı ele almasında önemli rol oynayan Horasanlı Ebû Müslim ile de cetleri bir olup Haricîlerle savaşmıştır. Dolayısıyla soy ve özgeçmişleri şimdiki beylikler dünyasında onları gaza sancağının altında tüm beyleri birleştirecek güç olarak tanımlamaya yeterlidir. Sarı Saltık menkıbelerinin derlenmeye başlandığı sıralarda II. Mehmed, Oğuz soyundan olduğunu söyleyen ve Timur'un mirasını sahiplenen Uzun Hasan ile savaş için yola çıkmıştı. Ebülhayr'ın satırları beylikler arası tefrikayı kaldırmaya yönelik bir hamle olmalıydı.

II. Murad, eski Danişmendli kenti Tokat'ı alınca, gazalarıyla ünlü Danişmendlilerin 150 yıl önce Alaeddin Keykubad tarafından Farsça yazdırılan destanı Tokat kalesi dizdarı Ârif Ali tarafından 1421-1451 arasında tercüme edilmişti. Gelibolulu Mustafa Âlî bu eseri XVI. yüzyılda genişletti.²⁴⁷ Bu durum Osmanlıların tarih algısında bu gaziler tarihinin benimsendiğini gösterir. Bunların yanında sadece Osmanlı yöneticilerinin değil reayanın da içerisinde İskendernâme, Hz. Ali cenknameleri, Hamzanâme, Battalgazi ve Ebu

²⁴⁶ Ebülhayr Rûmî, *Satıknâme*, s. 544.

²⁴⁷ Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, s. 60; Ahmet Yaşar Ocak, “Dânişmendnâme”, *TDVİA*, c. VIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, ss. 478-480; Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âlî*, ss. 136-137.

Müslim destanlarının çokça okunduğu bilinmektedir. Destanî/yarı destanî bu kişilikler yüz yıllar boyu Osmanlı gaza kültürünü beslemiş ve Osmanlı algısında önemli birer öncel olarak görülmüştür.²⁴⁸

1.7. ROMA'NIN VÂRİSİ: KAYSER-İ RÛM

Georgios Amirutzes ve Georgios Trapezuntios gibi Yunan filozoflar, II. Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra "Sen Romalıların imparatorusun, imparatorluk merkezini elde tutan imparator"dur" diyerek Osmanlılarda Kayser-i Rûm söylemini tetiklediler.²⁴⁹ II. Mehmed'den itibaren Osmanlı Sultanları kayser unvanını benimsediler, XVI. yüzyıldan itibaren bu kullanım yerleşti. Osmanlılar bu unvanı kullanmakta Alman hükümdarları ile yarışlıyordu. Ortaçağ Sırpçası ile düzenlenen Osmanlı belgelerinde, sultan için kayser unvanının bir türevi olan "çar" kullanıldı. Şairler velinimetlerini "Rûm'un kayseri", tarih yazarları "kayser mülkünün vârisi" diye nitelediler. II. Bayezid Grekçe namelerinde "basilius basileon" (hükümdarların hükümdarı) unvanını kullandı. Malumdur ki Basilius ve Çar/Kayser/Sezar, Roma İmparatorlarından ikisinin ismidir. I. Süleyman ise bir namesinde kendisini "Rûm kayseri" diye tanıttı.²⁵⁰

1574'te *Münşeât*'ı derleyen Feridun Ahmed Bey'e göre Osmanlı padişahlarına yazılacak namelerde kullanılan unvanlardan biri de Bizans-İran göndermeleri içeren "Kayser-i Cemşid-mekîn" (Cemşid gibi oturan kayser) olarak kaydedilmiştir.²⁵¹ II. Bayezid için bir tarih yazan İdris-i Bitlisî, Osmanlı hanedanı için: "İshak'ın sancağı onunla yücedir, Rûm'un kayserliği onunla alâdır / Oğuz'un veliahdı ve Rûm'un şahı, küffârın ve uğursuzun küfrünü eritir. Onun memleketi şeriat ve saadetin tahtıdır, Rûm'u zapt eden Freng'i de tutan odur..." demektedir.²⁵² Osmanlıların kayser unvanını kullanmakla kalmayıp soyca Bizans hükümdarlarına dayanmayı denedikleri de iddia edilmiştir.

²⁴⁸ Zehra Öztürk, "Osmanlı Döneminde Kiraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5/9 (2007), s. 405; Tülün Değirmenci, "Söz Bir Nesnedir Ki Zâil Olmaz: Osmanlı İstanbul'unda Hamzanâme Geleneğine Göre Kamusal Okuma (Hikâye-Resim-Kitap)", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, c. VII, İstanbul: İSAM-İBB Kültür AŞ, 2015, s. 642.

²⁴⁹ Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, s. 72.

²⁵⁰ Işın Demirkent, "Kayser", *TDVİA*, c. XXV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 95; Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği*, ss. 17-18.

²⁵¹ Feridun Ahmed, *Münşeât*, c. I, s. 4.

²⁵² İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*, I. Ketibe, ss. 162-163.

Wittek'in II. Mehmed döneminde yazılan bir silsilenâmeden aktardığına göre, Osmanlı soyu, XII. yüzyılda Konya'ya gelip Müslüman olan ve buradaki Selçuklu prensesiyle evlenen bir Komnenos prensinin soyundan geliyordu.²⁵³

Osmanlılar Doğudaki meşruiyet sorunlarına karşı kendi kimliklerini eski Türk-Müslüman hanedanlarına dayandıran tasavvurlar oluşturmuş veya tarih algıları içinde bu tarihi olumlu karşılayarak sahiplenmişlerdi. Kayser ve Basilius gibi Roma unvanları ise onların Batı fetihlerinde kendilerini Roma'nın mirasçıları olarak sunmalarına imkân tanıyordu. Ayrıca bu, eski düşmanları olan Timurlulara karşı da bir gözdağı vasıtasıydı. II. Mehmed'in Timur'un torunlarından Hüseyin Baykara'ya gönderdiği elçisi Kirmânî, "Benim sultanım kayserlerin altın tahtı üzerinde oturuyor" diye övünüyordu.²⁵⁴

²⁵³ Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, s. 18.

²⁵⁴ Halil İncılık, *İki Karanın Sultanı İki Denizin Hakanı Kâyser-i Rûm Fâtih Sultan Mehmed Han*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, s. 756.

2. BÖLÜM: BAĞIMSIZLAŞMA, KOPUŞ VE AYRILIK

Kolektif-ortaklaşa kimlikler kurmak isteyen yönetici olma iddiasındaki güçler, tarihsel silsiledeki yerlerini ve kimliklerini açıklamak için kendinden öncekilerle bir biçimde bağlantı kurmak ister. İbn Haldun, önceki hanedana saldırarak veya uçlarda merkezin zayıflayacağı anı kollayarak ortaya çıkan yeni hanedanın eski hanedandan kalan âdet ve akidelerle baş etmesi gerektiğine işaret etmiştir.²⁵⁵ Bu baş edilmesi gerekenler listesine eski hanedanın hatırasını da ekleyebiliriz. Yeni yönetici erk öncekilerin devamı olduğunu söylediği, öncekilerin meşruluklarını kabul edip ona yaslandığı hâlde niçin eskiyi devam ettirmeyip kendisi yeni bir isimle iktidar sahnesine çıkmaktadır? Alman arkeolog Jan Assmann bu soruyu “suç kavramı” ile açıklar: Yeni Babil Krallığı (MÖ 626-539) döneminden kalan *Weidner Kronoği*, hanedan değişimini kralların işledikleri suçlara bağlamaktadır. Mısır’da MÖ III. yüzyılda yazılan *Halk Kroniği*, 28. ve 30. hanedanların başarısızlıklarını tanrıyı inkârla açıklamıştır. Çin’de yeni hanedan meşruluğunu sağlamak için eski hanedanın tarihini yazmaya mecbur olup onların gökyüzünün vekilleri olarak görevlerini yerine getirdikten sonra giderek artacak şekilde gözden düşüklerini, değişimin kaçınılmaz olduğunu ve sonunda iktidarın yeni hanedana geçtiğini anlatır.²⁵⁶

Bu bölümde, Osmanlıların kendilerinin ortaya çıkış gerekçelerini nasıl izah ettikleri ele alınarak Osmanlı kimliğini kuran/ifade eden metinlerde önceller-seleflerle kurulan olumlu bağın yanında onlara yönelik nasıl bir kopuş, ayrılık, üstünlük algı ve tasavvurunun bulunduğu tartışılacaktır.

2.1. SELÇUKLULARI AŞMAK

Osmanlı merkezî tarih yazarları ve düşünürleri, genellikle Selçukluların devamı olduklarını temellendirme gereği duymuşlar, kimlik tesisinde diğer devlet, hanedan ve kişiliklerin hatırasından yararlanmışlardır. Bu bölümde Osmanlıların Selçuklulara karşı olumsuz bakışlarını içeren metinler ve bu metinlerin arka planı incelenecektir.

²⁵⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, ss. 565-569.

²⁵⁶ Assmann, *Kültürel Bellek*, ss. 261-262.

2.1.1. “Âsi” Selçuklular

Osmanlı yazarları, bağlı buldukları hanedanın isyan etmeden iktidar sahibi olduğunu biraz da günün rakip devletlerine gönderme yapmak için dile getirirler de aslında Selçuklular da dâhil olmak üzere tüm eski İslam hanedanlarıyla aralarında derin bir mukayeseye girişiyorlardı. Neşrî, bu konuda şöyle demektedir: “Anunçün Osman’a ve evlâdına gâzi denildi. Zîrâ bunların bünyâdı sâyir mülûk gibi mü’mine tagallübile olmayıp heman mahzâ gazâ vü cihâdile olmağın hakikaten gâzilik adına bunların istihkâk-ı zâtîsi olup ism-i müsemmaya mutâbık oldu.”²⁵⁷ Neşrî’nin “diğer mülûk” (padişahlar) diyerek kimleri kastettiği açık değildir ama bu satırlardan hemen öncesinde Karamanoğulları’nın Lârende’yi ele geçirmelerini anlatmış, Osman’ın gaza sahnesine atıldığı sıralarda tahtta oturan bazı çevre hükümdarların isimlerini anmıştır. Bunlar, Mısır’daki Abbâsî halifesi Hâkim Bi-emrillâh, Memlûk sultanı Muhammed bin Kalavun, İlhanlı sultanı Gazan, ona tabi Selçuklu sultanı Gıyaseddin Mesud bin Keykâvus ve Alâeddin Keykubad bin Ferâmürz’dür. Osman bunların zamanında Alaeddin’den kılıç kuşanmış, bağımsız olarak ekmeği gazadan çıkarmaya niyetlendiğini duyurmuştur. Neşrî örtük biçimde Osmanlı hanedanını burada anılan hükümdarların hanedanlarıyla kıyaslamakta ve bu diğer hanedanları “mü’mine tagallüb” (Müslümanlara zorbalık etmek/zorla hükmetmek) töhmeti ile karşı karşıya bırakmaktadır. Burada Selçukluların Müslümanlara gösterdiği “zorbalık” diğer bazı Osmanlı tarih yazarlarının da dile getirdiği Gaznelilere karşı kuruluşlarında isyan etmeleri hadisesi olmalıdır.

Kemalpaşazâde Ahmed Efendi, Selçukluları tenzih etmeye çalışmadan ve ima yoluna başvurmadan onları doğrudan doğruya seleflerine asi olmakla nitelendirir:

“Sâir selâtîn-i taht-nişîn-i tâcdâr ki şevket ve azametle cihânda misl-i sâir gibi şöhret bulmuşlardır. Kimi velinimetine küfrânla kimi mevlâsına isyânla kimi sultanına tuğyânla sâhib-i riyâset olmuşlardır. Sâmânîler hülefâ-yı zamâna hilâfla zuhûr buldular; Gaznevîler mevlâlarıyla ihtilâfla meşhur oldular; Selçukîler tuğyân ve tegallüble medâric-i saltanata urûc ettiler, isyânda tasallutla ulu’l-emr olan sultanlarının üzerine hurûc ettiler; Harezmîler ki cihângîrlük tedbirin kılup azm u cezm etdiler kendü mevlâlarına âsî olup evvel anlarile rezm ettiler...”²⁵⁸

²⁵⁷ Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 26.

²⁵⁸ Kemalpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, I. Defter, s. 17.

Kemalpaşazâde, Osmanlı hanedanının ortaya çıkışıyla açık biçimde Samânîlerin, Gaznelilerin, Selçukluların ve Harezmlilerin ortaya çıkış biçimini kıyaslamaktadır. Bu dört hanedana da seleflerine isyan etmek suçunu yükleyen yazar, bu pasajda en uzun Selçuklular hakkında konuştuğuna göre, Osmanlıların önceli olarak onları görmekte ve hanedan-ı âl-i Osman'ın Selçuklulara bağlılığına rağmen Selçukluların Gaznelilere olan isyanlarını (1040'taki Dandanakan Muharebesini) örtük biçimde karşılaştırmaktadır. Gazneliler de kendilerinden önceki efendileri olan Sâmanîlere isyan ederek devlet kurmuş, Sâmanîler zamanın halifelerine muhalefet ederek ortaya çıkmıştır. Böylece Osmanlılar tarih zincirinde bağlı oldukları halkalar arasında en meşru ve en temiz halka konumuna gelmektedir: Öncekilerin devamıdır, varlığını onlara borçludur ama onların yerini almayı da hak etmiştir.

Lutfi Paşa, isyanla kurulmuş Yakın Doğu hanedanlarını kötülerken Selçuklulara görünüşte yer vermez, onları “akideleri pâk” diye andıktan birkaç satır sonra ise şu ifadelere yer verir:

“Evet Âl-i Osmân tâyifesi küfrân-ı ni'me olmakdan be-gâyet ihtirâz idüb sakinmişlardır. Hattâ bazı tevârihlerde rivyâyettir ki, Osmân Gâzî beglenmelü oldukça ‘Madam ki Selçukîler hâkimü'l-vakt idiler, beglenmedi’ deyü rivâyet iderler. Amma Tevârih-i Güzide’de eydür: ‘Târîh-i hicret-i Nebeviyyenin –aleyhissalâtü ve’s-selâm- altı yüz toksan yedisi [1297] olıcak Selçukîlerden Gıyaseddin Mesud ki Gazan Han tarafından Rûm’a hâkim idi ol yıl vefât itdi. Ve Gazan Han Gıyaseddin Mesud’un yerini Mesud’un karındaşı oğlu Keykubad’a virdi. Keykubad dahi Rûm’a gelicek sehl zemân içinde Gazan Han’a yâgî ve tâgî oldı. Gazan Han dahi üzerine vâfir leşker gönderüb ve tutub Gazan Han’a alub gitdiler. Andan sonra Osman Gâzî beglendi.”²⁵⁹

Burada Lutfi Paşa, Selçukluları isyancılık lekesiyle genellemek istemese de Osmanlıları Selçuklulardan üstün tutmak için, meşru bir güç olarak tanımladığı Müslüman İlhanlı hükümdarı Gazan’a Alaeddin Keykubad’ın isyanından dolayı “yâgî ve tâgî” (düşman ve eşkıya) olduğunu söyler. Böylece en azından son Rûm Selçuklularını dolaylı yoldan gayrimeşru bir fiil olan isyanla anar.

Eserini yukarıdaki tarihçilerden evvel, II. Murad zamanında yazan Yazıcızâde Ali, Selçukluların tarihini aktarırken Selçukluların Gaznelilere haksız bir isyanla kurulduğu

²⁵⁹ Lutfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 144-145.

görüşünde değildir. Hatta Selçuk oğlu İsrail'in dilinden Selçuklu ailesinin Gaznelilere karşı saltanat davasına girişmelerini meşrulaştıran şu sözleri nakleder:

“Benüm kardaşlarına selâm idesiz ve eydesiz ki şimdiden girü pâdişâhlık talebine dürüşsünler. Ve eger on nevbet dahı sınımak vâki olursa girü ikdâm itsünler ki bu pâdişâhun [Gazneli Mahmud] nesebi yokdur ve hem kul oğludur ve hem gaddârdur. Buna pâdişâhlık mukarrer olmaz, elbette bundan intikâl itse gerek.”²⁶⁰

Bu satırlara dayanarak Selçukluları isyan ile vasıflandırma davranışının II. Mehmed döneminden sonra ortaya çıkmış olabileceği ihtimali üzerinde durmak gerekmektedir. Daha öncesinde Yazıcızâde örneğinde olduğu gibi evvelkilere isyan teması çok da yıpratıcı görünmüyor gibidir.

2.1.2. Anadolu'ya Gelme Önceliği

Âşıkpaşazâde, anakronik olmakla birlikte Osman'ın dedesi Süleyman Şah'ın Anadolu'ya Selçuklulardan önce geldiğini söyler. Ona göre Osman, Karacahisar'ı kendi kılıcıyla aldığını bildirdikten sonra, Selçuklu soyunun Anadolu'da daha eski olduğu savına kendince şöyle karşı çıkmıştır: “...Bu vilâyete ben anlardan öndin geldüm derse, Süleyman Şah dedem hod andan evvel geldi.” Yine Âşıkpaşazâde'ye göre Ertuğrul, sonradan Rûm'a gelip padişah olan Alaeddin'in şanını duyunca onun saflarına katılma kararı alır.²⁶¹ Bu anlatı Selçuklular karşısında yaşanabilecek olası bir bölgesel meşruiyet tartışması karşısında kurgulanmış gibi görünmektedir. Âşıkpaşazâde'nin yazdığı dönemde (1476-1481) henüz Selçuklu soyundan kimseler bulunması, onu böyle bir bölüm yazmaya itmiş olabilir.

Neşrî, Gazneli Mahmud'un Selçukluları Horasan'a yerleştirdiğini ve Selçuklulara bağlı Türklerden Gök Alp neslinden bir taifenin Ahlat'a inerek Cengiz'in ortaya çıkışına kadar orada kaldıklarını söyler. Bununla birlikte Neşrî, aynı satırları takiben, Cengiz'in 616 (1220) tarihinde ortaya çıkıp askerlerinin İran'a geldiğini, burada huzur kalmadığı için göçer Türklerin reisleri Süleyman Şah'a uyup Rûm'a döküldüğünü, o sırada Sultan Alaeddin bin Keyhüsrev'in Rûm'da padişah olduğunu söylemektedir.²⁶² Daha önce Gök

²⁶⁰ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 33.

²⁶¹ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 7-8, 29.

²⁶² Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 29.

Alp'i Oğuz Han'ın oğlu ve Osman'ın ulu dedesi olarak gösteren Neşrî'nin anlatımında bir boşluk bulunmaktadır. Gök Alp neslinden kimseler Ahlat'a Selçukluların Horasan'a gelişine yakın bir tarihte gelmişlerse, Neşrî de Âşıkpaşazâde gibi ama daha sessiz biçimde Osmanlıların Anadolu'ya Selçuklulardan önce geldiğini ima etmektedir. Ancak sonraki satırda Süleyman Şah'ın İran'dan geldiği ve o sırada Selçukluların Konya'da hüküm sürdüğü bilgisi öncekiyle çelişmektedir. Süleyman Şah'ın ve Gök Alp neslinden gelen taifenin aynı anda (Cengiz'in hurucuyla) yerlerini terk etmelerine bakılırsa bu iki grup birbirinden farklıdır ve Osman'ın atası İran'dan daha geç gelen topluluktur. Diğer bir ihtimal Neşrî'nin Ahlat'ı İran'da bulunan bir belde zannetmesidir. Âşıkpaşazâde ve Neşrî'ye kıyasla daha önce yazan Şükrullah ise (1456-1459), açık biçimde Ertuğrul'un Selçukluların "peşinden" Rûm'a geldiğini söyler.²⁶³

Bir mekânda daha önceden bulunmak orası üzerinde bir söz sahipliği duygusu yaratmakta ve başka söz sahibi olma iddiasındaki kişi ve gruplara karşı söz hakkı sağlamaktadır. Osmanlılar bu diyara sonradan geldiklerini genellikle kabul etmekle birlikte en azından Âşıkpaşazâde'nin ve kısmen de Neşrî'nin buraya Osmanlıları Selçuklulardan önce gelmiş gibi gösterme çabaları henüz hayatta olan Selçuklu hanedan mensuplarının –ve belki dolaylı yoldan Moğolların- meşruiyetini izale etme gayesiyle ilgili olabilir. Şeyh Bedreddin'in I. Mehmed'e karşı isyanında kendisinin Selçuklu soyundan geldiğini iddia etmesi²⁶⁴ bu ve benzeri söylemsel savunma tedbirlerini anlaşılır kılmaktadır.

2.1.3. Soy Üstünlüğü ve Kayı-Kınık Hiyerarşisinde Düzenleme

Kâşgarlı Mahmud 1074'te tamamladığı *Divânü Lügâti't-Türk* adlı sözlüğünde Oğuz maddesini açıklarken boyların hayvanlara vurdukları damgalarını sıralamış, Kınık boyunun damgasına en üst sırada yer vermiştir. Kâşgarlı'nın açıklamasının Arapçadan çevirisi şöyledir: "Bunların şefi Kınıklardır, bizim şimdiki hakanlarımız da bu

²⁶³ Şükrullah, *Behcetü't-tevârih*, s. 357.

²⁶⁴ Balivet, *Şeyh Bedreddin*, ss. 27, 69.

koldandır...” Kâşgarlı, hemen ardından “ikincisi Kayılardır” der ve Kayı damgasına yer verir. Kayı’yı ise Bayındır boynun damgası üçüncü sırada takip eder.²⁶⁵

Yazıcızâde’nin 1423-1437 arasında bir tarihte yarı tercüme yoluyla yazdığı Selçuklu tarihinde ise Kayı boyu en üst sırada yer alır, Selçukluların mensubu olduğu Kınık boyu en son sıraya yerleştirilir.²⁶⁶ Bu düzenleme, Osmanlı soyunun Selçuklu soyundan daha üstün olduğunu ve kendilerinden “çare ve medet kalmadığı” söylenen²⁶⁷ Selçukluların devrinin çoktan geçmiş olduğunu sezdirmeyi amaçlar. Yazıcızâde, hamisi II. Murad’ın herkesi aşan soyluluğunu “Oğuz’un kalan hanları uruğundan belki Cingiz hanları uruğundan dahı mecmu’ından ulu asl ve ulu süngüktür, şer ile dahı örf ile dahı” diyerek açıkça dile getirmişti.²⁶⁸ O, Selçuklularla Osmanlılar arasında doğrudan bir mukayese yapmasa da eserinin ilerleyen bölümlerinde II. Murad döneminde bazı ayrıcalıklarını yenileten Sultan lakaplı Selçuklu soylularından bahsettiğine göre²⁶⁹ bu genelleme Selçukluları da kapsamaktadır.

Âşıkpaşazâde’nin tarihinde yer verdiği bir bölümde Osman Gazi, Karacahisar’da hutbe okutmak için sultandan izin gerektiğini söyleyen Dursun Fakih’e “O, ben Âl-i Selçukven derse ben hod Gök Alp oğluyın dirin” şeklinde soyunun üstünlüğünü savunmuştu.²⁷⁰ Kemalpaşazâde aynı sahnede Osman’a şunları söyletmiştir:

“... Kul nöker olmadım, ne efendim var ne sultanım [...] Nesebde andan [Selçuklu sultanından] eksik degilim. Benim aslım genişdir, anın ay haseb hesâbı araya gelürse hod maslahat gerekmez iş kolay. / Beyt-i Türkî li-müellifihi: Anın nesli Selçuk’a irerse ger / Benim dahı aslım Gök Alp’a çıkar. / Gök Alp’i bilmeyen bilmez bilen Selçuk’a nisbet kılmaz.”²⁷¹

Kemapaşazâdenin satırlarında yer alan “kul nöker olmadım” ifadesi Timur’un Osmanlılara yönelttiği “Selçuklu kölelerinin oğulları” yakıştırmalarına cevap niteliği

²⁶⁵ Kâşgarlı Mahmud b. Hüseyin, *Divânü Lügâti’t-Türk*, çev. Seçkin Erdi ve Serap Yurteser, İstanbul: Kabcacı, 2005, s. 354.

²⁶⁶ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 19-22.

²⁶⁷ Aynı eser, s. 742.

²⁶⁸ Aynı eser, s. 24.

²⁶⁹ Aynı eser, s. 729.

²⁷⁰ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 29. Benzer bir boy ölçüşmeyi Şikâri kaydeder: “Sen Alaeddin bin Keykubad bin Keyhusrev bin Kılıc Arslan bin Ertuğrul bin Âl-i Selçuk isen ben dahı Oğuz Han bin Gelencân ibn Alp Arslan bin İbrahim Han Sadeddin Nureddin Karaman Han bin Mehemed Han’ım, han oğlu hanım. Şirvân Kûh-ı Elburuz’dan gelmiş benim aslım. Cümle Moğol Kürd ve Türkman benimledir. Sultan-ı Moğol’um varurum vaktine hâzır olasın.” Bkz. *Karamannâme*, s. 124.

²⁷¹ Kemalpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 112.

taşır.²⁷² Osmanlıların Oğuz-Kayı anısını sonradan uydurup uydurmadıkları tam olarak bilinmez. Kemalpaşazade'nin “Gök Alp'i bilmeyen bilmez” ifadesi Osmanlıların kendilerini ona dayandırma iddialarının çok da itibar görmediğini ya da bu ismin gerçekten çok tanınıp bilinmediğini sezdirir. Eğer Ankara Savaşı'nın vukuundan sonraki yıllardan birinde eski kitapları karıştırıp kendilerine köken aradıysa Kâşgarlı'nın sözlüğündeki gibi sıralamada Kınık'ı takip eden bu gözde Kayı seçeneğini beğenmiş olabilirler. Her nasıl olduysa olmuş II. Murad bazı paralarına ve miğferlere Kayı damgasını vurdurmuştur.²⁷³ Ataları 1402'deki Ankara Savaşı'nda Timur'un yanında savaşan Akkoyunluların boyu Bayındır, Kâşgarlı'nın eserinde üçüncü sırada yer almakta ve Yazıcızâde bunu da listenin ortalarına doğru itmekteydi. Dolayısıyla bu hiyerarşi düzenlemesinde Timurlular-Cengizliler ile ve Oğuz kökenli beyliklerle yürütülen mevcut rekabet etkili olduğu gibi Selçuklu hanedanından artakalan muhtemel müddeilerin yarattığı endişe de tesirli olmuş olmalıdır. Açıkça belirtilir ki Kayı boyu varken başka boydan olanlara hanlık ve padişahlık düşmez.²⁷⁴

2.1.4. “Zâlim” ve “Müfsid” Selçuklular

II. Bayezid'in emriyle Farsça bir tarih yazan İdris-i Bitlisî'ye göre Selçuklular, Tanrısal bir kararla yıkılmayı hak edecek bir gaddarlık göstermiş gibidir. Alaeddin Keykubad'ın ahlakını ve adaletini överek Selçukluların Osmanlılara rahber ve öncü olduğunu, Osmanlıların onun makamına vâris olduğunu söyleyen yazar, aniden tam tersi yönde devam eder. Yazarın ifadelerinin Türkçeye çevirisi şöyledir: “... Âl-i Selçuk devletinin göçmesinden sonra yaratıcının gizli olan lütfuyla, Selçuklu hanedanının gaddarlığı ve vefasızlığından dolayı onların mülkü, bu dindar mülklü padişahlara [Osmanlılara] ulaştı...”²⁷⁵ Yine II. Bayezid döneminde yazan Oruç Bey'e göre Selçukluların zulmü ilkin Alaeddin'in oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde görülmüştü. Sultan, Baba İlyas'ın gücünden korkarak ona saldırmış ve halkın malını yağmalamıştı:

²⁷² İbn Arabşah, *Acâibu'l-makdûr*, ss. 303-304.

²⁷³ İnalçık, “Osmanlılarda Saltanat Verâseti Usûlü”, s. 78. XVI. yüzyıldan günümüze ulaşan bazı miğferlerde Kayı damgası görülmektedir. Bkz. Metropolitan Sanat Müzesi, no. 14.25.534 ve 36.25.107.

²⁷⁴ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 742.

²⁷⁵ İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*, I. Ketibe, s. 122.

“... Sonra Sultân Gıyâseddin tahta geçdükde hükûmet itdükde çok zulümlere başladı. Halka zulmü ziyâde oldu. Halkı incitmeğe kasd ider oldu. Kimde eyü at, eyü metâ [varısa], gönli diledüğünü zulmle alırdı. [...] Sultân Alâeddin vefât idüp Gıyâseddin pâdişâh olup zulmü ziyâde dünyâyı harâb edüp zulme ziyâde âgâz etdi. Âkıbet bir sebeb ucından Baba İlyâs’un müridi çok oldığı cihetden Baba İlyâs’dan havf edüp leşker gönderüp Baba İlyâsları kırdurup kılıçdan geçürüp anun dahi başına bir menâkıb vardur...”²⁷⁶

Oruç Bey ilerleyen satırlarında “zâlim” Gıyaseddin’in kulları tarafından öldürüldüğünü, soyunun kesildiğini hikâye eder. Bunun üzerine Babaîlerden Âşık Paşa’nın babası Muhlis Paşa tahta oturur. Babaîleri kıranları kılıçtan geçirerek intikam alır. Halifelerinden Babaî Nureddin Sofu’nun oğlu Karaman’a tahtı bırakır ve Karamanoğulları kurulur. Ertuğrul ve Osman bu sırada uçlarda gazadadır, Karaman’ı isteseler alailecekleri hâlde “biz bu ocaktan uyanduk” diyerek saldırmazlar. Bu satırlarda Karamanlılar, neredeyse tarihin bir anına mahsus bile olsa Selçuklulardan da yakın bir öncel-selef hâlini almaktadır.

İdris-i Bitlisî Selçukluların hâkimiyeti yitirmelerine sebep olan “gaddarlığın” ne olduğunu açıklamamıştı. Aynı şekilde Neşrî de tarihinde II. Mehmed’in dilinden Selçuklu hanedanını gerekçesiz biçimde “müfsit” olarak tanımlıyordu: Ona göre Selçukluların gönderdiği davul çalındığında Selçuklulara hürmeten ayağa kalkmak Osman’dan beri âdet olmasına rağmen bunu terkeden II. Mehmed “... bir bölük müfside ayağın turmak ne lâzımdır” demişti.²⁷⁷ Oruç Bey’in farkı Selçukluları tümüyle zulümle nitelememesi ve gerekçelerini açıklamasıdır: I. Alaeddin’in vefatı ve II. Gıyaseddin’in tahta çıkmasıyla zulüm başlar. Biraz menkıbevi şekilde 1240’taki Babaî isyanının Selçuklu ordusu tarafından sertçe bastırılması onun zihnindeki en kalıcı izdir. Oruç kısmen tarih yanılıgı içindedir: Gıyaseddin’in ölümünden sonra Selçuklu hanedanının yıkıldığını söyler ki Assmann’ın “suç kavramı” burada biraz daha görünürlük kazanır.²⁷⁸ Oruç Bey az ileride sözü boşu boşuna Ede Bali’nin kızının Osman ile evlendirilmesine getirmez. Orhan’ın anneden dedesi olan bu kurucu şeyh, Babaî-Vefâî şeylerindedir. Nitekim Osmanlı tarih yazarı Âşıkpaşazâde de Baba İlyas’ın torunlarından olduğunu övgüyle anlatmıştır.²⁷⁹

²⁷⁶ Oruç Bey, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, ss. 11-13. Hadîdî, Oruç’u büyük ölçüde tekrarlar. Bkz. *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 67.

²⁷⁷ Neşrî, *Cihânnümâ*, ss. 47-48, not 617.

²⁷⁸ Assmann, *Kültürel Bellek*, ss. 261-262. Bursalı Ahmed b. Mahmud bir adım geriye giderek, Gaznelilerin yıkılıp Selçukluların kurulmasını da Gaznelilerin zâlimliğiyle açıklamaktadır: “Selçuk ailesinin boyları Sebükteginlilerin zulüm ateşinden yanmışlar ve canlarından usanmışlardı.” *Selçuknâme*, c. I, s. 8.

²⁷⁹ Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 3.

Cemal Kafadar'a göre Osmanlıların Germiyanogulları ile çekişmelerinin bir nedeni de bu rakip beyliğin Selçuklu ordusunda yer alıp Babaîleri öldürmesiydi.²⁸⁰

Oruç'un anlatımı diğer tarihçiler tarafından çok fazla sürdürülmemiştir. Nadir örneklerden biri 1670'lerde yazan Münecimbaşı Ahmed Dede'nin tarihçi Rûhî'den naklettiği hikâyedir: Buna göre II. Gıyaseddin'e 1276-1277'de isyan eden Moğol idaresi karşısı Şerafüddîn el-Hatîr'e uc beyleri de katılmış, Sultan uc beylerinden rehinelere istemiş, Ertuğrul da Osman'ın oğullarından birini rehin vermiştir.²⁸¹ Osmanlı tarih yazarları, Osmanlıların seleflerinin aksine öncekilere isyan etmeden iktidar buldukları üzerinde çoğunlukla ittifak ederler. Onları nadiren isyancı Babaî geçmişine doğrudan doğruya bağlamaya girişirler. Oruç Bey de dolaylı yoldan Selçukluları yıkıp Osmanlıları kuran kırılma anını 1240'taki Babaî isyanı anıları arasında aramaktadır. Tüm Selçuklular değilse bile II. Gıyaseddin'in şahsında yıkılmayı hak eden fiiller icra eden Selçuklu hanedanı, inançlı bir tabakaya zulmederek âdeta Tanrı'nın gazabını üzerine çekmiştir. Açıkta söylenmez ama, isyanın başındaki Baba İshak'ı öldüren Selçuklu ordusu içinde Frank askerlerinin yer alması²⁸² da bu ilahî gazap anlatısının kurulmasında etkili olmuş olabilir.

2.1.5. Selçuklu Görkeminin Aşıldığı

Osmanlı kroniklerinin Osmanlıları halefleriyle yarıştırdığı bir diğer konu adalet ve toprak genişliği konusudur. Bitlisî'ye göre "Rûm küfür beldelerinin fetihleri ve memleketin genişliği, bu hanedan [Osmanlılar] zamanında Selçukluların zamanına göre iki kat daha arttı."²⁸³ Benzer bir ifade Bursalı müderris Ahmed bin Mahmud'un 1566-1570 arasında telif ettiği *Selçuknâme*'de yer alır. Müellif Selçuklu tarihini tamamlayarak Anadolu'da beyliklerin kurulmasına hızlı bir geçiş yapar ve Osmanlı hanedanının bunları ele geçirdiğini söyleyerek tarihini tamama erdirir. Ahmed'in son sözü şöyledir:

"Tarihlere baktım ve bakanlarca da bilinmektedir ki bunların [Osmanlıların] zamanında olan nizam ve intizam, adalet ve doğruluk, uğur ve bereket ve peygamber şeriatına riayet ve halkı himaye, geçmiş padişahlar zamanında olmamıştır ve bunlar gibi temiz kalp ve

²⁸⁰ Kafadar, *İki Cihan Âresinde*, ss. 142, 241.

²⁸¹ Münecimbaşı, *Camiü'd-düvel [Osmanlı Tarihi]*, s. 65.

²⁸² Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İshak", *TDVİA*, c. IV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s. 368.

²⁸³ Bitlisî, *Heşt Behişt*, I. Ketibe, s. 122.

inançlı şahlar gelmemiştir. Allah devlet ve saltanatlarını daim ve kıyamete kadar devam ettirsin.”²⁸⁴

Ahmed burada Selçukluların adını zikretmese de bir Selçuklu tarihini sonlandırırken “geçmiş padişahlar” diyerek açıkça Selçukluları kastetmekte ve Osmanlıları onlarla boy ölçüştürmektedir.

2.1.6. Selçuklu’nun Hükümü Kalmadığı

Yazıcızâde Ali yazdığı Selçuklu tarihinde Oğuz-Kayı yönetme önceliği ve Selçuklulardan yetki alındığı söylemini, Oğuz beyleri arasındaki bir uzlaşma öyküsünde harmanlarken Selçuklulardan tamamen ümit kesildiğini ve Osman’ın ortaya çıkmasının zaruri ve hayati olduğunu vurgulamak ister. Ona göre Selçuklu Sultanı Mesud’un oğlu Gazi Çelebi, Moğol tahakkümü altındaki Selçuklu hanedanının son parlak üyesi olarak Karadeniz’de gazalarla uğraşmaktadır, o sırada Osman Bey uçlarda han ilan edilir:

“... Fi’l-cümle ol illerün begleri ve kethüdâları cem olup Osmân Beg katına geldiler ve meşveret kıldılar [...] Etiydiler: ‘Kayı Han hod mecmû Oguz boylarının Oguz’dan sonra ağaları ve hanlarıydı ve Gün Han’un vasiyetine Oguz töresi mücebince hanlık ve pâdişâhlık Kayı soyı var iken özge boy hanlarının soyına hanlık ve pâdişâhlık degmez. Çün şimden girü Selçuk sultânlarından bize çâre ve meded yokdur, memleketün çoğı ellerinden çıkdı, Tatar üzerlerine gereği gibi müstevlî oldı. Çün merhum Sultân Alâeddîn’den dahı size safâ nazar olmışdur. Siz han olun ve biz kullar sultânımız hizmetinde bu tarafda gazâyâ meşgul olalum’ didiler.”²⁸⁵

Benzer biçimde Neşrî de Moğol işgalinden dolayı Rûm diyarında Selçuklu Devleti’nin sadece adı kaldığını bildirir: “Çünkü Tatar Rûm’a hâkim oldu, mülûk-ı Selâçık’a’nın hemân bir adı kaldı.”²⁸⁶ Bu iki tarih yazarı Osmanlı hanedanının iktidarı ele alma haklılığını şüpheye yer bırakmaksızın açıklamak isterler: Osmanlı devletinin kuruluşu hayati ve zaruridir, “şimden girü Selçuk sultanlarından çare ve meded” kalmadığına göre dönülmez bir yola girilmiştir, onların tekrar hükümdar olarak düşünülmesi mümkün değildir. Osman, kim oldukları tam olarak belirtilmeyen Oğuz beyleri arasındaki bir mutabakat üzerine baş seçilmiştir, onun reisliğinde ihtilaf yoktur. Önceki hanedanın yönetim hakkı Osmanlılar tarafından zorla alınmamıştır, zira “Tatar üzerlerine müstevlî” olmuştur,

²⁸⁴ Ahmed b. Mahmud, *Selçuknâme*, c. II, s. 157.

²⁸⁵ Yazıcızâde, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, s. 742. Yazıcızâde’yi Lutfi Paşa tekrar eder. Bkz. *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 155.

²⁸⁶ Neşrî, *Cihannümâ*, s. 33.

yıkılmaları Osmanlılar eliyle olmayıp Tatarların eliyle gerçekleşmiştir. Üstelik Sultan Alaeddin'in de Osman üzerinde olumlu bir bakışı söz konusudur.

2.1.7. Osman'ın Bilek Hakkı

Gazi-şeyh Âşıkpaşazâde'ye göre Osman Gazi, 1289-1290'da Karacahisar'ı fethettiğinde hutbe okutmak istemiş, Dursun Fakih bunun için Selçuklu sultanından izin almak gerektiğini söyleyince bağımsızlık bildirisi niteliğindeki şu sözleri sarf etmiştir:

“Osman Gâzi eydür: ‘Bu şehri ben hod kendü kılıcumla aldum. Sultanun bunda ne dahli var kim andan izin alam. Ona sultanlık veren Allah bana dahi gazâyile hanlık verdi’ dedi. ‘Ve ger minneti şu sancağise ben hod dahi sancak götürüp kâfirile uğraşmadum [bir diğer nüshada: uğraşdum]. ‘Ve ger ol ben Âl-i Selçükven derse ben hod Gök Alp oğluyın derin. Ve ger bu vilâyete ben anlardan öndin geldüm derse, Süleyman Şah dedem hod andan evvel geldi.’ Bu haberleri kim işidicek ol halk râzî oldular. Hemandem kadılığı ve hitâbetini Tursun Fakı azize verdi. Evvel cum’a hutbesi Karacahisar’da okundu.”²⁸⁷

Aynı hikâyeyi bir dönem altı bölük sipahisi olarak savaşımlara katılmış âlim Kemalpaşazâde biraz daha sert bir tonda anlatır. Ona göre Osman, Dursun Fakih'e şunları söyler:

“Ben kimsenin taht-ı hükûmetinde degilim. Kendü başıma sultânım, bu diyârı kılıcımla açubdururın. Kul nöker olmadım, ne efendim var ne sultanım, ben icâzet virdiğim yetmez mi? Benim iznim kifâyet itmez mi? Sultân-ı zamân didiginiz melik-i Yunân ise benim mülkümde anın ne tasarrufi var? Ol kimdir, ana ne ol[a]kim halkının ihtiyâcları ve ne hod benim mülkümün tevakkufi var. Nesebde andan eksik degilim. Benim aslım genişdir, anın ay haseb hesâbı araya gelürse hod maslahat gerekmez iş kolay. / Beyt-i Türkî li-müellfihi: Anın nesli Selçuk’a irerse ger / Benim dahi aslım Gök Alp’a çıkar. / Gök Alp’i bilmeyen bilmez bilen Selçuk’a nisbet kılmaz.”²⁸⁸

Bu ifadeler bağımsızlaşma yanında ayrıca Selçuklulara karşı söylemsel bir başkaldırıcı açığa çıkarır. Bu başkaldırı şüphesiz Osman'ın Selçuklulara karşı isyanı değil, 1402 sonrası tarih yazarlarının Selçuklu tarihine başkaldırması olarak yorumlanmalıdır. Kemalpaşazâde yukarıdaki satırlarda öncelikle “bu diyârı kılıcımla açubdururın” diyerek Osman'ın bilek hakkını vurgular. Daha sonra Selçuklu sultanına “melik-i Yunân” diyerek onun egemenlik haklarını Konya-Karaman çevresiyle sınırlar ve kendi bölgesindeki

²⁸⁷ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 29, not 492.

²⁸⁸ Kemalpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 112-113.

hâkimiyetinin kılıcının hakkı olduğunu söyler. Daha sonra konuyu soy mukayesesine getirir.

Benzer bir itaatsizlik söylemi olmasa bile bir nevi itaatsizlik tutumunu gene bir Rumeli gazisinin oğlu şair Hadîdî verir. Ona göre Osman, Selçuk sultanı hayattayken istiklal ilan eder, hutbe okutup sikke kestirir.²⁸⁹ Savaşçı kökenden gelen yazarların satırlarına bakılırsa P. Wittek'in Danişmendliler gibi uç gazileriyle Selçuklu merkezî hükûmeti arasında (genel olarak merkez ve uçlar arasında) daima bir tutum farklılığı olduğu tezi kısmen de olsa görünürlük arzeder.²⁹⁰ Gaza, onlar için, yeri geldiğinde meşruiyet aktaran erki devre dışı bırakabilecek güçte bir meşruiyet kaynağı olmalıydı.

İdris-i Bitlisî, hikâyenin daha ılımlı bir sürümünü anlatır. Onun anlatımındaki farklardan birisi de Osman'a Selçuklu sultanından izin alınması gerektiğini söyleyen kişinin Dursun Fakih yerine Edebali oluşudur. Farsça metnin çevirisi şöyledir:

“Cuma günlerinde ibadet eden erbap da orada [Karacahisar'da] toplanıyordu. Ama henüz ne mescid-i Cuma vardı ne hitabet vardı [...] o ülke daha yeni İslam diyarına katılmıştı. Sultan Alaeddin'in o memlekette bir kadısı yoktu. Şeyh Edebali bu dinî görevi Osman Bey'e şu şekilde açıkladı ve dedi ki: İş bilir bir kişiyi kadı, cami ve hatip ihtiyacını arz etmesi için sultanın hizmetine göndertmek gerekir. Osman Bey İslam şîârlarını o ülkeye yerleştirmede çokça çaba sarf etmişti. Edebali'ye şu şekilde cevap verdi: 'Hayır işlerini geciktirmek övünülecek şeyler değildir. Kadı ve hatip tayin etmek için bütün bu işlere girişmeye ne hacet var? Bu İslam cemaatini ezanın alâmetini ikâmet ve cumayı akd etmek için toplanmış bir araya getirmişim. Bundan sonra fethedeceğim darü'l-harp beldelerinden her yere kadı ve hatip tayin edeceğim. Kös ve sancak göndererek küffar beldelerinin fethine izin veren Sultan Alaeddin'e bu atama ve azletme işlerinde ihtiyaç kalmayacaktır. Onların kadim olan devlet erkânı miras memlekette nimete nankörlük ederek cuma günlerinde camilerinde istiklâl hutbelerini okutuyorlar. Kendilerini şeriat hükümlerinin koruyucusu olarak görüyorlar. Bu Kayı Han hanedanından iki cihanda da devlet isteyicilik ve vefakârlıktan başka bir şey zuhura gelmemiştir. Fedakârlık yolunda Kayı Han kabilesi kendilerine yapılan iyiliğe karşılık olarak o hanedana çeşitli hizmetleri takdim ediyordu. Şimdi Allah'a hamdolsun ki ilahi yardımdan başka hiçbir yardıma ihtiyacımız yoktur. Gaza ve cihad işinden başka diğerlerinin işiyle işimiz olmaz.'”²⁹¹

Görülüyor ki Bitlisî, Âşıkpaşazâde gibi daha evvel yazan tarihçilerin Osman'a söylettiği sert sözleri yumuşatma gereği duymuştur. Osman'ın başınabuyruk tavrı hemen hemen aynı olsa da o Selçuklu sultanına saygıda kusur etmeyen diplomatik bir dil kullanmakta, “kös ve sancak göndererek küffar beldelerinin fethine izin veren” Selçuklu sultanının

²⁸⁹ Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 43-68.

²⁹⁰ Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, ss. 39-40.

²⁹¹ İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*, I. Ketibe, ss. 194-195.

beyliğin diğer fiilleri için de dolaylı yoldan peşin bir izin verdiğini ima etmektedir. Osman gaza vurgusu yapar ve sahip olduklarını ve olacaklarını başka bir hanedanın desteğine değil ilahi bir güce bağlar, bilek hakkına değinir ve kadı ve hatip gibi atamaları hızlıca çözümlenmesi gereken idari ayrıntılara indirger.

Neşrî'nin kaleminde konuşan Osman, “mahzâ etmeği gazâdan çıkarayın ve hiçbir melike ihtiyâc göstermiyeyin” diyerek hem bağımsızlık özlemini hem de gazanın meşrulaştırıcı yönünü vurgular, bir yönüyle açtığı toprakların bilek hakkı olacağını ima eder. Selçuklu sultanları da onun bilek hakkını onamıştır zaten: “Ve bunun zamanında olan selâfîn-i izâm ve mülûk-i kirâm cümlesi gördiler ki Osman Gazi'nün sıdk-ı niyyeti ve hulûs-i taviyyeti olmağın Bilecik'i feth idicek ana mâni olmayub belki kâfirlerden her ne feth iderse ana helâl olsun dediler.”²⁹²

2.1.8. Mevlânâ Nezdinde Selçukluların Yerini Almak

1670 civarında dünya tarihini yazan Konyalı Mevlevî şeyhi Müneccimbaşı Ahmed'in satırlarında Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî, Selçukluların yerine Osman'ı yeğlediğini bildirir. İlgili satırların Arapçadan çevirisi şöyledir:

“Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî hazretleri ile ilgili bazı menkıbelerde anlatıldığına göre Ertuğrul Gazi Konya'ya her gelişinde onu ziyaret ederdi. Bir gelişinde de hayır duasını almak için henüz küçük bir çocuk olan Osman Gazi'yi beraberinde getirmişti. O sırada devrin Selçuklu hükümdarı olan kimsenin Kalenderî bir zata bağlandığını işiten Mevlânâ, ‘Şayet hükümdar kendisine bir baba bulduysa biz de kendimize bir oğul bulduk’ diyerek Osman Gazi'nin elinden tutup hayır dua eyledi ve onun büyük ve daim kalacak bir devlet kuracağını, oğulları ve torunları Mevlânâ nesline bağlı kaldıkları ve onlara saygı gösterdikleri müddetçe devletlerinin daim olacağını müjdeledi.”²⁹³

Mevlânâ'nın yaşadığı dönemde Kalenderîlere olumlu bir bakış söz konusu olmasına rağmen²⁹⁴ Osmanlı döneminde II. Bayezid'e suikast girişimi gibi kimi olaylara karışmaları onların aşırılıkla nitelenmelerine yol açmış ve bu metinde “öteki” olarak konumlanmalarına sebep olmuştur. Osmanlıların kuruluşu, selefleri Selçuklulardan Mevlânâ'nın yüz çevirmesi ve Osman'ı müjdelemesiyle olur, öyleyse bu hanedan, devletlerinin devamını diliyorsa Mevlânâ nesline bağlı kalmalıdır. Assmann'ın tanrısal

²⁹² Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 26.

²⁹³ Müneccimbaşı, *Câmiü'd-düvel [Osmanlı Tarihi]*, s. 56.

²⁹⁴ Nihat Azamat, “Kalenderiyye”, *TDVİA*, c. XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı: 2001, ss. 253-256.

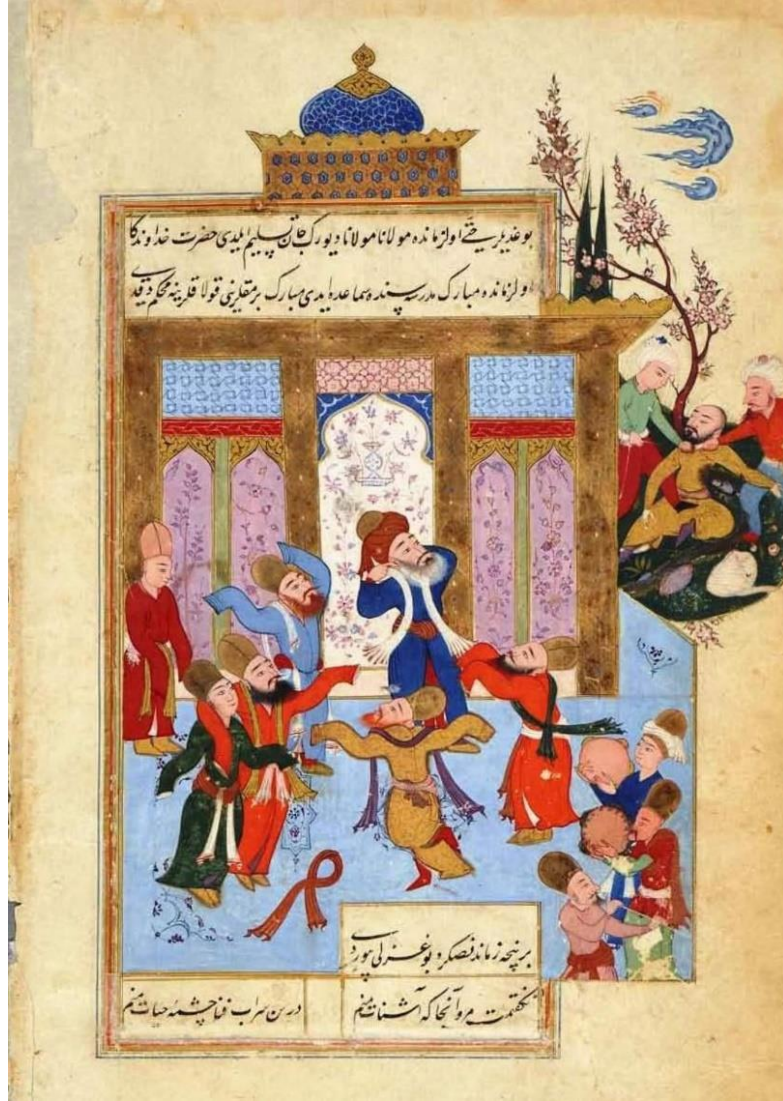
suç kavramı burada da görünürlük kazanır. Adı bilinmeyen Selçuklu sultanı, doğru bir yolu (Mevlevîliği) bırakıp yanlış bir yola (Kalenderîlik) girmiş gibi gösterilir ve inançta yanılmak yok olmayı hak edişin en önemli göstergesidir.

Yukarıda nakledilen hikâye Münecimbaşı tarafından *Menâkıbü'l-ârifin*'den uyarlanmıştır. 1590'da Derviş Mesnevihan Mahmud Dede, III. Murad'ın isteği üzerine bir *Menâkıbü'l-ârifin* özeti olan *Sevâkıb-ı Menâkıb*'ı Türkçeye çevirmiş, Bağdatlı sufi nakkaşlar bu hikâyelerden bazılarını resimlemiştir. Bu eserin padişaha hitaben yazılan New York Morgan nüshasında yer alan resimli bir hikâyeye göre, Sultan IV. Rükneddin Kılıcarslan (1249-1254, 1257-1266), Baba Merendî adlındaki bir dervişi kendisine baba edindiğini, kendisinin de ona oğul olduğunu söyler. Bunun üzerine Mevlânâ “biz de aziz bir oğul bulalım” der ve Sultan'dan yüz çevirir. Kısa süre sonra Selçuklu beyleri, Tatarlara karşı savaş hazırlığı bahanesiyle Sultan'ı Aksaray'a çağırır ve onu yay kırıyla boğarak öldürürler. Ölürken “Mevlânâ” diye haykıran Sultan'ın sesini duymamak için Mevlânâ elleriyle kulaklarını kapatır. Bu sahneyi sufi nakkaşlar betimlerken (**Resim 2**) Mahmud Dede, “tarikât nazlılarının rızalarına muhalif hâl ve sözlerden kaçınmak gerektiği” yönünde bir nasihatle ve aksi hâlde “ebediyen mahrum olunacağı” uyarısıyla hikâyeyi sonlandırır.²⁹⁵

III. Murad için çizen sufi nakkaşların bu eski hikâyeyi öne çıkarma niyeti açıktır: Mensubu buldukları tarikata Osmanlı padişahının bağlılığının devamını sağlamak ve Selçukluların yok oluşunu Rükneddin özelinde, bu “Hak” tarikatten uzaklaşmaya bağlamak. Rükneddin'in boğulma sahnesi Osmanlı padişahı için âdeta görselleşmiş menkıbevi bir ibrettir. Nitekim Mahmud Dede'nin kitaba eklediği resimli bir hikâyede Sarı Selim ile Şehzade Bayezid Konya'da savaşır (1559), Mevlânâ ise türbesi üzerinden keramet göstererek Selim'in –dolayısıyla oğlu Murad'ın- saltanatına yardım eder.²⁹⁶

²⁹⁵ Hesna Haral, *Osmanlı Minyatüründe Mevlânâ'nın Yaşam Öyküsü: Menâkıbü'l-Ârifin ve Tercüme-i Sevâkıb-ı Menâkıb Nüshaları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, ss. 58, 79-80; Mahmud Dede, *Tercüme-i Sevâkıb-ı Menâkıb*, New York Morgan Kütüphanesi ve Müzesi, M. 466, s. 21b. <https://www.themorgan.org/collection/treasures-of-islamic-manuscript-painting/33>

²⁹⁶ Aynı çalışma, s. 148.



Resim 2: Sultan Rükneddin boğulurken adımı haykırdığı Mevlânâ kulaklarını kapatır (Mahmud Dede, *Tercüme-i Sevâkıb-ı Menâkıb*, New York Morgan Kütüphane ve Müzesi, M. 466, s. 21b, <https://www.themorgan.org/collection/treasures-of-islamic-manuscript-painting/33>)

2.1.9. Gayrimemnunların Sığınağı: Selçuklu Anısı

Fetret Devri ortamında Osmanlı hanedanı üzerinde kimlik krizine sebep olan tek şey Timur'un Anadolu'da İlhanî nizamın vârisliğini iddia etmesi veya Türkmen beyliklerin hâkimiyet iddiaları değildi. Devletin merkezileşme karşıtı unsurları Selçuklu hatırasını zaman zaman Osmanlı hükümdarını tehdit eden söylemsel bir malzemeye dönüştürmekteydi.

Dört şehzadenin mücadelesi esnasında Rumeli'deki yerel kuvvetlerden akıncılar, Sırlar ve sufi çevreler Süleyman Çelebi karşısında bir süre Musa Çelebi'yi desteklemiş ve Şeyh Bedreddin de bu sırada ele geçirilen Edirne'de kazasker tayin edilmişti. I. Mehmed kardeşini 1413'te mağup edince Bedreddin'i de İznik'e sürdü ve göz hapsinde tuttu. Ancak 1416'da buradan kaçmayı başaran Şeyh, Rumeli'de tasavvufi-siyasi bir isyan başlattı, başarısız olunca 1420'de idam edildi. XV. yüzyıl içerisinde Bedreddin'in torunu Halil b. İsmail, *Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin bin Kâdî İsrâil* adlı bir eser yazarak dedesi hakkındaki iddialara saray huzurunda yanıtlar getirmeye çalışıyordu. Burada Bedreddin'in babası İsrail'in Selçuklu soyundan olduğu ve Rumeli'yi fetheden ilk yedi gazi arasında bulunduğunu söylemiştir. Bedreddin'in büyük babası olarak tanıtılan II. İzzeddin Keykavus'un torunlarından Abdülaziz ise son Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubad'ın (ö. 1307) yeğeni ve veziridir. Ayrıca Rumeli'deki ilk gazilerden Hacı İlbeyi ve Gazi Ece ile akrabadır. Abdülaziz, son Abbâsî halifesine hocalık yapmış ve Mevlânâ'ya hizmette bulunmuş dinibütün biri olarak resmedir.²⁹⁷ Halil bunları anlatarak dedesinin propaganda faaliyetlerinde kullandığı dayanakları bize aktarıyor olmalı. Selçuklu vurgusu Şeyh'in hükümdarlığı soyca hak ettiğini gösterme isteğinin bir delilidir. İlk yedi gaziye dayanmanın sebebi, Rumeli'deki egemenlik haklarının merkeze karşı bir duyurusudur.

Bedreddin'in siyasi hareketinin Osmanlı tahtını hedef aldığı söylenir. Bedreddin, 1398'deki ölümüne kadar yerel bir beyliği yöneten âlim-hükümdar Kadı Burhaneddin'i örnek almış olabilir. Burhaneddin, tarihçisi Esterebâdî aracılığıyla kendisinin ana tarafından Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykavus ile akraba olduğunu iddia etmişti.²⁹⁸ Anlaşılan XV. asır hâlen Selçuklu hatıralarının mevcut hükümdarlar ve müddeiler arasında hem güvenli hem de ürkütücü bir gölge olarak dolaşmaya devam ettiği bir dönemdi. Bu gölgenin Osmanlılar tarafından iki şekilde de algılandığı söylenebilir.

Karesi Beyliği kendini Danişmend gazilerine dayandırıyor. Bu beyliğin önde gelen akıncılarından Hacı İlbeyi ise, Halil'in *Menâkıbnâme*'sine göre Bedreddin'in dedesi Abdülaziz ile damatlık hasebiyle akraba olduğundan, bir ihtimal, Osmanlılarla Trakya

²⁹⁷ Halil b. İsmail b. Şeyh Bedreddin, *Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin bin Kâdî İsrâil*, İBB Atatürk Kitaplığı, Demirbaş no. MC.YZ.K.0157, vr. 4a-4b; Balivet, *Şeyh Bedreddin*, ss. 38-39.

²⁹⁸ Esterebâdî, *Bezm u Rezm*, ss. 50-54.

fütuhâtında iş birliği yapmasına rağmen Selçuklu soyundan geldiğini iddia etmiş olabildi ve bunun da Osmanlıları tedirgin etmesi oldukça muhtemeldi. Cemal Kafadar'a göre Hacı İlbeyi'nin I. Murad tarafından bir kul eliyle öldürüldüğünü (1365 sonrası) Osmanlı kroniklerinin çok azı söyleyebilmiştir ve şu açıktır: Osmanlılar ve akıncılar (merkezkaç kuvvetler) Rumeli'deki fetihleri ve yakın-uzak geçmişi sahiplenme konusunda bir çekişme içerisindeydiler.²⁹⁹ Rumeli'deki bu çekişmenin 1262'de bir bölük Türkmeni Rumeli'ye geçiren II. İzzeddin Keykavus üzerinden gerçekleşmesi tarihsel açıdan da anlamlıdır. Merkezkaç kuvvetler, 1348 civarında Rumeli'de faaliyetlere başlayan ve gittikçe merkezleşen Osmanlılara karşı, II. İzzeddin Keykavus tarafından çok daha evvel Dobruca'ya yerleştirilen gazileri ve bizzat bu sultanın soyunu kendilerine dayanak kılıyor olmalıydı. Bir yanı sıra Osman'ın Âşıkpaşazade tarihinde Selçuklu sultanı hakkında söylediği bağımsızlaşma sözlerine benzer bir şeyi Halil'in *Menâkıbnâme*'si bir özerklik beyanı şeklinde Osmanlı merkezine karşı ima yollu dile getiriyordu.

Osmanlı topraklarında bir başka Selçukludan söz edilmesi, Alanya kalesinin 1471'de Gedik Ahmed Paşa'ya teslim olması vesilesiyle olur. 1506'da yazan İdris-i Bitlisî bu şehrin hâkimini "Selçuk hanedanının hükâm-ı bakiyelerinden Kılıcarslan" diye tanıtmış, onu Selçukluların bir uçbeyi gibi göstermiştir. 1591-1599'da yazan Gelibolulu Âlî onu "Selâtin-i mâziyyenin evlâd-ı benâtından" diyerek Selçukluların kızları soyundan diye takdim eder. 1670 civarında yazan Müneccimbaşı bu bilgiyi alarak Kılıcarslan'ın Selçuklu sultanlarının kızları soyundan geldiğini tekrarlar. Hezarfen Hüseyin Efendi (ö. 1691) *Tenkîh-i Tevârih-i Mülûk* adlı özet tarihinde bu beyi "Kılıcarslan-ı Selçûkî" diye anmıştır. 1946'da yayımladığı *Alanya* kitabında bütün bu görüşleri eleştiren İ. Hakkı Konyalı, kitabe ve sikkelere dayanarak Alanya beylerinin Nûre Sofu oğlu Karaman'a dayandığını söyler.³⁰⁰ Yazıcızâde'nin Selçuklu tarihinin Berlin nüshasındaki bir derkânarda, Selçuklu hanedan mensuplarının Moğol valisi Timurtaş tarafından öldürmesi esnasında kaçan şehzadelerden kimilerinin Karamanoğulları ülkesine gittiği, Karamanlıların bunlardan kız alarak soylarını Selçuklularla karıştırdığı ve böylece saltanat dava ettikleri yazılıdır.³⁰¹ Belki de Karaman soyundan gelen bu Alanya beyleri gerçekten de Selçuklu gelinlerle evlilikler yaptılar ve soylarını tahkim ettiler. Bu güçlü

²⁹⁹ Kafadar, *İki Cihan Âresinde*, ss. 218-220.

³⁰⁰ Konyalı, *Alanya*, ss. 106-107.

³⁰¹ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 704, 771, not 1792.

kökenlere sahip Kılıcarslan Bey'in Alanya'yı teslimine karşılık kendisine Gümülcine verilmişti. Ama o burada kalamayarak, belki bu mevkiyi soyu için düşük görerek oğlu ve karısını bırakıp Mısır'a kaçtı. Kimi oğulları Karamanlılar ve Uzun Hasan ile iş birliği yaptı.³⁰²

Bu yaşananlardan Alanya beyinin Selçuklu akrabalığı üzerinden hem kendilerini yüksek bir mertebede konumlandıklarını, Osmanlıların sıradan bir beyi olmayı kabul edemediklerini söyleyebilir hem de Karaman bölgesi ve Anadolu'nun doğusunda hâkim Akkoyunluların kendi bölgelerinde yitirmeye başladıkları hâkimiyet haklarını kollamak için Selçuklu geçmişinden bir dayanak aradıklarını düşünebiliriz. Bu hiç şüphesiz Osmanlıları rahatsız eden bir durum, bir açık yaraydı.

Gelibolulu Mustafa Âlî, Gümülcine'ye gönderilen bu Selçuklu soylusunun durumunu hayalkırıklıklarıyla dolu kariyerindeki kendi durumuna benzetmiş olsa gerek ki II. Mehmed'in bir Selçuklu soylusuna böyle küçük bir dirlik vermesini yakışsız bulup şiddetle eleştirmiştir:

“... Mezkûr Kılıcarslan bekâyâ-i hükkâm-ı Âl-i Selçuk'dan olmanın mülkünden bedel ivaz virilüp alâ eyyi hâlün ol mülk-i vâsiatü'l-aktâr zamîme-i vilâyet-i cesâret-âsâr olmasına teveccüh-i nâ-müvecceh buyuruldu. Bu vechle ki Sultân Muhammed Han-ı nâmdâr, pâdişâh-ı memâlik-sitân-ı kerem-kerdâr, şehriyâr-ı felek-bârgâh-ı sevâbit-medâr olup her cihetle memleketden vüsat ve berren ve bahren saltanatda fûshat mukarrer iken ol makûle hâkim-i nesîbin ol kâr-ı muhakkarına tama kılmak şân-ı şerîf-i bülend-iştihârına düşmezdi ve cedd-i alâsı Osmân Han'a tabl ü tuğ u alem gönderüp zuhûruna ruhsat viren veliyy-i nimeleri Sultân Alâeddîn neslinden ancak bir merd-i dîndâr kalup ol havâlîde kanâatle rûzgârın geçürürken elbette bu vilâyet bana lâzımdur diyü taven ve kerhen taleb kılması davâ-yı âlem-gîrî birle ser-efrâzân-ı şâhân anılmasına yetişmezdi. Farazâ ol memleket memâliki meyânında bir görklü vilâyet olduğu takdirce ya mezbûrun inkırâz-ı ömrine dek tevakkuf itmek gerek idi veyâhud âb u hevâda ve mahsûl-i bâd-i hevâda andan mugnî bir eyâletle tesliyet itmek gerek idi. Alelhusûs memleket-i Alâiye leb-i deryâda vâki ve nevâhî vü kurâsı âzâde yirde şâyi eknâfi vâsi, etrâfi sâyi bir kûşe idi. Cidden talepleri hırs-ı kişvergîrlige mahmûl olmadan gayrı mahlas yogidi. Gâlibâ Osmânlı'da hakikat olmaz beyne'n-nâs mesel-i meşhûrdur ve ol hânedânun hânedânına iylik yaramaz diyü malum-ı enâm olan sühan mezkûr bu husûsa binâen imiş. [...] Egerçi ki müverrih Mevlânâ İdrîs tedârük idüp mezbûr Kılıç Arslan'ı hükkâm-ı Âl-i Selçuk bekâyâsından yazup hâricden bir şahs olmak üzere göstermiş, hâlen ki hükkâmından degül ol selâtîn-i mâziyenün evlâd-ı benâtidur. Farazâ hükkâmından dahi olsa ecdâd-ı emcâdı bir âsitâneye mensûb bir merd-i Müslim-i mergûb iken taven ve kerhen memleketi alınmak münâsib nesne degül idüğine tarruz itmemiş... [...] Mezbûr dahi imtisâlen li'l-emr egerçi Gümülcine'ye vardı, lâkin ol makûle cefâyâ tahammül idemeyüp kurbında vâki Kavala'dan bir gemiye girüp Mısır sultânı yanına gitti. Azîz-i Mısır ve sâyir hükkâm-ı asr, mezbûrun hakkındaki mürüvveti istigrâb idüp hırs-ı mâl u câh-ı çâk bu mertebe câyiz degüldi diyü söylediler. Az zamân geçmedin Kılıç

³⁰² Âşikpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 248-251; Konyalı, *Alanya*, ss. 113-115.

Arslan Acem vilâyetine nehzat itdi ve ol derdle sefer esnâlarında milket-i bedeniyyesini dahi kâbız-ı ervaha tapşırđı.”³⁰³

Gelibolulu Âlî bu uzun satırlar boyunca II. Mehmed’e karşı Selçuklu hanedanından geldiğini kabul ettiği bir soylunun haklarını sertçe savunur. Ona göre Alanya gibi makbul bir yere karşılık Gümölcine’nin böyle yüksek soydan birine verilmesi II. Mehmed’in şanına yakışmamıştır. Âlî, Kemalpaşazâde ve Lütfi ile örtülü bir diyalog içindedir, onlara göre Osmanlılar “küfran-ı nimet” olmaktan çok imtina eder, Selçuklulara, onların Gaznelilere veya Sâmânîlere göstermediği bağlılığı gösterirdi. Âlî bu düşünceyi yıkmak ister, Kılıcarslan’ı “Cedd-i alâsı Osmân Han’a tabî ü tuğ u alem gönderüp zuhûruna ruhsat viren veliyy-i nimeleri Sultân Alâeddîn neslinden” diye tanıtarak II. Mehmed ile eşit bir yere hatta tarihsel açıdan ondan da üstün bir yere koyar. Gelibolulu tüm hanedanı yargılar: “Osmanlılarda hakikat olmaz” diye konuşulmaktadır ve bunun en büyük sebebi bir Selçuklu soylusuna yapılan bu haksızlıktır. Bu satırlar, Selçuklu hatırasının, padişahın yakınlarında olmayı veya Mısır sancakbeyliği gibi yüksek bir mevkiye ulaşmayı beklerken Halep, Kayseri, Sivas, Erzurum, Bağdat gibi merkezden uzak vilayetlere defterdarlıkla gönderilen küskün Gelibolulu Âlî için Osmanlı hanedanına karşı kullanılabilir bir tehditkâr bir gölge olarak elverişli olduğunu gösterir.

1600 civarında bir tarih yazan kâtip Selânikî Mustafa Efendi, 1596 yılında Karaman’da Davudlar aşireti içinde bir Celâlî asinin Selçuklu soyundan geldiğini iddia ettiğini aktarır. İlgili satırlar şöyledir:

“Vilâyet-i Karaman’da bir mechûlü’l-hâl nâ-merd Celâlî olmak sevdâsiyle eşkiyâ cem eylediğidir. / Ve ezîn cânib sefer-i zafer-rehber saâdetlü Padişâh-ı saâdet-destgâh hazretlerinin teveccüh ve azîmet-i hümâyûnları mukarrer olup erkân-ı devlet ve ayân-ı saltanat esbâb ve mühimmât-ı sefer için etrâf u eknâfa âdemler salındukda Turgud ilinde ve Karaman içinde Dâvudlar dirler bir kavm arasında erâzil-i nâsdan bir bî-dîn ‘Âl-i Selçuk’un âhiri Alâeddîn Ferâmurz neslindenüm’ diyü üç yüz yıldan berü nesebi nâbûd olmuşdan dem urup yanına evbaş u kallâş üşürüp ‘Âl-i Osmân zulm ve udvân yolunda gıtdiler, ben adl ü dâd iderüm’ diyü sefer-i zafer-rehber için tavar devşürenlerin ellerinden alup ve belki hızâne-i Mısır’un gelürken arkurı yoluna gelmek tedârükin eyleyüp südde-i saâdete ahvâlleri arz u ilâm olundukda hüsn-i re’y ü tedbir ile memleket halkına istimâlet ile ahkâm yazılup gönderildi. ‘Ele getürmek ardınca olası’ diyü tutup getürenlere âlî dirlikler vade buyurulup muhkem sipârîşler olundu. Fî evâhir-i şehri-i receb, sene 1004 [Mart 1596].”³⁰⁴

³⁰³ Gelibolulu Âlî, *Kühü’l-ahbâr*, ss. 267-268.

³⁰⁴ Selânikî Mustafa, *Tarih-i Selânikî [971-1003/1563-1595]*, c. II, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1989, s. 581.

Selanikî'nin bu haberi, Osmanlı hanedanının meşruiyet sorunlarını büyük ölçüde çözdüğü, hâkimiyet alanında hak iddia edenleri ortadan kaldırdığı XVI. yüzyılın sonlarında bile Selçuklu hatırasının bir gayrimemnun için dayanak olabildiğini gösterir. Parçada Celâlî'nin soyuna dayanak kıldığı ulu atasının, Osmanlı kroniklerinde Osmanlılara hâkimiyet yetkisi aktaran kişi olması önemli bir mesaj olmalı. Asi, Osmanlıların yönetme hakkından daha fazla, o hâkimiyet aktarıcının soyundan gelmek münasebetiyle, kendisinin de o bölgede yönetme yetkisinin bulunduğunu ima eder ve Selçuklu soyundan gelerek adaleti sağlama iddiasıyla Bedreddin'in stratejisini canlandırır. Osmanlı hanedanının toptan zulüm yoluna girdiğini ve kendisinin adalet getireceğini söylemesi tahtı hedef aldığı için işaretidir. Selanikî'nin verdiği haberde meselenin südde-yi saadete (padişaha/başkente) kadar ulaşması, bu kişiyi ele geçirenlere büyük dirlikler verileceğinin söylenmesi ve sürecin sıkı takibi, konunun basit bir asinin iddiaları gibi görülmediğini, sarayda belki bir huzursuzluk yarattığını düşündürür.

2.1.10. Selçuklu Tazim Törenlerinin İlgası

Jan Assmann'a göre hatırlamanın en önemli formlarından birisi kökensel hatırlamadır ve bu tür hatırlama daha çok yazılı kültüre sahip olmayan toplumlarda dil ile veya dil dışı araçlarla simgeleştirmeler (memoria) üretilerek gerçekleştirilir. Hatırlamayı ve kimliği destekleyici bu simgeler törenler, danslar, resimler, mekânlar vesairenden oluşur.³⁰⁵ Kronik yazarlarına göre Osman Gazi'den beri Selçuklu sultanının gönderdiği bağımsızlık alameti davul çalınca Osmanlı sultanı ayağa kalkmaktaydı. Bu tören Osmanlılara kökenlerini hatırlatıyor, çalınan davulun Selçuklu sultanından gelmiş olması devletin meşruluk dayanaklarını vurguluyordu. Neşrî ve Gelibolulu Âli, II. Mehmed'in bu törenin belirli bölümlerini ilga ettiğini haber verirler. Ancak burada rituelin ilgasından ziyade ilga ediliş biçimi önemlidir, çünkü devletin II. Mehmed dönemindeki yeniden yapılandırılma sürecinde Selçuklu algısının nasıl değiştiği hakkında önemli bir fikir vermektedir. 1485-1493 arasında yazılan Neşrî tarihinin XV. yüzyıla tarihlenen Manisa nühasında olay şöyle anlatılır:

³⁰⁵ Assmann, *Kültürel Bellek*, s. 60.

“İttifâk ol esnâda ikindi vaktinde [Alaeddin’den] tabl u alem ve bir nice at ve kılıç ve hil’at-i şâhâne yetişdi. Hemandem erbâb-ı dîvân ve erkân-ı a’yan ârâste edip dîvân-ı sultânîyi mürettep kılıp, Osman Gâzi’yi sultana izzet için anası ayağın turgurup Osman nevbet urulunca ayağın turup ber-kâide-i şâhâne ve kânun-ı mîrâne nevbet-i Osmânî uruldu. Ol zamandan tâ Sultan Mehmed bin Murad Han Gâzi zamanına değin resm-i Osmânî bunun üzerineydi ki herbâr ki sefere huruç etmeğe nevbet urula pâdişâhlar ayak üzerine gelip gûyâ ibhâm ederleridi ki vakt-i huruc irdi şimden girü oturmak revâ değildir demeğe işâret idi. Ve dahi mâdâm ki seferde olalar sabah ve ahşam nevbet urulup pâdişâh ve erkân-ı devlet nevbet tamam olunca ayağın tururlardı. Sultan Mehmed’den sonra ayağın turmak kesildi, zirâ Sultan Mehmed bir bölük müfside ayağın turmak ne lâzımdır deyü ayağın durmayıp ferâgat etti ammâ nevbet-i şâhî kesilmedi...”³⁰⁶

Neşrî, olayı Âlî’ye nazaran daha tarafsız biçimde aktarımcı bir tarzda anlatmıştır. Ayrıca o kendisinden önce yazan Âşıkpaşazâde’nin bu olay hakkında vermediği bir detayı verir: Selçuklu yadigârı davul çalınınca ayağa kalkma âdetinin dayanağı “Sultana [Selçuklu] izzet için” Osman’ın annesinin teşvikiyle başlar. Konya’ya karşı bağımsızlık niteliğindeki “Sultanın bunda ne dahli var ki andan izin alam” sözlerini Osman’a söyleten Âşıkpaşazâde, nevbet vurulmasındaki Selçuklulara saygı motifini esgeçer. Ona göre Selçukluların gönderdiği davul çalınırken ayağa kalkmanın iki sebebi vardı: 1. Gazaya hazır olduklarını belirtmek için. 2. Halka yemek dağıtıldığını duyurmak için.³⁰⁷ Neşrî farklı biçimde davul vurulmasının kesilmediğini ancak törenin ayağa kalkma bölümünün iptal edildiğini haber verir. II. Mehmed’in gerekçesi açıktır: “Bir bölük müfside ayağın turmak ne lâzımdır” demiştir. Pasajda ayağa kalkma eyleminin hedefinin Selçuklu sultanına saygıyı ifade etmek olduğu açıkça belirtildiğine göre, II. Mehmed Selçuklular için “bir bölük müfsid” ifadesini kullanmaktadır. Müfsid kelimesi sözlükte “bozan, fenalaştırıcı, nifak koyan” anlamlarına gelmektedir.³⁰⁸

Aynı olayı, 1591-1599 arasında yazan Gelibolulu Âlî şöyle anlatmıştır:

“... Osmân Han-ı dâna tabl u alemle mîrlivâ oldu. Nevbet-i saltanatı res-i mie esnâlarında tahakkuk buldı. / Elkıssa. Bu teşrîfât-ı sultânî ki kendüye vâsıl oldu ferîd-i asr oldugını müşîr âyîn-i cedîd ile nevbet döğüldi ve kendüler Sultân Alaeddin’e tazîmen ol nevbet nihâyet bulınca ayağı üzerine turdı. İlâ-hâze’l-ân nevbet-i sultânî ikindü zamânlarında çalınmak ve selâtîn-i âl-i Osmân hengâm-ı nevbetde ayag üzere turmak ol demden berü kânun oldu. Tâ Ebu’l-feth Sultân Muhammed Han Gâzi’ye gelince ol tarik-ı meslûk tutıldı. Ammâ anların azm-i şâni ol vaz-ı garîbe tahammül itmeyüp iki yüz yıllık mürde pâdişâhı tekrîmen ayagın turmak kâr-ı bîhûdedür diyü ol üslûbı terk itdiler.”³⁰⁹

³⁰⁶ Neşrî, *Cihânnümâ*, ss. 47-48, not 617.

³⁰⁷ Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, ss. 17-18.

³⁰⁸ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, c. II, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1318, s. 1384.

³⁰⁹ Gelibolulu Âlî, *Kühü’l-ahbâr*, s. 20.

Âlî, Mehmed'in Selçuklu davulu çalınınca ayağa kalkmayı terk etme gerekçesi olarak, törenin hükümdarın şanına uygun düşmediğini ima eder ve “vaz-ı garîb” diyerek bu töreni kendisinin de yadırgadığını belli eder. Ona göre Sultan Mehmed iki yüz yıl önce ölmüş bir padişaha saygı için ayağa kalkmanın boş bir iş olduğunu söylemiştir. Âlî'nin anlatımındaki Sultan Mehmed, Neşri'dekine nazaran Selçuklu anısını kötileyici bir ifade kullanmasa da bu hatıranın kendi döneminde anlamsızlaştığına işaret eder.

Bu ilga olayının tam olarak hangi tarihte ve şartlarda gerçekleştiğini kaynaklarımız bize söylemiyor. Ancak Mevlânâ soyundan gelen Karamânî Mehmed Paşa'nın³¹⁰ vezirliği ve veziriazamlığı döneminde (1470-1481) rol oynadığı kannunnameler ve teşrifat düzenlemeleri arasında bu ilganın da yer almış olabileceğini tahmin edebiliriz. Bilindiği üzere Mevlevî gelenekte Selçuklu Sultanı Rükneddin Kılıcarslan'ın bir Kalenderî babasını Mevlânâ'ya tercih ettiği ve Mevlevîliğin Selçuklulardan âdetâ yüz çevirdiği -en azından XVII. yüzyıla kadar- hikâye edilmiştir. Paşa, 1480 civarında yazdığı tarihte bu törenin ilgasına yer vermeyip Selçuklu sultanı için ayağa kalkma âdetinin kökenini belirlemeye çalışır. İlgili cümlesinin Arapçadan çevirisi şöyledir: “Sultan Osman bu hediye-yi seniyyeyi gönderen ve mertebe-yi aliyyesini ilân eden kimesneyi izâm ve iclâl için kıyâm eyledi.”³¹¹ Paşa'nın takip eden satırlarında seferlerde ayağa kalkma âdetinin buradan çıktığı ve Alaeddin'in ölümü anlatılır. Belki de bu kurgu ile tazim töreninin muhatabının ortadan kalktığını sezdirmek istemektedir.

1453'te İstanbul'u Bizans'tan, 1468'de Konyayı'yı Karamanoğullarından alan padişah, 1473'te Timur'un tarihî rolünü oynayan Uzun Hasan'ı mağlup etmiş, onun ordusundaki Timur soylu Mirza Muhammed Bakır'ı esir almıştı.³¹² Konya'yı fethettiğinde eski Selçuklu sarayına oğlu Mustafa'yı oturtup geri dönerken kadim Selçuklu başkenti onun sıradan bir vilayeti hâline geliyordu. Üstelik Konya nüfusunun önemli bir kısmını ve sanatkârlarını İstanbul'a göç ettirerek³¹³ şehrin insan mirasını ve hafızasını ganimete dönüştürüyordu. Tüm bu kazanımlar, II. Mehmed'in bir üstünlük duygusuyla Selçuklular

³¹⁰ Yusuf Küçükdağ, “Karamânî Mehmed Paşa”, *TDVİA*, c. XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, ss. 449-450.

³¹¹ Karamânî Mehmed Paşa, *Tevârîhi's-selâtîni'l-Osmâniyye*, I. Kısım, s. 89.

³¹² Karamânî Mehmed Paşa, *Tevârîhi's-Selâtîni'l-Osmâniyye*, II. Kısım, çev. Mükrimin Halil Yinanç, “Millî Tarihimize Dair Eski Bir Vesika” içinde, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 3/80 (1 Mayıs 1340), s. 151.

³¹³ Âşikpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, ss. 241-242.

için ayağa kalkmayı terk etmesinde psikolojik bir etken olabilir. O belli ki artık Selçuklulardan alınacak bir meşruiyete ihtiyaç duymuyordu.

II. Mehmed'in ölümünden sonra II. Bayezid döneminde Osmanlıları Selçuklularla birleştiren daha fazla tarih kitabı sipariş edildi. Bununla beraber Selçuklu yadigarı davul bir süre sonra tamamen saraydan çıkarılmış olmalı ki uzun zaman Orhan Gazi caminin iç kapısında sergilendi. Ancak yine de davulun Selçuklularla ilişkilendirilen hikâyesi XVIII. yüzyılda çıkan bir yangında yok oluncaya dek anlatılmaya devam etti.³¹⁴

2.1.11. Selçuklu Sarayının Yağmalanması

Suraiya Faroqhi'ye göre dinî bir anlamı olanlar dışında Selçuklu maddi kültürünün Osmanlılar üzerinde büyük bir etkisi olmamıştır. Yazar bu görüşünü Osmanlı başkentlerinin Selçuklularinkinden farklı kentler olmasıyla açıklar ve Beyşehir gölü kıyısındaki Kubadabad sarayının Osmanlılarca hiç kullanılmamasını, buna rağmen Mevlânâ türbesinin etrafına özen gösterilmesini örnek gösterir.³¹⁵ İsmail Hakkı Konyalı, Konya'nın XIV. yüzyılın başlarında Karamanoğullarının eline geçmesinden sonra bu beyliğin Selçukluların vârisi olarak görülmeye başlandığını, buna rağmen hem onların hem de Osmanlıların Selçuklu eserlerine düşmanlık göttüğünü, bunları kıskanarak yıktıklarını veya kasten bakımsız bıraktıklarını söyler.³¹⁶ Zeki Atçeken ise şehirdeki Selçuklu yapılarının Osmanlılar tarafından genellikle korunduğu, sahiplenildiği görüşündedir.³¹⁷

Konya iç kalesi dâhilinde Alaeddin Camii ile yan yana bulunan Alaeddin Köşkü, II. Kılıcarslan döneminde (1155-1192) inşa edilmiş, bir deprem nedeniyle hasar görmüş ve Alaeddin Keykubad zamanında (1220-1237) onarılınca onun adıyla anılmaya başlanmıştır. Bu saray devletin yıkılışına kadar Rûm Selçuklu sultanlarının ana sarayı

³¹⁴ Lubenau, *Seyahatnâme*, c. II, s. 492; Sestini, *Voyage dans la Grèce asiatique*, ss. 103-104; Texier, *Küçük Asya*, c. I, s. 228.

³¹⁵ Faroqhi, *Kültürel Tarih*, ss. 84-85. Benzer şekilde Matrakçı Nasuh, I. Süleyman'ın Irakeyn Seferi (1533-1535) sırasında Mevlânâ türbesini ziyaret ettiğini söyler, ancak Selçuklu sultanları türbesinin padişah tarafından ziyaret edildiğine dair bir bilgi vermemiştir. Bkz. Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 284.

³¹⁶ İsmail Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya: Memleket Gazetesi Yayınları, 2007, ss. 75, 135-136.

³¹⁷ Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, ss. 327-328.

olarak kullanılmıştır. Karamanoğulları da XIV. yüzyıl başında Konya'yı ele geçirdikten sonra bu sarayda oturdular, II. Mehmed'in 1468'deki nihai fethi sonrası şehir Osmanlıların Karaman beylerbeyliği merkezi olarak düzenlendi ve saray da beylerbeyinin ikamet yeri oldu.³¹⁸

Köşk XVII. yüzyılda terk edilince vakıf inşaatlarına taş temin etmek isteyenlerin hedefi hâline geldi. Konya şerhiye sicil defterleri arasında bulunan Karaman beylerbeyi ve Konya kadısına hitaben IV. Mehmed tarafından Edirne'de yazılmış Şevval 1083/Şubat 1673 tarihli iki ferman sureti ile 27 Rebiülevel 1084/12 Mayıs 1673 tarihli bir başka ferman sureti ve 28 Receb 1087/6 Ekim 1676 tarihli bir kadı sicil zaptı Osmanlı idaresinin konuya yaklaşımını ortaya koymaktadır. Şubat 1673 tarihli birinci fermanda, kendi hamam inşaatı için köşkten taş almasına izin verilen bir kişinin bitişikteki Alaeddin Camii cemaatine zorluk yaratması nedeniyle engellenmesi emredilir. Aynı ayda yazılan ikinci fermanda Konya sakinlerinden Şeyh Ahmed'in çeşme ve mescitlerine vakıf olması için inşa ettiği hamamına mermer bulamaması nedeniyle "merhum Alaeddin'in" sarayının yeri boş ve atılsa, yerin altına mermer ve taş varsa, arazi kimsenin vakfı ve mülkü değilse yeter miktar alınmasına izin verilmiştir. 12 Mayıs 1673 tarihli üçüncü ferman, İkinci Vezir Musahip Mustafa Paşa'nın Konya'daki hayratı için harabe hâldeki Sultan Alaeddin sarayından yeter miktar mermer alınmasına izin verir. 6 Ekim 1676'da sarayın durumu ve buradan taş alanlar soruşturulmuş, kentin ileri gelenleri ve halk, yapının bir harabeden ibaret olduğunu, yalnız bir miktar bozuk duvarı ve altı ayak üzerinde bir kubbesinin kaldığını bildirmiştir. Verilen izinler kapsamında 150 araba ve 2200 merkep yükü taş çıkarıldığı ve bu malzemenin 14.750 akçe değerinde olduğu anlaşılmıştır.³¹⁹

Charles Texier'in 1882 tarihli gravüründe (**Resim 1**) sarayın son kalıntıları görülebilmektedir. Şahabeddin Uzluk'a göre köşkün son kalıntısını kurtarmak isteyen şahıs ve kuruluşlar 1905-1908 arasında Konya valiliği yapan Cevad Bey'e müracaat etmiş, vali "Merak etmeyin, ben size 200 altın lirayla daha iyisini yaptırırım" demiştir.³²⁰ Hatta Semavi Eyice'ye göre köşk bizzat Cevad Bey'in emri ile yıkılmıştır.³²¹ Konyalı,

³¹⁸ Semavi Eyice, "Âlâeddin Köşkü", *TDVİA*, c. II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, s. 330.

³¹⁹ Atçeken, "Sultan Alaeddin Sarayı ve Konya Köşkü Hakkında", ss. 106-108.

³²⁰ Friedrich Sarre, *Konya Köşkü*, çev. Şahabeddin Uzluk, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1967, not 6 (Uzluk'un notu).

³²¹ Semavi Eyice, "Âlâeddin Köşkü", s. 330.

1907’de Rizo adında bir Rum mühendisin tamir için köşkün dibini kazdığını ve eyvanın ayakta kalan ikinci katı ve duvarlarının bu sırada çöktüğünü kaydeder. Çinili kitabeleri köşk civarında ikamet eden Alman konsolos memleketine götürmüştür.³²² Bu saraydan sadece küçük bir parça günümüze ulaşmıştır.

Alaeddin Köşkü yakınındaki Alaeddin Camii vakfının işlemesi ve Selçuklu sultan türbelerinin bakımı için gerekli hizmetli tayinleri 1570 itibariyle tutulan kadı sicillerinde kayıtlıdır. Mesela 1050/1640 tarihli sicile göre Alaeddin Camii sultanlar türbesinin kapıcılık, temizlikçilik ve türbedarlık vazifesini günlüğü iki akçe ile Mevlânâ Mehmed adında biri yürütmekteydi. Mabet III. Murad tarafından 17 Zilhicce 1001/15 Eylül 1593 tarihli bir hükümlerle kapsamlı bir onarıma tabi tutulmuştur. Alaeddin Camii 1054/1644, 1083/1672, 1110/1698 tarihli sicillere göre başka onarımlar geçirmiştir.³²³ Buna rağmen hemen yakındaki Selçuklu sarayının Osmanlılar tarafından ne denli ilgi gördüğü açıkça anlaşılamamaktadır. 1941’de yapılan bir arkeolojik kazı sırasında saray kalıntılarının güney yönünde ele geçen bazı buluntular, Osmanlıların köşkte kimi tadiller yaptıklarını düşündürmektedir. Bu kazılara katılan Arkeolog Mahmut Akok, Alaeddin Köşkü’nde bulunan XVII. yüzyıldan kalma bazı süslü tahta parçalarının Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü’ndeki örneklerle benzeştiğini ve bunların Osmanlı onarımlarından kalmış olabileceğini söyler.³²⁴ Eğer bu veri doğru ise, saraydaki süsleme tahtalar, sarayın kullanılmaz hâlde olduğunu kadı sicilleri vasıtasıyla kesin olarak bildiğimiz 1673-1676 yıllarından önce, belki yüzyılın başlarında yapılan bir eklenti olmalıdır. Yan yana olan saray ve caminin durumlarını karşılaştırarak Osmanlıların camiye ve vakfına büyük bir önem gösterdiklerini ancak, Selçuklu hükümdarlığını temsil eden sarayın bir süre sonra gözden düştüğünü, anlamlarını yitirdiğini söyleyebiliriz. Buna rağmen Selçuklu sarayını sadece işlevsel bir saraydan ibaret görmez gibidirler. Osmanlı padişahı IV. Mehmed, boş ve atıl olması hâlinde “merhum” diyerek andığı Alaeddin’in sarayından taş alınmasına, işin bir yağma boyutuna ulaşmaması kaydıyla izin vermiş, sanki sarayın tarihî anlamını korumak istemiştir. Belki kendilerine gönderilen hâkimiyet alameti tuğ ve sancağın bu saraydan çıktığını içten içe hatırlıyor ve onu korumak istiyorlardı. Ancak daha sonra

³²² Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 137.

³²³ Atçeken, *Konya’daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, ss. 71-81.

³²⁴ Mahmut Akok, “Konya’da Alâiddin Köşkü Selçuk Saray ve Köşkleri”, *Türk Etnografya Dergisi*, 61 (1968), ss. 50, 57.

başka vakıf binalarının inşası söz konusu olduğunda -ki bunların dinî anlamları vardı- padişah, kendisine yakın Vezir Musahip Mustafa Paşa gibi isimler vasıtasıyla sarayın ayakta kalan son kalıntılarını ister istemez yağmaya açmıştır. Tüm bu veriler, Faroqhi'nin "Selçuklu mirasının Osmanlılara maneviyat üzerinden girdiği" şeklinde özetlenebilen savını biraz daha genişletmektedir.

2.1.12. Selçuklu Ehemmiyetinin Değişkenliği

Günümüze ulaşmış Osmanlı tarihlerinin yazılmaya başlandığı XV. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar gelen tarihler, Osmanlılarla Selçukluları, gerek iki hanedan arasında devamlılık tasavvuru oluşturmak için gerekse de Osmanlıları Selçuklulardan bağımsız ve üstün tutmak için oldukça sıkı bir örüntüyle ilişkilendirdiler. Bu iki yüz yıl içinde yazılan tarihlerde sadece Selçuklularla kurulan bağın sıklığı değişmiş gibi görünmektedir. Bir aralık II. Mehmed'in imparatorluk idealizmi Selçuklu tazim törenlerinin ilga edilip Selçuklu anısının büsbütün ikinci plana düşmesine sebep olduysa da II. Bayezid döneminde yazan tarihçiler (Neşrî, Oruç, Kemal, Kemalpaşazâde, İdris vs.) Selçuklu-Osmanlı bağlantısını sıkı biçimde tekrarlamıştı. Bunda 1481'de başlayan Şehzade Cem ile II. Bayezid arasındaki taht mücadelesi etkili olmuş gibi görünmektedir. Cem, Selçuklu hatıraları arasında dolaşan biriydi: Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykavus'un tebaasının Dobruca'daki bakiyelerinden Sarı Saltuk'un menkıbelerini Ebülhayr Rûmî'ye derletmiş, Bayatlı Hasan'a bir Oğuzname uyarlaması yazdırarak Osmanlıların Selçuklularla olan Oğuz akrabalığını vurgulamıştı. Cem ayrıca babası zamanında 1474-1481 arasında Konya'da sancak beyliği yaptı ve Selçuklu Sultanı Alaeddin'den kalan sarayda oturdu, bir yandan onun bölgedeki kimi eserlerini geliştirmeye çalıştı.³²⁵ Muhtemelen burada doğan oğluna Oğuz Han ismini verdi. Kardeşi Bayezid'e ülkeyi -Eski Oğuz ve Selçuklu geleneğini anımsatacak biçimde- ikiye bölerek (ülüş usulüyle) yönetmeyi teklif etti ama kabul görmeyince etrafındaki Karamanoğlu bakiyelerini kendisine yoldaş seçti.³²⁶ II. Bayezid muhtemelen kardeşinin Oğuz ve Selçuklu geçmişine yaslanması karşısında sessiz kalmak istememiş, bu geçmişi kendi lehine diri tutmayı yeğlemişti. Bayezid bir oğluna meşhur Oğuzname anlatıcısı Korkud Ata'nın ismini verdi. Ayrıca Memlükler,

³²⁵ Haydar Bey, *Vâkıât-ı Sultân Cem*, İstanbul: Ahmed İhsân ve Şürekâsı Matbaacılık, 1330, ss. 1-2.

³²⁶ Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârîh*, c. II, s. 10.

Rûm diyarındaki beylikler üzerinde Selçukluların İlhanlılara tabiyeti döneminden kalma bir hamilik geçmişine ve iddiasına sahip güçlü bir rakipti, diğer taraftan Azerbaycan'da Şah İsmail yeni bir güç olarak ortaya çıkıyor, soyunu Ali bin Ebu Talib'e ve eski İran kisralarına dayandırıyor.³²⁷

I. Selim 1514'te Çaldıran'da Rûm ülkesinde yer yer halifeleri vasıtasıyla söz sahibi olmayı başaran Şah İsmail'i mağlup etti ve 1516-1517 Mercidabık ve Ridaniye muharebeleriyle Memlûk topraklarını ve hilafeti eline aldı. Bu noktadan sonra Selçuklu hatırasına ve soy akabalığı vurgusuna duyulan güncel ihtiyaç azalmış, Selçuklular neredeyse hoş bir anı olarak kalmıştı. Osmanlı tarihleri Selçuklularla ilgili bölümlere daha az yer verdiler ve bu geçmişle ilgili yeni bir söylem üretmediler.

Genel itibarıyla XV. yüzyılda Ahmedî, Şükrullah ve Âşıkpaşazâde ile başlayan, Neşri ile sistemleşen Osmanlı tarih anlatısı XVI. yüzyılda İdris-i Bitlisî, Kemalpaşazâde, Âlî ve Hoca Sâdeddin ile genişletilerek devam ettirilmiş XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlıların kökenlerini anlatan tarihler yanında dönemsel tarih kitapları yazılmaya başlanmış, Kâtip Çelebi ve Münecimbaşı gibi yazarlar kendinden önceki kökensel tarihleri tekrar etmiştir. XVI. yüzyılda Lutfi Paşa ve Mustafa Âlî, XVII. yüzyılda Koçi Bey gibi isimler tarafından yazılan nasihatnamelerde Osmanlıların altın çağı olarak II. Mehmed, I. Selim ve I. Süleyman devirleri gösterilmiş,³²⁸ âdeta hanedanın bozulmakta olan kimliği yine kendi tarihsel mirasıyla güçlendirilmeye çalışılmıştır. XVIII. yüzyılda maaşlı tarih yazarlığı vakanüvislik ortaya çıkmış, daha çok yakın tarih anlatılmış ve Selçuklu tarihi ve Osmanlıların bu tarihle ilintisi çok az zikredilen bir konu durumuna düşmüştür.

XVIII. yüzyıl başında *Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsati Ahbâri'l-hâfikayn*'ı yazan ilk Osmanlı vakanüvisi Mustafa Naîmâ (1655?-1716), eserinin giriş bölümünde çeşitli tarihi olaylardan örnekler verirken Muhammed Peygamber, Dört Halife, Memlûkler ve Eyyûbîler'e (Selahaddin Eyyûbi) değinir ve Osmanlıların kuruluşunun gazaya dayandığını bildirirken Selçuklulara temas etmez.³²⁹ Aynı şekilde haleflerinden

³²⁷ Muslu, *Osmanlılar ve Memlûklar*, ss. 114-115; Karadeniz, *Meşriyet Mücadelesi*, E-Kitap (Kobo), "Soy, Asalet/Soyuzluk" başlıklı bölüm.

³²⁸ Erol Özvar, "Osmanlı Tarihini Dönemlendirme Meselesi ve Osmanlı Nasihat Literatürü", *Divan*, 7/4 (1999), s. 140; Timur, *Osmanlı Kimliği*, s. 152.

³²⁹ Mustafa Naîmâ b. Mehmed, *Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsati Ahbâri'l-hâfikayn [Târih-i Naîmâ]*, c. I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, ss. 1-48.

vakanüvis-devlet adamı Vâsîf Ahmed Efendi (ö. 1806) 1804'te basılan *Mehâsinü'l-âsâr ve hakâiku'l-ahbâr* adını verdiği tarihinde Selçukluların bir yerde sadece varlığını zikretmiştir.³³⁰

1872'de Yeni Osmanlıların öncülerinden Nâmık Kemal (1840-1888) *Evrâk-ı Perişân*'ı yayımladı ve buraya daha önce 1867'de *Tasvîr-i Efkâr'da* tefrika ettiği “Devr-i İstîlâ” bölümünü ekleyerek tarih anlatısını İslam-Haçlı karşıtlığı üzerinden kurdu. İşe Moğol istilasından ve Osmanlıların yurdundan kalkıp Söğüt'e yerleşmesinden başlayan yazar bu sırada Selçuklular ve beyliklerle ilgili görüşünü dile getirir: “... Ne bir tarafta Selçukiye harâbelerinin enkâzı üzerine teşekkül eden tevâif-i mülûk devletlerinde silâh-ı pertevî ve düşman kanıyla neşv ü nemâ hâlinde olan böyle bir şecere-yi âliyyenin tazyîk-i ittisâma mukâvemet edecek kudret mevcûd idi.” Nâmık Kemal, bundan sonra Osman'ın birkaç bin kişiyle muazzam bir devleti kurmayı başardığını anlatır ancak Selçuklulardan alınan hâkimiyet alametleri ve Oğuz akrabalığı gibi konulara değinmez, Osmanlı soyunu rakipsiz bir şecere hâlinde tanımlayıp Selçukluları bir “enkaz” olarak niteler.³³¹ *Evrâk-ı Perişân* sırasıyla Selahaddin, Fâtih, Yavuz Sultan Selim ve Moğolların Müslüman olmasını sağlayan Nevruz Bey'in yaşamöyküsünü içerir. Selahaddin bölümünde yazar, Selçuklu Sultanı Kılıcarslan ile Selahaddin'in çatışması hususunda Selçuklu sultanının İslam'a aykırı hareket ettiğini söyleyerek Selahaddin'den yana tavır takınır, daha ileriki bir bölümde Selçuklu sultanının Almanlara karşı “hamiyyet-i İslamiye” ile ortaya koyduğu mücadelesini över, Selahaddin'in Anadolu Selçukluları üzerine düzenlediği seferini anlatmayı esgeçer. Nâmık Kemal'in böyle bir eseri vücuda getirmekteki temel güdüsü, kendisinin de açık ettiği gibi, kimi Batılı tarihçilerin İslam tarihine karşı yazdıklarına mukavemet göstermektir ve o tarihi ulusalcı Avrupa karşısında Pan-İslamist kimlik siyaseti dâhilinde bir araç hâline getirir. Şüphesiz Nâmık Kemal, eski Osmanlı tarih yazarlarından başka bir kimlik tasavvuru kurmaya çalışmaktaydı.³³²

³³⁰ Ahmed Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-âsâr ve Hakâiku'l-ahbâr* [Ahmed Vâsîf Efendi ve Mehâsinü'l-âsâr ve Hakâiku'l-Ahbâr', 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)], haz. Nevzat Sağlam, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 254, vd.

³³¹ Nâmık Kemal, “Devr-i İstîlâ”, *Evrâk-ı Perişân*, İstanbul: Bâbîâli 57 Numaralı Matbaa, 1288, ss. 2-3, vd.

³³² Nâmık Kemal, “Terâcim-i Ahvâl: Selahaddin”, *Evrâk-ı Perişân*, İstanbul: Bâbîâli 57 Numaralı Matbaa, 1288, ss. 26-28; Gültekin Yıldız, “Nâmık Kemal'in 'Selâhaddîn Eyyûbî' Biyografisi: Öncü Bir Pan-İslamist Metnin İnşasına Dair Bazı Gözlemler”, *İlmî Araştırmalar*, 6 (1998), ss. 281-282.

XIX. yüzyılın önemli devlet adamı, çok yönlü âlim ve vakanüvis Ahmed Cevdet Paşa (1823-1895), Meclis-i Maarif-i Umûmiye'nin isteği üzerine 1853-1884 arasında yazdığı *Târîh*'ine Arap ve Türk milletlerini zaman zaman âlemi istila etmiş büyük milletler olarak tanımlar. Devamla İslam tarihini, Selçukluların ortaya çıkıp İslam âleminde iktidarı ele alışını, Eyyübîler ve Endülüs Emevîlerini, Haçlılarla mücadele tarihini ve Moğol istilasını özetler. Rûm Selçuklularının yıkılıp Osmanlıların kuruluşunu ise şöyle anlatır:

“Ol asırlarda hükûmât-ı İslâmiyye'nin kuvvetlicesi Konya'da taht-nişin-i saltanat olan selâtin-i Selçukiyye oldukları hâlde anlar dahi bir taraftan selâtin-i Mısıriyye ile meşgûl-i kâr-zâr ve bir taraftan peyderpey cânib-i şarktan hücum eden Tatarların ellerinden bîzar olup bir aralık Tatarlara salyâne vererek bir müddet dahi böyle hâlet-i zaf u füturda yaşamışlar ise de nihâyet şîrâze-i intizamları muhtell olarak 699 sene-yi hicriyesinde [1300] işbu Saltanat-ı Selçukiye dahi sönüp bitmiştir. / İşte o zaman lillâhi'l-hamd ve'l-mennihî bu mukaddemât-ı muzlimenin nefîce-i hayriyyesi ve bunca korkulu rüyâların tabir-i dilârâsı olan âfitâb-ı Devlet-i Osmâniyye maşrık-ı şan u şevketten zuhûr ile aktâr-ı İslâmiyye'yi pür nûr etmiştir. / İşbu Devlet-i Aliyye bidâyet-i hâlinde eğerçi bir küçük hükûmet şeklinde idi. Lâkin Türklüğe mahsûs olan sıfat-ı sâbite-i memdûha ile şecâat ve diyânet-i Arabiyye'yi cem etmiş bir cemiyet-i cemîle olduğundan kendisinde millet-i İslâmiyye'ye nokta-i ittihâd ve cihet-i vahdet istinad olmak istidad u kâbiliyyeti var idi. / Ve düvel-i sâire gibi bir cemiyet-i mütemeyyize içinde zâhir olup da hâzır mülk ü medeniyet bulmuş bir devlet olmayıp belki müceddeden feth-i bilâd u memâlik ve tevsi-i medâr u mesâlik ederek kendisine tayin-i makâm u makarr etmiş bir saltanat-ı seniyyedir...”

Cevdet Paşa satırlarını Ertuğrul'un Moğollar karşısında Sultan Alaeddin'e yardım ettiği menkıbesini tekrarlayarak ve Osmanlılara Selçuklular tarafından verilen tuğ ve sancakları anlatarak sürdürür.³³³ İslamcı-Osmanlıcı görüşleri doğrultusunda yazan Cevdet Paşa, Selçukluları İslam âlemine katkıları dairesinde değerlendirmiş ve bu vasıflarını olumlamıştır. Selçuklulara Osmanlıların selefleri olarak işaret ederken Selçukluların son dönemdeki güçsüzlüğünü öne çıkarmış, Osmanlılara pek bir miras bırakmadıklarını ima etmiştir. Bu yeni devlet her şeyi kendi başına başarmıştır, başka bir deyişle başarısını kimseye borçlu değildir. Selçuklulardan geriye kalanlar önemsiz kalıntılardan, bir “enkazdan” ibarettir.

Nâmık Kemal ve Cevdet Paşa'nın yazdıklarında Avrupalı devletlere karşı İmparatorluğun bütünlüğünü koruma mücadelesi, 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat fermanları sırasında ortaya çıkan kapsayıcı kimlik arayışları büyük bir etken olmalıdır. Bu dönemdeki kurucu-birleştirici kimliğin İslam kimliği olduğunun vurgulanması ve Selçukluların da bu daire

³³³ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, c. I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018, ss. 25-38.

içinde görece önemsiz bir aktör olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Bu iki yazarın satırlarında Osmanlılar başka bir devlet ve medeniyete borçlu olmayan büyük bir kimlik kurucusu olarak resmedilmiştir. Başka bir devletin mirası üzerine kurulan ve elan tehdit altındaki bir devletin yıkılması daha akla gelebilir bir ihtimalken her şeyi kendi başına inşa etmiş, âdeta tanrısal biçimde kendi kendini var etmiş bir devletin yıkılacağını düşünmek de daha güçtür. Böylece devlet tıpkı Tanrı gibi zamandan münezze hâle gelir, devlet-i ebed-müddet olur. Artık dindaş ve ırkdaş beylikler dünyasının Oğuz Kağan miti etrafında birleştirilmesi gereken dağınık unsurları söz konusu değildir. 1639 Kasrışirin Antlaşmasından sonra Müslüman devletler arasında da önemli bir çatışma kalmadığı söylenebilir, doğudan gelecek Timur gibi bir tehlike de namevcuttur ki zaten onun torunları tarafından kurulan Babür Devleti'nin 1764'te ve Osmanlı toprağı Mısır'ın 1882'de İngiltere tarafından işgal edilmesi örneğinde olduğu gibi dünya çepeçevre sömürgeci Batılı-Hristiyan devletler tarafından istila edilmektedir, Hristiyan azınlıklar vasıtasıyla Osmanlı iç işlerine müdahil olan ve savaş meydanlarında galebe çalan devasa Batılı-Hristiyan devletlere karşı kapsayıcı bir kimlik ve söylemle müdafaa gerekmiş ve bu minvalde İslamcı-Osmanlıcı söylemler tarihe bakışı belirlemiştir. Osmanlıların yeniden Selçukluları birincil selefleri olarak görmeleri, Türkçülüğün kültürel ve siyasal düzeyde yükselmesiyle olacaktır.

Devlet adamı ve ilk Türkologlardan Ahmed Vefik Paşa benzer saiklerle 1869'da rüştiyelerde okutulmak üzere *Fezleke-i Târîh-i Osmânî*'yi yazdı. Kısa süre içerisinde klasikleşen ve birçok baskı yapan bu kitapta Osmanlıların ve Selçukluların alakasına değinilmiştir. Ahmed Vefik, "... Moğol taifesinin hücumundan kaçan Türk aşiretleri nehr-i Ceyhun'dan garb tarafına çekildikde Türk beylerinden Süleyman Kaya Alp Horasan'dan cümle ittibâ ve halkını alup muhâceret eyleyerek Ermenistan'da Erzincan havâlisine göçmüştü..." demektedir.³³⁴ Oğuz akrabalığı, Kayı soyu gibi kavramlar yerine ortak Türk kimliği öne çıkarılmış, Ertuğrul'un Tatarlar karşısında Alaeddin'e yardım ettiği menkıbe ve Osman'a Alaeddin'den tabi ve sancak geldiği öyküsü tekrarlanmıştır. Türkçülüğün düşünce hayatında kendini hissettirdiği bu dönemde yeniden Selçuklular ve Osmanlılar bir zincirin bitişik halkaları gibi gösterilmeye devam edilmiştir. Ahmed Vefik Paşa'nın bu eseri öyle tesirli olmuştu ki son Osmanlı vakanüvisi ve tarih ders kitabı yazarı

³³⁴ Ahmed Vefik, *Fezleke-yi Târîh-i Osmânî*, İstanbul: Dârü't-Tıbâ'ati'l-Âmire, 1286, s. 3.

Abdurrahman Şeref Efendi (1853-1925) tarafından yazılıp 1891/1892’de basılan *Târîh-i Devlet-i Osmâniyye*’de büyük bir benzerlikle tekrarlanmıştır.³³⁵ İmparatorlukta ilk aşamada kültürel düzeyde seyreden ve 1909 sonrası İttihat Terakki iktidarıyla birlikte güçlenen siyasal Türkçülük bir Türk devleti sınıfında olan Selçukluların daha fazla öne çıkarılmasını etkilemiştir. Mesela Ali Reşad ve Ali Seydi tarafından idadiler için yazılan ve 1911’de basılan *Târîh-i Umûmî* adlı ders kitabında “Osmanlıların cediti Horasan ve Mahan taraflarında sâkin Türk kabâilinden Kayı Han aşiretidir” denilmekte, Osmanlıların Moğol istilasından kaçarak Anadolu’ya geldikleri, Ertuğrul’un Sultan Alaeddin’e bir savaşta yardımıyla Söğüt, Eskişehir ve Domaniç’in kendilerine bağışlandığı, Bilecik’ini fethiyle Selçuklu sultanından beylik alâmeti davul, alem ve tuğ alındığı söylenmektedir.³³⁶ Ahmed Refik’in 1920’de ibtidai mektepler ve sultanîyeler için yazdığı *Târîh-i Umûmî* adlı eserinde de Osmanlılar ve Selçuklular birbirine şöyle bağlanmaktadır: “Türkler Asya’yı kana bulayan Cengiz’in zulmünden kurtulmak için Anadolu’ya geldiler, Türk ırkından Selçukîlere hizmet ettiler. Bu hizmet mukabelesinde Söğüt ve Domaniç taraflarına yerleştiler... Hükûmetlerinin müessisi Kayı Han sülalesinden Ertuğrul Gazi’nin oğlu Osman Gazi idi...”³³⁷ Görüldüğü gibi bu dönemde Selçuklularla ilgili algı ve tasavvuru milliyetçilik belirlemektedir. Selçuklular bir Türk devleti olarak Osmanlıların doğal öncelleri olarak konumlandırılmıştır. Osmanlılık ve İslamcılık İmparatorluk topraklarından Hristiyan ve Arap yoğunluklu kimi bölgelerin kaybedilmeye başlanmasıyla birlikte gözden düşmüş, milliyetçilik/Türkçülük fikri, siyaseti etkilediği gibi tarihe bakışı da belirlemiştir. Cumhuriyet devrinde de imparatorluk döneminde yetişmiş yazarlar, okullarda okutulan tarih ders kitaplarında Selçukluları, Türk milletinde bütünlüklü biçimde bulunduğu varsayılan ideal karakter özelliklerini vücudunda toplamış örnekler olarak sundular.³³⁸

³³⁵ Ergül Çetin, *Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi’nde Osmanlı Devleti’nin İlk Yüzyılı (1300-1400): Osmanlı Hanedanının Kökeni, Fetret Devri ve Siyaseten Katlı Meselelerinin Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin: Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 72.

³³⁶ Ali Reşad ve Ali Seydi, *Târîh-i Umûmî*, c. II, İstanbul: Kanâat Kitabhânesi, 1327, ss. 70-73.

³³⁷ Ahmed Refik, *Târîh-i Umûmî: Küçüklere Tarih Dersleri*, İstanbul: Kitâbhâne-yi İslâm ve Askerî, 1336, s. 21-22.

³³⁸ Tercan Yıldırım, *Meşrutiyet’ten Günümüze Tarih Ders Kitaplarında Türk Kimliğinin İnşası*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014, ss. 76, 79, 111, 116, 196, vd.

2.2. MOĞOL TRAVMASI VE TERAPİ

Travma, psikanaliz sözlüklerinde “öznenin özümseyemediği herhangi bir beklenmedik deneyim” olarak tanımlanmaktadır. Bu beklenmeyen deneyim bünyede “şok” yaratır. Travmanın sonraki etkileri ya kendiliğinden düzelir ya da “travmatik nevroz” gelişir. Travmatik nevroz, travmatik deneyimin bir kısmının tekrarlanması ve rüyalarla görünürleşir. Öte yandan kişinin beklenmedik olayı göğüslemesini ve bunu geriye dönük çözmeye çalışmasına olanak tanır. Bu durum kendiliğinden düzelebilir, kronikleşebilir, psikonevrozlara (hastanın yaşamöyküsünden kaynaklanan hastalıklara) evrilebilir.³³⁹ Bu tanımlar daha çok bireysel travmalarla ilgili olsa da savaş ve afet gibi kökenlere sahip tüm toplumu etkileyen travmalar bireylerin üzerinde ortaklaştığı “sosyal travma”ya dönüşebilmektedir.³⁴⁰ Özellikle savaş hatıraları “silinmez bir imge” ya da “ölüm damgası” olarak tanımlanır. Travmanın yarattığı nevroz sonrası iyileşme, mağdurun güçlendirilmesi ve yeni bağların yaratılması ile sağlanır. Mağdur, hasar görmüş psikolojik becerilerini (güven, otonomi, inisiyatif, yeterlilik, kimlik) yeniden şekillendirerek güçlenir ve iyileşme başlar.³⁴¹

Osmanlı kökensel tarih kitaplarının çoğu, Osman’ın ecdadının Horasan taraflarındayken 1220’lerde Cengiz Han’ın istilası neticesinde Rûm diyarına zaruri göçlerini anlatırlar.³⁴² Rûm diyarında 1240 senesinde vuku bulan dinî-içtimai Babaî ayaklanması büyük olasılıkla Osmanlı beyliğinin manevi kurucularından birkaçını içinde büyütmüş bir başka toplumsal çatışmaydı ve Selçuklular tarafından sert şekilde bastırıldı. Osmanlı tarih yazımında bu isyanın bastırılmasıyla ilgili bir tepki gözlemlenir.³⁴³ 1243’teki Köse Dağ Savaşı’nda Selçuklular Moğollara mağlup oldular ve ülke son İlhanlı hükümdarı Ebu Said’in öldüğü 1335 yılına kadar şiddeti tedricen yükselen bir tahakkümün altına girdi, Osmanlıların oturduğu batı Rûm uçları da en azından mali yükümlülüklerin altındaydı ve

³³⁹ Charles Rycroft, *Psikanaliz Sözlüğü*, çev. M. Sağman Kayatekin, İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989, ss. 163-165.

³⁴⁰ Murat Paker, *Türkiye Debelenirken: Psiko-Politik Yüzleşmeler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 351.

³⁴¹ Judith Herman, *Travma ve İyileşme: Şiddetin Sonuçları ve Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre*, çev. Tamer Tosun, İstanbul: Literatür Yayınları, 2016, ss. 47, 167.

³⁴² Mesela bkz. Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 29; Lokman, *Zübdetü’t-tevârîh*, s. 104. Âşıkpaşazâde, Osmanlıların Rûm’a Selçuklulardan önce geldiği şeklindeki anakronik teziyle çelişmemek için göç olayının gönüllü olduğunu hikâye eder. Bkz. Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, ss. 6-8.

³⁴³ Oruç Bey, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 12.

hatta bazen Çavdarlar gibi kimi Moğol kökenli komşularıyla çatışma içerisindeydi.³⁴⁴ Osmanlılar bu dönemden sonra fetih veya müdara yoluyla Rûm uçlarında ferah bir hava estirdiler. Moğol öncesi Selçuklu dönemindeki gibi bir siyasi bütünleşme yaratmayı başarmışlardı ki 1402’de Ankara Savaşı’nda eski Türk-Moğol parçalı siyasi nizamını yeniden kurmak isteyen İlhanî mirasın sahiplenicisi Timur’a mağlup oldular, padişah esir düştü ve ülke parçalandı. Gerçekçi (efsane-dışı) kimlik kökenlerini Cengiz istilası üzerinden kurmaya başlayan Osmanlılar, Köseadağ ve Ankara’da iki kez sosyal travmalarının tetiklenmesine maruz kalmış olmalıdır. Kimi Osmanlı yazarlarına göre devletlerinin zuhurundan önceki istila çağı “korkulu bir rüya” idi.³⁴⁵ İlk tarih metinlerinde Timur ile tetiklenen travmalarının yarattığı geçmişten kaçınma tavrını görürüz ki bu travmatik insanların sık gözlenen davranışları arasında gösterilir.³⁴⁶ Sonraki tarih yazarları güçlü ve otonom bir kimlik inşasında daha cesurdur ve iyileşmenin şartı olan geçmişle yüzleşmeyi ve travmanın hikâyesini tüm detaylarıyla anlatmayı başarırlar,³⁴⁷ kendilerine kadim bir kök tesis etmek için Selçuklulara, Oğuz ananesine ve İslam tarihine yaslanırlar.

Timur’dan sonra bir süre oğlu Şahrûh, her an Boğaz’a kadar ordu sevk edebileceği tehdidiyle Moğol travmasını Osmanlılar üzerinde diri tutmuştu. Onun 1447’deki ölümünden sonra devleti zayıflasa da Timur ile birlikte Ankara’da Bayezid’e karşı savaşmış Karayülük Osman Bey’in torunu Akkoyunlu Uzun Hasan (1452-1478), bazı Timurlu şehzadelerini de maiyetine alarak Timur’un rolünü üstlenmeye çalışıyordu. 1459’da İstanbul’a bir elçi göndererek Timur’un ölümünden beri gönderilmeyen mutad hediyelerin Akkoyunlu sarayına gönderilmesini istedi.³⁴⁸ II. Mehmed onu 1473’te Otlukbeli Muharebesi’nde mağlup edince Muhammed Bakır adında bir Timurlu şehzadesini de ele geçirip İstanbul’da hapsedti.³⁴⁹ Ayrıca Sultan II. Mehmed,

³⁴⁴ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 37-38, 105; Neşrî, *Cihânnümâ*, s. 54; Abdullah el-Mâzenderânî, *Risâle-i Felekiyye*, ss. 251, 93/b.

³⁴⁵ Ahmed Cevdet, *Târîh-i Cevdet*, c. I, s. 34.

³⁴⁶ Herman, *Travma ve İyileşme*, s. 58; Ahmedî, *İskendernâme*, s. 880.

³⁴⁷ Herman, *Travma ve İyileşme*, s. 220. Lutfi Paşa Anadolu halkının travmatik deneyimlerinden bahseder: Moğolların etrafa puthaneler yaptıklarını, bir yerleşimde konakladıkları zaman Müslümanlardan “sevici ve güzel mahbube” istediklerini, sırf onlar için “bâzâr avretleri” buldurulduğunu, köylerde ise dul kadınların “arz edildiğini” anlatır. Bkz. Lutfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân [Lutfi Paşa Târîhi]*, haz. Âlî Bey, ss. 6-7.

³⁴⁸ Bekir Sıtkı Baykal, “Uzun Hasan’ın Osmanlılara Karşı Katî Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu Harbinin Başlaması”, *Bellekten*, 21/82 (1957), s. 263.

³⁴⁹ Karamânî Mehmed Paşa, *Tevârihi’s-selâtinî’l-Osmâniyye*, II. Kısım, s. 151.

devşirmelikten gelme veziri Gedik Ahmed Paşa'ya 1471'de Kırım'ı aldırarak ilk defa ülkesini Cengiz soylulara tabi olan değil metbu olan konumuna yükseltti. Selçuklu tazim törenlerini muhtemelen bu büyük özgüven eylemleri sonrasında iptal ettirmişti. Kırım fethi ile aynı yılda Karaman ve Selçuklu kanı taşıyan Alanya beyi Kılıcarslan'ın da hükûmetine gene Gedik Paşa eliyle son vererek bu beye Gümölcine'de bir küçük toprak bağışladı.³⁵⁰ Soylu bey ve han olanlar Sultan'ın kölelerine bir bir boyun eğiyordu. Bu, fiile dökülmüş güçlü bir kimlik vurgusu olmalıydı.

II. Bayezid, doğudan yükselen ve kendisini ehlibeyt soyuna bağlayan, yanında son Timurlu hükümdarı Bediüzzaman Mirza'yı danışman olarak bulduran Şah İsmail karşısında Oğuz ve Selçuklu geçmişini diri tutmayı tercih etti. Çünkü Anadolu'da itikat yoluyla hak iddia etmeye başlayan İsmail'e karşı bu kökenler onun Rûm'daki eskiliğini ve hak etmişliğini vurguluyordu. Rakibi olan kardeşi Cem'in bu geçmişi sahiplenmesi de seçiminde etkili olmuş olmalıdır.

I. Selim'in tahtı babasından devralması sonrasında Şah İsmail, ona yazdığı bir mektupta Timur'u hatırlatmış, o zamanlardaki gibi bir karışıklık istemiyorsa kendisiyle savaşmamasını öğütlemişti.³⁵¹ 1514'te Çaldıran ovasında kesin bir yenilgi alan Şah İsmail'in ordusundan önemli bir zat ele geçirilmişti. Bu son Timurlu hükümdarı Bediüzzaman Mirza idi ve o da II. Mehmed'in esir ettiği Muhammed Bakır gibi İstanbul'da hapsedildi. Selim anısına 1524-1530 arasında bir *Selimnâme* yazan Şükrî-yi Bitlisî'nin eserine çizilen bir minyatür, âdeta terapiye dönüşen bu karşılaşmayı resimlemişti: Selim esiri karşısında etkin bir konumda jest sergiliyor ve bağdaş kurmuş hâkimane oturuyordu (**Resim 3**).³⁵² Sultan Selim, Moğollar zamanında Rûm diyarının çaresiz durumuna acıyıp Moğollara karşı bir sefer düzeleyen, Kayseri'de tahta oturan ve Karmanoğullarına beylik berati veren Moğolların muzaffer düşmanı Baybars'ın Memlük devletini de 1517'de ortadan kaldırdı. Cengiz'in torunu Hülagü'nün 1258'de Bağdat'tan çıkardığı Abbâsî hilafeti Memlüklerin sığınmacısı konumundayken Osmanlıların eline geçti, halife Mütevekkil İstanbul'a götürüldü. Osmanlılar artık XIII. asrın Cengizî düzenini, diğer bir deyişle Moğol istilasının yazdığı tarihi değiştiriyordu. Epey geç bir

³⁵⁰ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ss. 248-251; Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, ss. 267-268.

³⁵¹ Feridun Ahmed, *Münşeât*, c. I, ss. 384-385.

³⁵² Şükrî-yi Bitlisî, *Selimnâme*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine, 1597, s. 140a.

dönemde, 1873-1881 arasında yazılan *Netâyicü'l-vukûât* adlı eserde I. Selim'in Timur oğulları üzerine yürüyerek onlardan ulu dedesi I. Bayezid'in intikamını almak istediği, onu bu fikirden veziriazam Pîrî Paşa'nın vazgeçirdiği yazılıdır.³⁵³ Bu olay gerçek olmasa bile XIX. yüzyılın tarihsel hafızasında Ankara Savaşı'nın tuttuğu canlı yeri gösterir. Tatarları yenen Memlûkleri yenmek Selim için yeterince tatmin edici olmuş olmalı.



Resim 3: Sultan I. Selim (sağda) Çaldıran'da esir ettiği son Timurlu hükümdarı Bediüzzaman Mirza ile konuşurken, muhatabından üstün bir konumda çizilmiştir (Şükrî, *Selinnâme*, TSMK, H. 1597, s. 140a).

³⁵³ "Bir gün yine Pîrî Paşa ile esnâ-yı musâhabette 'Timurlenk bizim büyük pederi tuttuğundan bu keyfiyet sülâlemiz üzerinde bir leke bıraktı. Bunun izâlesi için Hindistan'da hükûmet etmekte olan Timur evlâdları üzerine sefer etmek isterim' buyurdular. Paşa-yı müşârünileyh 'Bu vakanın üzerinden yüz senden mütecâviz zamân mürûr etmiş ve saltanât-ı seniyez muahharan bu kadar fütûhât ve terakkîye mazhar olmuş idüğünden bu leke tabiyatıyla zâil olmuştur. Mamâfih Hindistan'ın budiyeti sebebiyle sefer hadd-i imkânda değildir' dedikte asrımızda küşâd olunan Kanal mevkiini bi'l-tarîf 'Oradan bahr-i Süveys'i Akdeniz'e ilsâk eder ve bahren Hindistan'a giderim' buyurmuşlardır ki bu fıkra ahvâl-i âleme olan vukûflarına şâhid-i âdildir." Bkz. Mustafa Nûrî Paşa, *Netâyicü'l-vukûât*, c. I, İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1294, s. 96.

Anadolu'da Osmanlılar siyasi birliği sağlamış ve hemcins-hemdinlerinden gelmesi olası, meşruyetlerini sarsabilecek taarruzlardan büyük ölçüde kurtulmuşlardı. Eski Selçuklu başkenti İznik'in 1331'deki fethinin Osmanlı özgüveni açısından bir can suyu değeri taşıdığı nasıl söylenebilirse aynı psikolojik ve iyileştirici tesiri Çaldıran sonrası İlhanlı kadim başkenti Tebriz'e kadar ilerleyerek ve bu kentte bir hafta oturarak Sultan I. Selim sağlamıştır denilebilir. Oğlu I. Süleyman da Safevîlerin elinden, Moğollar zamanında yıkılan hilafet merkezi Bağdat'ı 1534'te alarak bu mekânsal etkiyi tazelemiştir.

Osmanlı sarayı Timur ile özdeşleşen bir canlı silaha, fillere ev sahipliği yapsa da bu hayvanlar Osmanlı ülkesinde yetişmiyor, Hindistan ve İran saraylarından armağan olarak gönderiliyordu.³⁵⁴ Belki Timur ve İsmail oğulları Osmanlılara bu sembolik armağanlar vasıtasıyla Çubuk ovasında yaşananları anımsatmaya çalışıyordu. Sultan Süleyman, 1521 Belgrad seferinde kimi Macar esirleri bu fillerden birine çiğnetmişti. Osmanlı ordusunda hiçbir zaman etkin biçimde kullanılmayan bu canlı silah Ârifi'nin *Süleymanâme*'sinde resimlenmiş, Timur'u çağrıştıran korkunç yaratıkların kullanımı, artık kendisini cihangir bir İmparator olarak yansıtan Süleyman'ın gövde gösterisine dönüşmüştü.³⁵⁵ *Süleymannâme*'de yer alan bir başka minyatürde Süleyman, Cengiz soylu Kırım Hanı Devlet Giray'a elini öptürerek –ve bunu tasvir ettirerek- Cengizî dönemin bittiğini, yeni cihan hâkimlerinin Osmanîler olduğunu söylemek ister gibidir (**Resim 4**).³⁵⁶

1579 tarihli *Şecâatnâme*'de resmedilen bir minyatürde ise III. Murad'ın sadrazamı Özdemiroğlu Osman Paşa, Cengiz neslinden Kırım Hanı II. Mehmed Giray'ın itaat mektubunu okurken Han'ın kardeşleri Paşa'dan alçakta ve daha ufak çizilmektedir.³⁵⁷ Bu resimli anlatımda Moğol travmasının aşıldığının ama –hâlen Cengiz soyunun protokolde Osmanlı vezirine denk veya ondan aşağıda olduğunun vurgulanmasına gerek duyulduğuna göre- hiç unutulmadığının bir göstergesi olmuştur (**Resim 5**). Öyle ki bir aralık I. Ahmed, Sadrazam Nasuh Paşa'nın kendisine suikast düzenleyerek tahta Kırım

³⁵⁴ Faroqhi, fillerin Avrasya'ya ait bir monarşi kültürünü yansıttığını, padişahın tebaasını sadece insan düşmanlarından değil vahşi yaratıklardan da korumasını simgelediğini yazar. Bkz. *Kültürel Tarih*, ss. 111-116.

³⁵⁵ Esin Atıl, *Süleymannâme: The Illustrated History of Süleyman the Magnificent*, New York: National Gallery of Art, 1986, resim 8 (98a).

³⁵⁶ Aynı eser, resim 53 (519a).

³⁵⁷ *Osmanlı Minyatüründe Belgeler*, haz. Mehmet Selim Temel vd., İstanbul: Devlet Arşivleri Başkanlığı ve Millî Saraylar Başkanlığı, 2022, s. 107.

Hanı Mehmed Giray'ı geçireceğinden şüphelenmiş ve Han'ı Yedikule'ye hapsedirmişti.³⁵⁸



Resim 4: I. Süleyman (sağda), Kırım Hanı Devlet Giray'a elini öptürüyor (Esin Atıl, *Süleymannâme*, resim 53'ten ayrıntı.)



Resim 5: Sadrazam Osman Paşa, Kırım hanzadelerinden daha hâkim bir konumda oturarak Han'ın itaat mektubunu okuyor (*Osmanlı Minyatüründe Belgeler*, s. 107, ayrıntı).

³⁵⁸ Naîmâ, *Ahbârî'l-hâfikayn*, c. II, s. 416.

Ancak Moğol istilasından kalan zihinsel yara, bütün bu özgüven tazeleme eylemleri sonrasında tamamıyla kapanmış denemez, sadece kabuk tumuş olabilir. Timur'un devleti yıkıldıktan sonra torunlarından Bâbü, 1526'da Hindistan'da kendi adıyla anılan bir devlet kurdu. Bu devletin 1605-1627 arasındaki hükümdarı Cihangir, anılarında, ulu dedesi Timur'a yenildikleri hâlde Osmanlıların kendisine bir elçi göndermeleri gerekirken henüz bunu yapmadıklarını yazmıştı. Oğlu Şah Cihan (1628-1658) döneminde bir elçi kendisine IV. Murad'dan bir cevap mektubu getirmiş, Bağdat'ın Safevîler elinden ikinci kez fethedilişini haber verirken Bâbürlüleri sapkınları hoşgörmekle suçlamıştı.³⁵⁹ Bâbürlüler ve Safevîler zaman zaman çekişmelerine rağmen uzlaşabiliyordu. Evliya Çelebi *Seyahatnâme*'sine göre IV. Murad, ulu atası Yıldırım Bayezid'in Timur'a yenilmesini hazmedememiş, Bayezid'in sandukasını tekmelemişti.³⁶⁰ Belki de Murad, I. Selim'in almak istediği intikamı Timur soyundan Bağdat'ı fethini bildiren mektup yoluyla aldığını düşünmüştü. Zira Bağdat'ı 1258'de Cengiz'in torunu Hülagü, 1393'te de Timur almıştı.

Osmanlı hanedanına duyduğu öfkenin tesiriyle Niyâzî-i Mısırî anılarında bu "kabuk tutmuş yara"yı kurcalayarak tahta Kırım'daki Tatar hanının oturtulmasını vasiyet etmişti.³⁶¹ Gerçekten de kimi muhalif çevreler Osmanlı padişahına alternatif olarak Cengiz soylu Kırım hanlarını layık görüyordu.³⁶² Yine de IV. Murad zamanında Kasrışirin Antlaşması'nın imzalanmasıyla Osmanlıların doğudaki Asyalı-İslami hâkimiyet iddialarıyla (İlhanlılar, Akkoyunlular, Safevîler, Memlükler, Karamanoğulları) olan meşruiyet meselesini büyük ölçüde nihayetlendirdiği söylenebilir. Osmanlılar daha sonra ulusçu ayaklanmalar ve güçlenen Batılı-Hristiyan devletlerin iç işlerine müdahalesi sonrası başka türlü meşruiyet krizleriyle yüz yüze gelecekti. XVIII. yüzyıl itibarıyla Timur soylu Babürlü devleti topraklarını Portekizli ve İngiliz sömürgecilerden korumakla uğraşıyordu, kıskanılacak bir görkemleri kalmamış gibiydi.

³⁵⁹ Faroqi, *Kültürel Tarih*, ss. 145-146.

³⁶⁰ "Ziyâretgâh-ı Yıldırım Bâyezîd Hân aleyhi'r-rahmeti ve'l gufrân / Sultan Murâd Hân-ı Râbi merkad-i pür-envârına varup ziyâret etdükdü 'Ne böyle pâdişâhâne yatarsın. Âl-i Osmân'ın ırzın pâymâl eyleyüp Tatar elinde kesr-i ırz etdin' deyü sandukasına bir püşt-i pâ urunca 'Bre meded ayağım' deyü Murâd-ı Râbi fez u çerâ edüp ol gündün nîkrîs marazına mübtelâ olup âhir sebep-i mevte ol oldu." Bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, c. II, s. 27.

³⁶¹ Niyâzî-i Mısırî Mehmed b. Ali, *Mecmûa-i Kelimât-ı Kudsiyye [Niyâzî-i Mısırî'nin Hatıraları]*, haz. Halil Çeçen, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014, ss. 34-35.

³⁶² Emecen, "Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar", s. 57 (Baltacı Mehmed Paşa'dan Valide Sultan'a yazılan 1723 tarihli mektuba istinaden).

Rus Çarlığı ile imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması, ilk kez nüfusunun çoğu Müslümanlardan oluşan bir bölgeyi, Kırım'ı Osmanlı topraklarından ayırmış, hafızalarda derin bir yara açmıştı. Osmanlılar bundan sonra Kırım ile bağlarını halifelik üzerinden sürdürebildiklerinden, İslam tarihi Osmanlı kimlik membaları arasındaki muteber yerini daha da yükseltmeye başlamıştır. Bu yükseliş şüphesiz aynı antlaşmanın Ruslara Osmanlı Ortodokslarının hamisi sıfatını kazandırması ve Osmanlı ülkesinde yeni meşruiyet sorunlarının başgöstermesiyle de ilgiliydi. Haçlılara karşı savaşan Selahaddin Eyyübî; Moğollara karşı eskilik, soy ve meşruluk yönünden Osmanlı söylemini besleyen Selçuklu Sultanı Alaeddin'in hatırasına galip gelmeye başlamıştı. Bu durumu 1881'de Tunus'un, 1882'de Mısır'ın işgal edilmesi ve bu topraklarla sadece halifelik üzerinden bağ kurulabilmesi gibi durumlar pekiştirmiştir denebilir. Müslüman toprakların korunması zorlaşıp İslamcılığın yerine Türkçülüğün yükselmesiyle bu durum yeniden değişim gösterdi, Türk ve Moğol tarihlerine ilgi arttı ve üzerinde tam bir uzlaşma olmasa da bazı tarihçiler tarafından Moğollar ve Türklerin tarihi aynı çatı altında ve akrabalık etrafında değerlendirildi.³⁶³

2.3. ÖNCEL-RAKİPLERİN AŞAĞILANMASI

Bir biçimde kendisine bağlılık söylemi üretilmiş veya ortak tarih anlatısı kurulmuş Aydınöğulları, Karamanoğulları ve Bizans gibi devletler öte yandan aşağılanmaya tabi tutulmuştur. Neşri, 1387'deki Osmanlı-Karamanoğlu savaşı ile ilgili bir beyit aktararak sultanın dilinden “Beraberlük çekişürmüş bizimle Karamanî / Hüda fırsat virür ise karam yire Karaman'ı” diyerek bu beyliği küçümser. Giese Anonimi'nde Aydınöğlü Cüneyd Bey, Osmanlılara “tavşan” diyerek hakaret eder; buna karşılık Âşıkpaşazâde ise Aydınöğlü, Mentешеoğlü, Germiyanoğlü ve İsfendiyaroğlü beylerinin Timur'un huzurunda maymun oynatıcısı, ışık (Kalenderî), çerçici, nöker olarak gittiklerini söyleyip onları aşağılamıştır. Giese Anonimi'nde Karamanlıların söz tutmadığı, haram helal gözetmedikleri söylenir.³⁶⁴ Benzer şekilde Bizans'ın Kayser unvanını sahiplenen

³⁶³ Necib Âsım, *Türk Tarihi*, İstanbul: Dârü't-tıbâ'ati'l-âmire, 1316, ss. 1 (Başlangıç), 38, vd; Timur, *Osmanlı Kimliği*, s. 165.

³⁶⁴ Neşri, *Cihânnümâ*, s. 97; Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 101; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân*, nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, s. 67; Karadeniz, *Psikolojik Mücadele*, ss. 147-182.

Osmanlılar, onlardan kâfir olarak bahsetmeyi ihmal etmez,³⁶⁵ Tursun Bey “Kayser-i Rûm” dediği Bizans İmparatoru için “mel’un” ifadesini kullanır ve İstanbul’da devralınan Bizans mirasını bir döküntü olarak tasvir eder.³⁶⁶ Bu örneklerde Osmanlıların kendilerini yasladıkları mirası bir taraftan kötü yönleriyle anarak ve aşağılayarak otonom kimliklerini vurgulamaya çalıştıkları görülür. Osmanlılar bu kökenlere bir biçimde dayandıklarını kabul ve iddia eder ancak başarılarını kendi elleriyle ve bizzat inşa ettiklerini söylemek isterler. Tarihlerde onların kimlikleri hem geçmişe sıkı sıkıya bağlı hem geçmiştekilerden üstündür.

³⁶⁵ Neşrî, *Cihannümâ*, ss. 56, vd.

³⁶⁶ Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-feth*, ss. 45, 56-58.

SONUÇ

Kişiler veya toplumlar kendilerinin nereye ait olduğundan kuşku duyduklarında veya bu kuşku başkaları tarafından dile getirildiğinde, kimlikleri üzerine etraflı bir düşünme sürecine girerler. Bireysel veya ortaklaşa kimlikler, daima başka kimliklerle (ötekilerle) diyalog hâlinde kurulmaktadır. Kimlik, kişi ya da topluluğun nereden/kimden geldiğiyle ilgili sorulara getirdiği yanıtlarla var olur. Kimlik sayesinde kişi ya da toplum tarihsel silsilede bir kaynağa bağlanır, böylece kendinden önceki halkalara eklenen bir başka halka, varlık zincirinde anlam kazanır. Her toplum, devlet ya da hanedan, tarihsel silsiledeki yerini ve kimliğini ortaya koymak için sembolik bir evrende daha eski bir merciyle temas kurar. Geçmiş üzerinden tanımlanan bu kimlik, toplumun o anki nizamını ve gelecekteki ülküsünü şekillendirir. Öte yandan ölümlülüğün beraberinde getirdiği karamsarlıktan, var olmanın getirdiği anlam arayışı sarmalından insanın kurtulmasına yardım eder, onu selefleri ve halefleriyle anlamlı bir bütün içerisinde birleştirir. Böylece toplumun her ferdi, doğumundan önce var olan ve ölümünden sonra da var olacak anlamlı, sonsuz bir evren mensubiyeti içinde huzura erer.

Bireysel ya da toplumsal mazide acı deneyimler, büyük travmalar varsa, ümitsizliğe kapılan insan gene maziye bakıp kendisini daha iyi hissettirecek öyküleri bulabilir. Müşterek bellek ortak kimliği tanımlar, haklılaştırır ve sürekli yücelterek olumlar. Travmatik bireyin iyileşme süreçlerini tanımlayan psikoterapideki adımları andırır biçimde toplumlar da iyileşmenin belirli safhalarından geçerler: Geçmişin sarsıntılar yaratan beklenmedik hadiseleriyle yüzleşmekten kaçınmayı bırakır, bazen anıları dönüştürür, otonom ve özgüvenli kimlikler tesis etmeye çalışırlar. Böylece tarihin yeniden yazımının önü açılır. Bir yandan yeni nesiller -bilhassa yönetici gruplar, hanedanlar, hükûmetler- mağrur bir edayla yerini aldıkları seleflerinin yok oluşlarını onların ilahî gazabı celbeden affedilmez günahlarıyla açıklar. Kendilerinin doğuşu tabiatın kaçınılmaz bir getirisiidir.

Günümüze kadar ulaşabilen Osmanlı tarih anlatısı, Rûm diyarı için son derece travmatik bir süreçte, 1402'deki Timur hadisesi akabinde ortaya çıkmıştır. Tarih kitaplarında devlet

kurucularının 1220 civarında Cengiz Han'ın yıkıcı istilası sebebiyle Horasan ya da Harezm bölgesinden kaçıp Rûm'a gelmek zorunda kaldıklarını anımsayan Osmanlı yazarlar, bu diyarda 1240 senesinde vuku bulan dinî-tasavvufî Babaî isyanının Selçuklular tarafından sertçe bastırılmasından da bir hayli etkilenmiş görünmektedirler. En azından kimi önemli Osmanlı tarih kitaplarında bu hadiseye karşı güçlü bir tepki gelişmiştir. Ardından Moğol istilası Anadolu'ya kadar ulaşmış, 1243'te Selçuklu ordusu Köseadağ'da hezimete uğramıştır. Osmanlı ataların bu savaşın içinde yer alıp almadığını bilemesek de Anadolu'da şiddeti günden güne artan Moğol tahakkümünün onları ekonomik yükümlülükler ve güvenlik tehdidi yoluyla tesiri altına aldığı açıktır. Selçukluların, belki de "Babaî isyanını bastırırken işledikleri cürümleri nedeniyle ilahî bir biçimde ortadan kalkmaları" sonrası Osmanlılar günden güne güçlenir, Tebriz'deki Moğol İlhanlı sarayına karşı kısmen özerkleşir, ardından da bu devletin son hükümdarı Ebu Said'in 1335'teki ölümüyle bağımsızlaşırlar.

Selçukluların bir vakitler Rûm ülkesinde oynadığı rolü üstlendiklerini ilan eden ve bunu tarih kitaplarında kayda geçiren bu yeni devlet, diğer beylikleri bir bir yuttuğu ve neredeyse cihanşümül bir imparatorluğa dönüşmeye başladığı I. Bayezid zamanında, Cengiz'e ve İlhanlılara kendisini dayandıran, Osmanlıları ise "Selçukluların azatlı köleleri" olarak gören Timur tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldı. Bu yenilgi Osmanlıların çok uzun zamandır hafızasında dolaşan bir hayaleti, Cengiz'i anımsatmış ve onulması güç yeni yaralar açmıştı. Osmanlı padişahı ele geçirilmiş ve kısa süre içinde ölmüştü, oğulları Timur'a bağlılıklarını sunarak birbiriyle çarpışmaya başlamıştı. İşte tam bu noktada yazılmaya başlanan günümüze ulaşmış tarihçeler, yaralı bir zihne sahip Osmanlılar için tarihten köken alan güçlü bir kimlik kurmaya girişti. I. Mehmed kardeşlerini alt edip Timur sayesinde eski topraklarını kazanan beylikleri tekrar kendi ülkesine bağlasa da Timur'un ve oğlu Şâhruh'un doğuda sallanan kılıcının gölgesi altındaydı. Mehmed, bastırdığı bir sikkede kendi adının önünde Timur'u anmak zorunda kalmıştı.

II. Murad, zaferlerle dolu saltanatını Şâhruh'un olası batı seferinin endişesi altında geçirdi ve bir aralık ona bağlılığı simgeleyen bir hilati giydi. Bunun yanında Murad, hanedanına güçlü bir kimlik aradı ve elbette en yakınına, yakın tarihe gözlerini çevirdi. Yazıcızâde Ali'ye Osmanlıların ve Oğuz mitinin de içerisine eklendiği bir Selçuklu tarihi telif ve

tercüme ettirdi. Sonrasında yazılan tarihler büyük bir ittifakla Oğuz soylu Osmanlıların, kendilerinden daha az kıdemli olmakla birlikte yine Oğuz soyundan gelen Selçuklularla akraba olduğunu ve Osmanlıların onların bölgedeki vârisi olduklarını iddia ediyordu.

Neyse ki II. Murad'ın oğlu II. Mehmed zamanında Timurlular iyice zayıflamıştı. Konstantinopolis'i fetheden hükümdar, kendisini Timur'a halef gösteren Oğuzların Bayındır boyundan Akkoyunlu Uzun Hasan'ı 1473'te ağır bir yenilgiye uğrattı, ordusundaki Timur şehzadelerini ele geçirerek İstanbul'da hapse attı. Belki bu yolla bir kafeste gezdirildiği hikâye edilen büyük dedesi I. Bayezid'in intikamını alıyordu. Ayrıca kulu ve sadrazamı Gedik Ahmed Paşa eliyle 1471'de asil Cengiz neslinin yönettiği Kırım Hanlığı'nı Osmanlılara bağladı ve Alanya'da Karamanoğlu-Selçuklu kökenlere sahip küçük bir beyliği ortadan kaldırarak beyine daha küçük bir toprak ihsan etti. II. Mehmed, İran kisralarının mutlak hükümdar imgesini benimsiyor, kadim Rûm kayserlerinin cihanşümül siyasetini fiile döküyordu. Mehmed, Selçuklu sultanının Osman'a bağımsızlık alameti olarak gönderdiği kabul edilen bir davulun her çalınışında Osmanlı padişahının Selçuklu sultanına hürmeten ayağa kalkması zorunluluğunu kaldırarak bu geçmişe kendi kimliği açısından ihtiyaç duymadığını gösterdi. Ancak alışkanlıklar kolay kolay unutulmuyordu.

Mehmed'den sonra tahta oturan oğlu II. Bayezid, kendisini Ali bin Ebu Talib soyuna dayandıran ve Rûm beldelerinde halifeleri vasıtasıyla nüfuz elde etmeyi başaran Şah İsmail karşısında, Selçuklu ve Oğuz tarihine yaslanmaya devam etmişti. Bunda muhtemelen kardeşi, taht iddiacısı Cem'in de bu geçmişe ve ezelden beri Selçukluların devamı olma iddiasındaki Karamanlı müttefiklere sıkı biçimde dayanmasının rolü vardı. Bayezid'in oğlu I. Selim döneminde Şah İsmail yükselişini sürdürdü ve Selim'e Timur'u hatırlatarak onun mirasını Uzun Hasan'ın yaptığı gibi sahiplendiğini ima etti. 1514'te Çaldıran'daki savaş sonrası İsmail'in danışmanı olan son Timurlu hükümdarı Bediüzzaman Mirza'nın Selim'in esiri olması ve İstanbul'da tutuklu kalması, zihinsel olarak önemli bir dönüm noktası olmalıydı ki Selim'in Mirza karşısında hâkimane oturduğu bir nakkaş tarafından minyatürlenmişti. Selim, Moğol istilası zamanında Selçukluları himaye için Kayseri'ye kadar gelip burada tahta oturan, Karamanoğullarına beratlar veren I. Baybars'ın mirası olan Memlük devletini de 1517'de ortadan kaldırarak topraklarını ele geçirdi. Hülagü'nün 1258'deki Bağdat saldırısından sonra Memlük

himayesi altında yaşamaya başlayan Abbâsî halifelerinden sonuncusunu İstanbul'da ikamete zorladı ve halife unvanını sahiplendi. Oğlu I. Süleyman Bağdat'ı Safevîlerden alarak kadim Abbâsî hilafet merkezini ele geçirmiş, babasının mesajını tazelemişti. Ayrıca Süleyman, kendi adına tanzim edilen bir resimli tarih kitabında yer alan bir tasvirde Kırım Hanı'na elini öptürerek sanki Cengizî nizamın değiştiğini vurguluyordu. XVI. yüzyılda Osmanlılar, Moğolların XIII. yüzyılda yazdıkları tarihî ve siyasi nizamı değiştiriyordu.

Özgüvenlerini kuvvetlendiren bu eylemlerden sonra Osmanlılar için Selçuklu ve diğer uzak hanedanlar tarihine dayanmanın pek güncel bir anlamı kalmamış gibidir. Osmanlılarla ilişkili bir biçimde ele alınan Selçuklu tarihi artık tarih kitaplarında önemini yitirmiş bir hatıra olarak eskisi tekrarlanarak anlatılmaya devam etmiştir. XVI-XVII. yüzyıl ıslahatnâmeleri artık, bozulmalar karşısında rücu edilmesi gereken kimlik mercileri arasında II. Mehmed, I. Selim ve I. Süleyman'ı işaret etmekteydi. Yine de IV. Murad'ın 1638'de Bağdat'ı tekrar fethi üzerinden Timur soylu Babürlülerle Osmanlılar arasında bir boy ölçüşme hareketi görülmüş ise de bu ciddi bir vakaya dönüşmemiştir. Osmanlılar doğuda 1639 tarihli Kasrışirin Antlaşması ile Orta Asya menşeli-Müslüman güçler arasında Cengiz istilası sonrası başlayarak asırlara yayılan meşruiyet mücadelesini sonlandırmışlardır.

XVII-XVIII. yüzyıllarda Batılı sömürgeciliğin yükselişi, Müslüman ülkelerin bu güçler tarafından işgali ve 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması neticesinde Müslüman yoğunluklu Kırım topraklarının imparatorluktan Rusya eliyle koparılması, Batılı-Hristiyan devletlerin Osmanlı tebaası arasındaki Hristiyanların haklarını korumak üzere imparatorluğun içişlerine müdahalesi gibi etkenler; İslam ve Haçlılara karşı mücadele tarihinin Osmanlı tarih yazımında eskiden de var olan önemini belirgin biçimde artırmasını sağlamıştır. Selçuklu tarihi Osmanlılar için hâlen bir başlangıç noktasıdır ancak daha çok önemsiz bir enkazdan ibaret gibi görülmektedir. XIX-XX. yüzyıllarda Kuzey Afrika ve Balkanlar'da Hristiyan devletler karşısında yaşanan kayıplar İslamcılıkla birlikte Türkçülüğün de yükselmesini sağlamış ve Selçuklu tarihi başta olmak üzere Oğuz geleneği üzerinden algılanan Türk tarihi kısmen de olsa yeniden güncellik kazanmıştır. Bu dönemde Moğol tarihiyle bir barış sağlandığı bile söylenebilir.

Osmanlılar, çağlar boyunca saray tesirindeki tarihçiler tarafından yazılan kitaplarda Selçuklulara Oğuz soy akrabalığı yönünden veya daha kısık bir sesle de olsa doğrudan o hanedanın mensubu olduklarını söyleyerek temas ettiler. Selçukluları yenen Moğolları Ertuğrul Gazi eliyle yendiklerini anlatan menkıbeler onlar için gurur vericiydi. Selçuklularla Bizans'a karşı omuz omuza gaza ettiklerini, Sultan Alaeddin'in Moğol tehlikesi üzerine birliklerini alıp doğuya gittiği bir esnada Ertuğrul'u Karacahisar kuşatmasına vekil tayin ettiğini söyleyip seleflerinin gaza misyonunun mirasçısı olduklarını vurguladılar. Davul, sancak, tuğ, kılıç gibi hâkimiyet alametlerinin Selçuklu sultanından Osmanlı beyine aktarıldığını söyleyip bu maddi işaretlerin kendi devirlerinde bile faal biçimde kullanıldığını ve saygı gördüğünü anlattılar. Gerçekten de Selçuklulara duyduklarını söyledikleri muhabbet arşiv kayıtlarındaki kimi evraka da yansdı, Selçuklu sultanını saygıyla andılar ve bir yangında kül olana kadar hâkimiyet alameti olan Selçuklu davulunu muhafaza ettiler.

I. Bayezid, II. İzzeddin Keykavus'un Karaferye'deki torunlarını yanına alarak Memlûklere ve İlhanlıların Rûm'daki meşru vârisi sayılan Eretna Devleti'nin kalıntıları üzerine sefere çıkmıştı. Bu onun Selçuklu geçmişini sadece tarih tasavvuru-tasarımı boyutuyla değil, bir meşruiyet kaynağı olarak algıladığını da gösterir. Osmanlılar, Selçuklulardan kalan vakıfları devam ettirdiler ve bunlara ilişkin soy yoluyla aktarılan kimi hakları sahiplerine teslim ettiler.

Öte yandan Osmanlılar kimliklerini tesis eden ve kuvvetlendiren kaynaklar ararken Selçuklu geçmişiyle de yetinmediler. Yeri geldiğinde zâlim olarak niteledikleri Moğolların ilk Müslüman hükümdarlarını da andılar. İlhanlı hükümdarı Gazan Han, Osman ve diğer bir grup Müslüman hükümdarla birlikte din yenileyicileri arasında sayılmıştı. Aynı şekilde ahîler, Karamanoğlu ve Aydınoğlu gibi Türkmen beylikler ve Memlûkler Osmanlılar için bazı yönleriyle öncel konumuna yerleştirilmişti. Eski Yakındoğu devlet ve hanedanlarından dinî otoriteyi simgeleyen ve bu yönden örnek alınan Abbasîler büyük bir saygı görüyordu. Ateşperest Sâsânîlerin pek çok hükümdarı adaletiyle Osmanlılara örnek oluyor, resmî yazışmalarda padişahların isimlerinin önüne gelen Sâsânî isimler göğüsleri kabartan unvanlara dönüşüyordu. Peygamberin soyuna bağlandıklarını çok yüksek sesle ve kalabalıkça söylemeseler de Osmanlı müverrihleri onun kılıcından, ondan mülhem rüyalarından sıkça bahsettiler, XVII. yüzyıldan itibaren

hükümdarlar onun sahabisi Ebu Eyyub el-Ensârî türbesinde kılıç kuşandılar. İbn Arabî ve öğrencilerinden oluşan bir grup mutasavvıf özel bir yerde konumlandırılıyordu. Osman'ın rehberi olarak Şeyh Edebali, bazen Mevlânâ anılıyor ve yeniçerilerin piri olarak Hacı Bektaş'a işaret ediliyordu. Savaş meydanlarında cesaret bulmak için Hamzanâme, Battalnâme, Danişmendnâme ve Saltuknâme okudular ve bu eserlere adını veren kahramanlarının efsanelerinin kayda geçirilmesi için himaye faaliyetleri yürüttüler. Bunun yanında Roma'nın vârisi olduklarını ifade etmek için Batı'ya yönelik meşruiyet anahtarlarından biri olan Kayser-i Rûm unvanını ihmal etmediler.

Tüm bu tarihe bağlanma ve kimliğini onunla inşa etme faaliyeti yanında Osmanlılar asla geçmişin basit bir uzantısı gibi görünmek istemediler. Aksi hâlde eski hanedanlara mensup birileri bulunur, belki onları gölgede bırakırdı. Selçukluların Gaznelilere karşı isyan ettiklerini dile getirip Osmanlı beyliğinin isyan etmeden kurulması üzerinden saflıklarını öne çıkardılar. Üstelik bu isyan ayıbını sadece Selçuklular değil birçok eski Müslüman hanedan işlemişti onlara göre. Osmanlı tarih yazarlarına göre, öncü ve rehber olan, yerine geçilen o Selçuklu aynı zamanda zâlim ve müfsit olabiliyordu. Osmanlı hanedanı Rûm diyarına güya Selçuklulardan önce gelmiş, soyca Kayıların üstünlüğü evvelden beri vurgulanmış, o soy varken başka boya -Kınık yahut gayri bir Oğuz soyuna-padişahlık düşmeyeceği Oğuz Han tarafından açıkça bildirilmişti. Osmanlılar fetih ve gazada Selçukluları aşmıştı.

“Selçuklular bu denli meşru ve saygın iken Osmanlıların kurulmasına ne gerek vardı?” sorusu akla gelirse diye tevarihlerin yanıtı hazır: Moğol istilası nedeniyle Selçukluların hükmü kalmamıştı, şehzadeler sağa sola dağılmış, meydan uç beylerine kalmış ve işte aradan cesaretiyle Osman sıyrılmıştı. Üstelik bu diyarları Osman kendi kılıcıyla açmıştı, Selçuklu Sultanının tüm bunlarda ne payı vardı? Çok saygın Mevlânâ Celaleddin Rûmî bile Selçukluların tarikat tercihlerinde yanlış yollara saptıklarını görmüş, onlardan Osmanlılara doğru yüz çevirmişti. Pirin yeni gözdelelerinin tarikata bağlılıkları sürdüğü müddetçe sırtları yere gelmeyecekti.

Buna karşılık Selçuklu anısı küskünlerin sığınağı olmaya devam etti. Osmanlılar belki Selçukluların anısının bir yerde kendi kimlikleri için bir dayanak olmaktan çıkıp Moğollar ya da Oğuz soylu beylikler gibi bir rakip olduğunu hissettiler. Asi şeyh Bedreddin ve Karaman diyarından bir Celalî kendini Selçuklu soyuna dayandırmıştı, kimi

kıskanılan Karesi gazileri belki de bu soydan gelmeleri sebebiyle fena akıbeta uğramışlardı. İstanbul zindanlarında Timur soylu savaş esirlerine sahip olan II. Mehmed, Kırım'ı alarak Cengiz hanedanına tâbi olan değil metbu olan konumuna geçmiş, Alanya'yı da alarak Selçuklu kanı taşımakla övünebilecek birini basit bir kulu hâline getirmişti. Olasılıkla bundan sonra Selçuklu davulu çalındığında “bir müfsidin anısı için” ayağa kalkmayı lüzumsuz görüp terk etmişti. Anlaşılan Selçuklu anısı Cengizîlere ve Timurlulara karşı sadece Osmanlıların elindeki bir silah değildi, bıçağın keskin tarafı merkezîleştikçe Osmanlılara yöneltiliyordu. Bu sebeple biraz köreltilmesinde sakınca yoktu.

Dinî olanlar özenle korunsun da Selçuklu maddi kalıntıları belki de hiçbir zaman Osmanlılar tarafından büyük bir itibar görmedi, Konya'da bey sarayı olarak kullanılan Alaeddin'den kalma köşk XVII. yüzyılda Osmanlı ileri gelenlerinin kendi vakıfları için yağmalayabileceği bir taş yığını hâline geldi. Selçuklulara atfedilen önem Osmanlılar için hiçbir zaman aynı mertebede kalmayıp zamanın ve zeminin koşullarına göre değişkenlik gösterdi. Osmanlı tarihleri bir yandan yaslandıkları Selçuklu hatırasını öte taraftan kötüler ve bunu kimi zaman sevip saydıkları diğer beylikler için de yaptılar.

Osmanlılar gerek bilinçli tasavvurlarında gerekse de görece bilinçsiz algılarında, Selçuklu tarihi başta olmak üzere, birçok tarihsel merci ve makam ile hem olumlu hem olumsuz yönde bağlar kurduklarına dair belirgin izler bırakmışlardır. Bu bağ kurma refleksinin ana sebebi, Cengiz istilasıyla Yakın Doğu coğrafyasında başlayan hayatta kalma mücadelesi ve çoğu yönden mütecanis olan Orta Asyalı-Müslüman unsurlar arasında gittikçe kızışan söylemsel meşruiyet savaşımıdır. Osmanlılar kimliklerini bu çatışmalar arasında şekillendirmiş ve efsanevi olmayan gerçekçi kökenlerini, çoğun eli kanlı bir zâlim olarak resmettikleri Cengiz'den kaçışlarıyla başlatmışlardır. Osmanlıların doğum öyküsü travmatik bir öyküdür. Osmanlı kimliğinin bir numaralı ötekisi uzun süre Cengizîler, Moğollar, Tatarlar, Timurlular olmuştur. Hristiyan düşmanlar dahi bu denli şedit öteki olmamıştır, ihtida onları değiştirebilmekte veya Osmanlı onlara karşı istimalet gösterebilmektedir. Ancak Osmanlı tarih yazımında Tatarlar uzun süre kendisine güvenilmeyen tehlikeli bir kavim olarak nitelenmiştir.

Osmanlıların travmatik doğum öyküsü, onların kimliklerinin tarihsel dayanaklara pek çok emsaline nazaran daha şiddetli biçimde ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Kendilerini

tarih zincirindeki diğerk halkalara eklemleyerek var oluşlarını anlamlandırmışlar, tehlikeler karşısında yıpranan kimliklerini söylem ve eylemleriyle güçlendirmişler ve özgüveni yüksek bir benlik kurmak için didinmişlerdir. Osmanlıların tarihsel var oluş zincirinde kendilerini eklemledikleri bir önceki halka ilk bakışta Selçuklular gibi görünür. Ancak bunun da değişkenliğini göz önüne alarak ve biraz geriden Osmanlı tarih yazımının genel görünümüne bakarak Osmanlı kimliğinin çizgisel doğrultuda ilerleyen bir zincirin herhangi bir halkasına değil, üç-dört koldan gelerek birleşen avlu kapısı zincirlerinin merkezî halkasına benzediği söylenebilir. Ortadaki halka daha büyüktür, merkezîdir ve bu halkaya eklemelenen İslamî, Rûmî, Türkî ve İranî kollar, tarihin akışı içinde pas tuttukça yenilene yenilene var olagelmiştir. Yeri geldiğinde zincirin bir önceki halkasının daha küçük, zayıf veya paslı olduğunun ifadesinden geri durulmamıştır. Halka, hem varlığını bir öncekine borçludur hem de ona eklemelenişi tarihsel yazgıda gerekli ve zaruri olduğuna göre selefinden yeğrekdir. Elbette bu saptamalar Osmanlı yönetici sınıfına ve onlara yakın yazarlara ilişkin olup reaya sınıfındaki Osmanlı'nın kimliği için geçerli olan mercilerin kimler olduğu, onların hangi zincirlere ne biçimde eklemlendiği gibi sorular, ulaşılması çok daha zor bir kaynak grubuyla yürütülmesi gereken başka bir çalışmayla yanıtlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kayıtları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. AE.SMST.III, 221/17426, 24.01.1180.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. C. ML., 509-20716, 29.9.1140.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. C.EV., 47/2338, 21.08.1182.

Birincil Kaynaklar

“Hayat Yolu, Hak Yolu, Şan Yolu”. *Tasfîr-i Efkâr*, 22 Teşrinievvel 1330, s. 1.

Abdullah Püser Muhammed b. Kiya el-Mâzenderânî. *Risâle-i Felekiyye (Kitâbü's-siyâkat)*, çev. İsmail Otar, ed. Oktay Güvemli ve Cengiz Toraman, İstanbul: İSMMMO, 2013.

Ahmed b. Mahmud. *Selçuknâme*, c. I, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul: Tercüman, 1977.

----- . *Selçuknâme*, c. II, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul: Tercüman, 1977.

Ahmed Cevdet Paşa. *Târîh-i Cevdet*, c. I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.

Ahmed Refik. *Târîh-i Umûmî: Küçüklere Tarih Dersleri*, İstanbul: Kitâbhâne-yi İslâm ve Askerî, 1336.

Ahmed Vâsîf Efendi. *Mehâsinü'l-âsâr ve Hakâiku'l-ahbâr [Ahmed Vâsîf Efendi ve Mehâsinü'l-âsâr ve Hakâiku'l-Ahbâr'ı, 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)]*, haz. Nevzat Sağlam, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Ahmed Vefik Paşa. *Fezleke-yi Târîh-i Osmânî*, İstanbul: Dârü't-Tıbbâ'ti'l-Âmire, 1286.

Ali Reşad ve Ali Seydi. *Târîh-i Umûmî*, c. II, İstanbul: Kanâat Kitabhânesi, 1327.

Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992.

Âşık Çelebi Mehmed b. Ali. *Meşâirü 'ş-şu'arâ [İnceleme-Metin]*, c. I, haz. Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010.

Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed. *Tevârih-i Âl-i Osmân [Âşıkpaşazâde Tarihi, Osmanlı Tarihi (1285-1502)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.

Aziz b. Erdeşir-i Esterebâdî. *Bezm u Rezm [Eğlence ve Savaş]*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.

Derviş Mehmed b. Şah Ramazan. *Subhatü'l-ahbâr [Haberler Tesbihi]*, haz. Şevket Rado, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası, 1968.

Ebülhayr Rûmî. *Saltıknâme*, c. I-II-III, haz. Necati Demir ve M. Dursun Erdem, Ankara: Destan Yayınları, 2007.

Enverî. *Düstürnâme [Düsturnâme-i Enverî (19-22. Kitaplar), (Osmanlı Tarihi, 1299-1465)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Çamlıca, 2012.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî. *Seyahatnâme [Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1-6. Kitaplar]*, c. II, haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

----- . *Seyahatnâme [Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1-6. Kitaplar]*, c. III, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

----- . *Seyahatnâme [Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1-6. Kitaplar]*, c. IV, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Feridun Ahmed. *Münşeâtü's-selâtîn*, c. I, İstanbul: Dârü't-Tıbbâati'l-Âmire, 1274.

Gelibolulu Mustafa Âlî. *Künhü'l-ahbâr*, haz. Ali Çavuşoğlu, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019.

- Hadîdî. *Tevârih-i Âl-i Osmân [1299-1523]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları-Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.
- Halil b. İsmail b. Şeyh Bedreddin. *Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin bin Kâdi İsrâil*, İBB Atatürk Kitaplığı, Demirbaş no. MC.YZ.K.0157.
- Hasan b. Mahmud Bayatî. *Câm-ı Cem-âyîn*, haz. Ali Emîrî, İstanbul: Kader Matbaası: 1331.
- Haydar Bey. *Vâkıât-ı Sultân Cem*, İstanbul: Ahmed İhsân ve Şürekâsı Matbaacılık, 1330.
- Hoca Sâdeddin b. Hasan Can. *Tâcü't-tevârih*, c. I, İstanbul: Tabhâne-yi Âmire, 1279.
- İbn Arabşah. *Acâibu'l-makdûr fi Nevâib-i Timûr [Bozkırdan Gelen Bela]*, çev. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2012.
- İbn Bîbî Hüseyin b. Muhammed. *Selçuknâme*, çev. M. Nuri Gencosman, haz. F. Nâfiz Uzluk, Ankara: Uzluk Basımevi, 1941.
- İbn Haldun Abdurrahman b. Muhammed. *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.
- İdris-i Bitlisî b. Hüsameddin. *Heşt Behişt*, I. Ketibe, çev. Vural Genç, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Karamânî Mehmed Paşa b. Ârif Çelebi. *Tevârihi's-selâtîni'l-Osmâniye*, I. Kısım, çev. Mükrimin Halil Yinanç, "Millî Tarihimize Dair Eski Bir Vesika" içinde, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 2/79 (1 Mart 1340), ss. 58-94.
- . *Tevârihi's-selâtîni'l-Osmâniye*, II. Kısım, çev. Mükrimin Halil Yinanç, "Millî Tarihimize Dair Eski Bir Vesika" içinde, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 3/80 (1 Mayıs 1340), ss. 142-155.
- Kâşgarlı Mahmud b. Hüseyin. *Divânü Lügâti't-Türk*, çev. Seçkin Erdi ve Serap Yurteser, İstanbul: Kabalcı, 2005.
- Kemal. *Selâtinnâme [1299-1410]*, haz. Necdet Öztürk, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001.

- Kemalpaşazâde Şemseddin Ahmed b. Süleyman. *Tevârih-i Âl-i Osmân*, I. Defter, haz. Şerafettin Turan, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn (2 Numaralı Name Defteri)*. haz. Murat Cebecioğlu vd., İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2013.
- Lubenau, Reinhold. *Seyahatnâme [Reinhold Lubenau Seyahatnamesi: Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589]*, c. II, çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.
- Lutfi Paşa b. Abdülmuin. *Tevârih-i Âl-i Osmân [Lutfi Paşa Târihi]*, haz. Âlî Bey, İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1341.
- . *Tevârih-i Âl-i Osmân [Lutfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman]*, haz. Kayhan Atik, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001.
- Mahmud Dede. *Tercüme-i Sevâkıb-ı Menâkıb*, New York Morgan Kütüphanesi ve Müzesi, M. 466. <https://www.themorgan.org/collection/treasures-of-islamic-manuscript-painting/33>
- Mevlânâ Mehmed Neşrî. *Cihânnümâ [6. Kısım: Osmanlı Tarihi (687-890/1288-1485) (Giriş, Çeviri Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.
- Mîr Seyyid Ali b. Muzaffer-i Meâlî. *Hünkârname (Tevârih-i Âl-i Osmân)*, çev. Refet Yalçın Balata, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1992.
- Mustafa Naîmâ b. Mehmed. *Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsati Ahbâri'l-hâfikayn [Târih-i Na'îmâ]*, c. I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- . *Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsati Ahbâri'l-hâfikayn [Târih-i Na'îmâ]*, c. II, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Mustafa Nûrî Paşa. *Netâyicü'l-vukûât*, c. I, İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1294.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah. *Câmiu'd-düvel [Selçuklular Tarihi I, Horasan-Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları]*, çev. Ali Öngül, İzmir: Akademi Kitabevi, 2000.

- . *Câmiü'd-düvel [Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler]*, çev. Ali Öngül, İzmir: Akademi Kitabevi, 2001.
- . *Câmiü'd-düvel [Osmanlı Tarihi (1299-1481)]*, çev. Ahmed Ağırakça, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Nâmık Kemal. “Devr-i İstilâ”, *Evrâk-ı Perişân*, İstanbul: Bâbiâli 57 Numaralı Matbaa, 1288.
- . “Terâcim-i Ahvâl: Selahaddin”, *Evrâk-ı Perişân*, İstanbul: Bâbiâli 57 Numaralı Matbaa, 1288.
- Nasûhü’s-Silâhî (Matrakçı). *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Necib Âsım. *Türk Tarihi*, İstanbul: Dârü’t-tıbbâ’ati’l-âmire, 1316.
- Niyâzî-i Mısrî Mehmed b. Ali. *Mecmûa-i Kelimât-ı Kudsiyye [Niyâzî-i Mısrî’nin Hatıraları]*, haz. Halil Çeçen, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Nizamülmülk Hasen b. Alî. *Siyasetnâme*, çev. Nurettin Bayburtlugil, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Oruç b. Âdil (Oruç Bey). *Tevârih-i Âl-i Osmân [Oruç Beğ Tarihi (Osmanlı Tarihi, 1288-1502) Giriş, Çeviri Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014.
- . *Tevârih-i Âl-i Osmân [Oruç Beğ Tarihi]*, haz. Hüseyin Nihal Atsız, İstanbul: Tercüman gazetesi, [t.y.].
- Selânikî Mustafa. *Tarih-i Selânikî [971-1003/1563-1595]*, c. II, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1989, s. 581.
- Sestini, Dominique. *Voyage dans la Grèce asiatique, à la péninsule de Cyzique, à Brusse et à Nicée: avec des détails sur l’histoire naturelle de ces contrées*, Londra-Paris: Leroy, 1789, ss. 103-104, <https://doi.org/10.11588/diglit.5444>.

Seyyid Lokman b. Hüseyin el-Âşûrî. *Zübdetü't-tevârih [Osmanlı tarihi (1299-1595) (İnceleme-Tenkitli Metin)]*, haz. İbrahim Pazan, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2022.

Solakzâde Mehmed Hemdemî. *Târîh*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1297.

Şikârî. *Karamannâme [Zamanın Kahramanı Karamanilerin Tarihi]*, haz. Metin Sözen ve Necdet Sakaoglu, İstanbul: Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi, 2005.

Şükrî-yi Bitlisî. *Selimmâme*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine, 1597.

Şükrullâh b. Şihâbeddîn. *Behcetü't-tevârih [Şükrullah b. Şihâbeddîn Ahmed b. Zeyneddîn Zekî, Behcetü't-Tevârih (İnceleme-Metin-Tercüme)]*, haz. Hasan Almaz, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Tâceddîn İbrâhim b. Hızır Ahmedî. *İskendernâme*, haz. Yaşar Akdoğan ve Nalan Kutsal, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.

Texier, Charles. *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, c. I, çev. Ali Suat, haz. K. Yaşar Koprman ve Musa Yıldız, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002.

Tûr-ı Sînâ (Tursun Bey). *Târîh-i Ebü'l-feth*, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaa-yı Halk-ı Osmanî Şirketi, 1330.

Yazıcızâde Ali. *Tevârih-i Âl-i Selçuk, [Yazıcızâde Ali'nin Selçuk-nâme İsimli Eserinin Edisyon Kritiği, Giriş-Metin-Dizin]*, haz. Abdullah Bakır, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008.

İnceleme, Araştırma ve Ansiklopedik Eserler

Aka, İsmail. "Timur", *TDVİA*, c. XLI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, ss. 173-177.

----- . *Mirza Şahrüh: Timur'un Hükümdar Oğlu, Uluğ Bey'in Babası (1405-1447)*, İstanbul: Kronik Kitap, 2022.

----- . *Timur ve Devleti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

- Akok, Mahmut. “Konya’da Alâiddin Köşkü Selçuk Saray ve Köşkleri”, *Türk Etnografya Dergisi*, 61 (1968), ss. 47-73.
- Argunşah, Mustafa. *Şükrî’nin Selim-nâmesi ve Eserdeki Doğu Türkçesi Unsurları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Atçeken, Zeki. “Sultan Alaeddin Sarayı ve Konya Köşkü Hakkında”, *Vakıflar Dergisi*, 23 (1994), ss. 103-112.
- , *Konya Şer’iyye Sicil Kayıtlarına Göre Konya’daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.
- Atıl, Esin. *Süleymannâme: The Illustrated History of Süleyman the Magnificent*, New York: National Gallery of Art, 1986.
- Ayçiçeği, Bünyamin. “Ahmedî (815/1412-13) ile Behiştî (917/1511-12?)’nin İskender-nâme’lerinin Şekil ve Muhteva Bakımından Karşılaştırılması”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10 (2013), ss. 129-204.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lügatı: Asırlar Boyu Tarihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi, 2010.
- Azamat, Nihat. “Kalenderiyye”, *TDVİA*, c. XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı: 2001, ss. 253-256.
- Bacque-Grammont, Jean-Louis. “Kâtip Çelebi’nin Cihânnüma’sında Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Hakkında Birkaç Not”, *Doğumunun 400. Yıl Dönümünde Kâtip Çelebi*, ed. Bekir Karlığa ve Mustafa Kaçar, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009, ss. 252-260.
- Balivet, Michel. *Şeyh Bedreddin: Tasavvuf ve İsyân*, çev. Ela Güntekin, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000

- Baumann, Zygmunt. *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlâk Denemeleri*, çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Baykal, Bekir Sıtkı. “Uzun Hasan’ın Osmanlılara Karşı Katî Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu Harbinin Başlaması”, *Bellekten*, 21/82 (1957), ss. 261-284.
- Berger, Peter ve Thomas Luckmann. *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*, çev. Vefa Saygın Öğütle, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008.
- Beydili, Celal. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, çev. Eren Ercan, Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 2004.
- Bilgin, Nuri. *Kimlik İnşası*, İzmir: Aşina Kitaplar, 2007.
- Brumett, Palmira. “Dünya Tarihinden Piri Reis’e Erken Modern Osmanlı Mekânını Tahayyül Etmek”, *Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı*, ed. Virginia H. Aksan ve Daniel Goffman, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, ss. 31-83.
- Çelik, Hilal ve Halil Ekşi, “Söylem Analizi”, *Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27/27 (2013), ss. 99-117.
- Çetin, Ergül. *Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi’nde Osmanlı Devleti’nin İlk Yüzyılı (1300-1400): Osmanlı Hanedanının Kökeni, Fetret Devri ve Siyaseten Katl Meselelerinin Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin: Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Daş, Abdurrahman. “Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid’in Mektuplaşmaları”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15 (2004), ss. 141-167.
- Değirmenci, Tülün. “Söz Bir Nesnedir Ki Zâil Olmaz: Osmanlı İstanbul’unda Hamzanâme Geleneğine Göre Kamusal Okuma (Hikâye-Resim-Kitap)”, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, c. VII, İstanbul: İSAM-İBB Kültür AŞ, 2015, ss. 634-649.
- Deker, Yasemin. “Hisarcık Suyu Vakfiyesi”, *Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kayseri Ansiklopedisi*, c. III, İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2013, ss. 191-193.

- Demirci, Süleyman. “Erken Dönem Osmanlı Tarihi ‘Kara Bir Delik/A Black Hole’ Mi? Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ‘Gazi/Gazâ’ İdeolojisi ile İlgili Tartışmalar”, *History Studies*, V/1, Ocak 2013, ss. 89-100.
- Demirkent, Işın. “Kayser”, *TDVİA*, c. XXV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, ss. 94-96.
- Dindar, Bilal. "Bedreddin Simâvî", *TDVİA*, c. V, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, ss. 331-334.
- Efdâleddin Bey. “İstiklâl-i Osmânî Târîh ve Günü Hakkında Tedkîkât”, *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuâsı*, 5/5 (1 Nisan 1330), s. 36-48.
- Emecen, Feridun. “Gazâya Dâir: XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti”, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul: Kitabevi, 2010, ss. 75-85.
- . “İlk Osmanlılar”, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, ss. 1-16.
- . “Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar”, *Osmanlı Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2018, ss. 37-61.
- . “Osmanlılar: Siyasî Tarih”, *TDVİA*, c. XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, ss. 487-496.
- Eyice, Semavi. “Âlaeddin Köşkü”, *TDVİA*, c. II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, ss. 330-331.
- Faroqhi, Suraiya. *Osmanlılar: Kültürel Tarih*, çev. Çağdaş Sümer, Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2018.
- Fleischer, Cornell H. *Tarihçi Mustafa Âli: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, çev. Ayla Ortaç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Giese, Friedrich. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu Meselesi”, çev. Zehra Aksu Yılmaz, *Söğüt’ten İstanbul’a: Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel ve Mehmet Öz, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, ss. 149-175.

- Göde, Kemal. “Eretnaoğulları”, *TDVİA*, c. XI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, ss. 295-296.
- Günay, Hacı Mehmet. “Vakıf”, *TDVİA*, c. XLII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, ss. 475-479.
- Gündüz, Sema. “Mimariye Yansıyan İmgeler: Önemli Bir Siyasi Kimlik ve Sanatsal Kişilik Olarak I. Mehmed (1413-1421) ve Eserleri”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14/14 (2011), ss. 149-172.
- . “Tarihi Kaynaklarda Selçuklu Osmanlı Bağlantısı”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 2009/2, ss. 199-216.
- Güvenç, Bozkurt. *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*, c. I, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976.
- . *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*, c. IV, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1978.
- . *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*, c. VI, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979.
- Haral, Hesna. *Osmanlı Minyatüründe Mevlânâ'nın Yaşam Öyküsü: Menâkıbü'l Ârifin ve Tercüme-i Sevâkıb-ı Menâkıb Nüshaları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Herman, Judith. *Travma ve İyileşme: Şiddetin Sonuçları ve Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre*, çev. Tamer Tosun, İstanbul: Literatür Yayınları, 2016.
- Imber, Colin. “Osmanlı Hanedan Efsanesi”, çev. Fatma Acun, *Söğüt'ten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel ve Mehmet Öz, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, ss. 243-270.
- İnalcık, Halil. "Osmanlılarda Saltanat Verâseti Usûlü ve Türk Hâkimiyet Telakkisiyle İlgisi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, XIV/1, 1959, ss. 69-94.
- . “Mehmed I”, *TDVİA*, c. XXVIII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, ss. 391-394.

- . “Murad II”, *TDVİA*, c. XXXI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020, ss. 164-172.
- . “Osmanlı Beyliği’nin Kurucusu Osman Beg”, *Belleten*, 71 (2007), ss. 479-536.
- . *İki Karanın Sultanı İki Denizin Hakanı Kâyser-i Rûm Fâtih Sultan Mehemed Han*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- İnalcık, Şevkiye. “İbn Hâcer’de Osmanlılara Dair Haberler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6/3 (Ocak 1948), ss. 189-195.
- Kafadar, Cemal. *İki Cihan Âresinde: Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, çev. A. Tunç Şen, İstanbul: Metis Yayınları, 2021.
- . *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum’da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, çev. Fatih Özgüven, İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- Karadeniz, Hasan Basri. *Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011.
- . *Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu’da Meşruiyet Mücadelesi (XIV-XVI. Yüzyıllar)*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, E-kitap (Kobo) edisyonu.
- Kayapınar, Levent. “Süleyman Çelebi, Emîr”, *TDVİA*, c. XXXVIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, ss. 82-85.
- Kazıcı, Ziya. “Ahîlik”, *TDVİA*, c. I, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, ss. 540-542.
- Kiel, Machiel ve Eleni Gara, “Karaferye”, *TDVİA*, c. XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, ss. 391-394.
- Koca, Salim. “Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus’un Aldığı ve Kullandığı Hâkimiyet Sembolleri”, *Belleten*, 59/224 (Nisan 1995), ss. 55-74.
- Konyalı, İsmail Hakkı. *Alanya*, İstanbul: Ayaydın Basımevi, 1946.
- . *Konya Tarihi*, Konya: Memleket Gazetesi Yayınları, 2007.

- Köprülü, M. Fuad. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Etnik Menşei Meseleleri”, *Bellekten*, 7²/28 (1943), ss. 219-312.
- , *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, haz. Orhan F. Köprülü, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1986.
- , *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- , *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976.
- Kut, Günay. “Ahmedî”, *TDVİA*, c. II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, ss. 165-167.
- Küçükdağ, Yusuf. “Karamânî Mehmed Paşa”, *TDVİA*, c. XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, ss. 449-451.
- Kütükoğlu, Bekir. “Âli Mustafa Efendi”, *TDVİA*, c. II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, ss. 414-416.
- Kütükoğlu, Bekir. “Lokmân b. Hüseyin”, *TDVİA*, c. XXVII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, ss. 208-209.
- Langer, William L. ve Robert P. Blake. “Osmanlı Türklerinin Doğuşu ve Tarihsel Arkaplanı”, çev. Kudret Emiroğlu, *Söğüt’ten İstanbul’a: Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel ve Mehmet Öz, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, ss. 177-224.
- Lindner, Rudi Paul. *Osmanlı Tarihöncesi*, çev. Ayda Arel, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.
- Lowry, Heath W. *Erken Dönem Osmanlı Devleti’nin Yapısı*, çev. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Muslu, Cihan Yüksel. *Osmanlılar ve Memluklar: İslam Dünyasında İmparatorluk Diplomasisi ve Rekabet*, çev. Zeynep Rona, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.
- Neumann, Christoph K. “Devletin Adı Yok-Bir Amblemin Okunması”, çev. Olcay Akyıldız, *Cogito*, 19, 1999, ss. 268-283.

- Ocak, Ahmet Yaşar. “Baba İshak”, *TDVİA*, c. IV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, ss. 368-369.
- . “Dânişmendnâme”, *TDVİA*, c. VIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, ss. 478-480.
- . *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam, Bir İmparatorluk Bir Din*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Osmanlı Minyatüründe Belgeler*. haz. Mehmet Selim Temel vd., İstanbul: Devlet Arşivleri Başkanlığı ve Millî Saraylar Başkanlığı, 2022.
- Öz, Mehmet. “Kimlik Tartışmalarına Osmanlı Kimliği Vasıtasıyla Bir Katkı: Osmanlı Devleti Kimler Tarafından ve Nasıl Kuruldu?,” *Osmanlı Tarihi Üzerine I: Kuruluş, Kimlik ve Siyasi Düşünce*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2019, ss. 45-57.
- . “Kuruluşun Aşamaları: Kaynaklar ve Literatüre Eleştirel Bir Bakış”, *Osmanlı Tarihi Üzerine I: Kuruluş, Kimlik ve Siyasi Düşünce*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2019, ss. 15-16.
- Özaydın, Abdülkerim. “Kadı Burhâneddin”, *TDVİA*, c. XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, ss. 74-75.
- Özbaran, Salih. *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmî Aidiyet ve İmgeleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017.
- Özcan, Abdülkadir. “Kılıç Alayı”, *TDVİA*, c. XXV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2022, ss. 407-410.
- . “Neşri”, *TDVİA*, c. XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, ss. 20-22.
- Özervarlı, M. Sait. “Selefîyye”, *TDVİA*, c. XXXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, ss. 399-402.
- Öztürk, Zehra. “Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5/9 (2007), ss. 401-445.
- Özvar, Erol. “Osmanlı Tarihini Dönemlendirme Meselesi ve Osmanlı Nasihat Literatürü”, *Divan*, 7/4 (1999), ss. 135-151.

- Paker, Murat. *Türkiye Debelenirken: Psiko-Politik Yüzleşmeler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Pamuk, Akif. *Bireysel ve Kolektif Kimliklerin İnşasında Tarih Algısının Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2013.
- Punch, Keith F. *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, çev. Dursun Bayrak vd., Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.
- Roux, Jean-Paul. *Kral: Mitler ve Simgeler*, çev. N. Fudaylı Kıcıroğlu, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.
- Rycroft, Charles. *Psikanaliz Sözlüğü*, çev. M. Sağman Kayatekin, İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989.
- Sarre, Friedrich. *Konya Köşkü*, çev. Şahabeddin Uzluk, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1967.
- Sümer, Faruk. "Ahmed Celâyir", *TDVİA*, c. II, İstanbul: 1989, ss. 53-54.
- . "Selçuklular: Anadolu Selçukluları", *TDVİA*, c. XXXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, ss. 380-384.
- Şahin, Haşim. *Dervişler, Fakihler, Gaziler: Erken Osmanlı Döneminde Dinî Zümreler (1300-1400)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Şahin, Yasin. "Michel Foucault'ta Söylem Analizi", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3/6 (2017), 119-135.
- Şemseddin Sâmi. *Kâmûs-ı Türkî*, c. II, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1318.
- Taylor, Charles. "Tanınma Politikası", çev. Yurdanur Salman, *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası*, haz. Amy Gutmann, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018, ss. 46-93.
- Teoman, Betül. "Erken Dönem Osmanlı Sikkeleri (1299-1453)", *Fetih Öncesi Osmanlı Sanatı ve Mimarisini*, ed. Yıldırım Özbek ve Ayşe Budak, Konya: Literatürk Academia, 2020, ss. 399-434.
- Timur, Taner. *Osmanlı Kimliği*, Ankara: İmge Kitabevi, 2010.

- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye: Siyasî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gâzi'ye*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.
- , *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünyâ Nizamının Millî, İslâmî ve İnsânî Esasları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit. *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. c. II, haz. İsmail Parlatır vd., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Ürekli, Muzaffer. "Celâyirliiler", *TDVİA*, c. VII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, ss. 264-265.
- Witteck, Paul. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, çev. Fatmagül Berktaş, İstanbul: Pencere Yayınları, 2000.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Yıldırım, Tercan. *Meşrutiyet'ten Günümüze Tarih Ders Kitaplarında Türk Kimliğinin İnşası*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.
- Yıldız, Gültekin. "Nâmık Kemal'in 'Selâhaddîn Eyyübî' Biyografisi: Öncü Bir Pan-İslamist Metnin İnşasına Dair Bazı Gözlemler", *İlmî Araştırmalar*, 6 (1998), ss. 271-287.
- Yinanç, Mükremin Halil. "Bayezid I", *İslâm Ansiklopedisi*, c. II, Eskişehir: MEB, 2001, ss. 364-392.
- Yuvalı, Abdülkadir. "Gâzân Han", *TDVİA*, c. XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 429-431.

- Yücel, Yaşar. “XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar I: Mutahharten ve Erzincan Emîrlîği”, *Belleten*, 35/140 (Ekim 1971), ss. 665-719.
- Zachariadou, Elizabeth A. “İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler”, çev. Yunus Koç, *Söğüt'ten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel ve Mehmet Öz, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, ss. 341-394.
- . “II. İzzeddin Keykavus'un Veroia'daki Hristiyan Torunları”, çev. Şahin Kılıç, *OTAM*, 21 (2007), ss. 245-257.

